

**T.C
HİTİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ
ANABİLİM DALI
SİYASET VE SOSYAL BİLİMLER BİLİM DALI**

**TÜRKİYE'DE KADINLARIN SİYASETE KATILIMI VE
TEMSİLİ: SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ**

Yüksek Lisans Tezi

Hatice ALTINOVA-HANCI

Çorum 2020

**TÜRKİYE’DE KADINLARIN SİYASETE KATILIMI VE TEMSİLİ:
SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ**

Hatice ALTINOVA-HANCI

Sosyal Bilimleri Enstitüsü

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Siyaset ve Sosyal Bilimler Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Dr. Öğr. Üyesi Veysel DİNLER

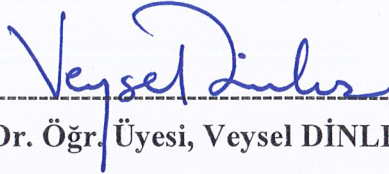
ÇORUM – 2020

KABUL VE ONAY

Hatice ALTINOVA HANCI tarafından hazırlanan *Türkiye 'de Kadınların Siyasete Katılımı ve Temsili: Sorunlar ve Çözüm Önerileri* başlıklı bu çalışma, 07.02.2020 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Dr. Öğr. Üyesi, Recep AYDIN (Başkan)

Dr. Öğr. Üyesi, Veysel DİNLER (Danışman)

Dr. Öğr. Üyesi, Zülfiye YILMAZ

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

Prof. Dr. Mehmet EVKURAN

Enstitü Müdürü

T.C.
HİTİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yaptığımı beyan ederim. (07/02/2020)

İmzası

Hatice ALTINOVA HANCI

ÖZET

Altınova Hancı, Hatice. *Türkiye’de Kadınların Siyasete Katılımı ve Temsili: Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, (Yüksek Lisans Tezi), Çorum, 2020.

Türkiye’de geçmişten günümüze kadınların siyasete katılımlarının yeterli olmadığı genel kabul gören bir görüştür. Türk siyasetinde kadınların siyasette yeterince aktif olamaması, bazı hakların pratiğe dönüşebilmesi için hukuki düzenlemelerin yeterli olmadığını göstermektedir. Kadınların katılımının gerçekleşebilmesi için toplumun kendine özgü zaman ve zihniyet değişimine ihtiyaç duyduğu açıktır. Hukuki düzenlemeler katılım hakları için bir önkoşul olmakla birlikte, asıl önemli olan hakların somut ve kitlesel olarak kullanılabilmesidir. Türkiye’deki kadınlar siyasal haklarına kavuştuktan sonra gerek ataerkil sistemin etkisi gerekse hakların yasal olarak düzenlenmiş olmasının rahatlığı ile uzun bir süre eşit siyasal katılım oranına ulaşmak için bir çaba göstermemişlerdir. Dünyanın pek çok ülkesindeki kadınlara göre hukuki olarak siyasi haklarını daha önce elde eden Türk kadınının, aradan geçen zamana rağmen, günümüzde parlamentodaki temsilinin yüzde 20’lere ulaşamamış olması, üzerinde durulması gereken bir konudur. Türkiye’de kadınlar, 1930’larda siyasal haklara kavuşmuş ve ilk kez 1935 seçimleri ile TBMM’ye girmişlerdir. Bu tarihten sonra parlamentodaki kadın vekil oranı sürekli azalmış; ancak 2000’li yıllardan sonra 1935’teki yüzde 4,5’lik kadın temsilci oranı yakalanabilmiştir.

Bu çalışmanın temel iddiası, Türkiye’de kadınların siyasi katılımlarındaki yetersizliğin hukuki düzenlemelerden ziyade, topluma hâkim olan siyasal kültür ile sosyal ve kültürel kodlarla ilgili olduğudur. Bu amaçla, kadınların katılım ve temsilleri somut verilerle açıklanarak, bu durumun sebepleri irdelenecektir. Çalışmanın kapsamı, Cumhuriyet sonrası dönemi içermektedir. Çalışma yapılırken nitel araştırma yöntemi kullanılmış; konu ile ilgili literatürün ve belgelerin içerik analizleri yapılmıştır.

Aradan geçen seksen beş yılda parlamentodaki kadın temsilci oranının azami yüzde 17’lere ulaşabilmesi; ataerkil toplum yapısı, eğitimsizlik, kadınların ekonomik bağımsızlıklarının olmaması, çevre baskısı, siyasi partilerin ve medyanın olumsuz tutumu, yasal cinsiyet kotasının olmayışı, kadın temsilcilerin sembolik kalması ve kadın konusuna duyarsız olmaları siyasette kadın katılımındaki yetersizliğin en temel sebepleri olarak ortaya çıkmaktadır. Bu tez sayılan problemlere çözüm önerileri sunmaktadır.

Anahtar Kavramlar: Siyaset, Siyasal Katılım, Kadınların Katılımı, Kadınların Temsili, Toplumsal Cinsiyet.

ABSTRACT

Altınova Hancı, Hatice. *Women Participation and Representation in Turkey's Politics: Problems and Solution Proposals*, (Master Thesis), Çorum, 2020.

It is a fact that in Turkey, women's participation in politics at low rates from past to present. The fact that women do not exist actively in Turkish politics shows that it is not enough to make legal arrangements to turn some rights into practice. Society needs its own time and changing mentality to realize the ideal in the representation of women. Although legal regulations are one of the prerequisites for political participation, it is essentially the exercise of rights concretely and massively. The effect of the patriarchal system, women need after regaining their political rights in Turkey, with the comfort of long legal rights as well as arranged did not show any effort to achieve equal political participation of women. In Turkey, women have gained political rights in the 1930s and had entered Parliament for the first time with the 1935 elections. After this, the rate of women deputies in parliament has decreased continuously; however, after the 2000s, the rate of 4.5 percent of female representatives in 1935 was achieved. According to women in many countries of the world, it is an issue to be emphasized that the Turkish woman, who has previously obtained her political rights before, has not reached 20 percent of her representation in parliament today despite all the time.

The main claim of this thesis is the insufficient political participation of women in Turkey; the reason for this is that it is hidden in social and cultural codes rather than legal regulations. Thus, the representation of women will be determined with concrete data and the reasons for this will be examined. The scope of the study includes the period after the Republic. The qualitative research method was used during the study; content analysis was made for the related text and documents.

In the past eighty-five years, the proportion of women representatives in parliament can only reach 17 percent; Patriarchal society structure, lack of education, lack of economic independence of women, environmental pressure, negative attitude of political parties and media, lack of legal gender quota can be attributed to many factors. This thesis offers solutions to the problems mentioned.

Keywords: Politics, Political Participation, Women Participation, Women Representation, Gender.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	i
ABSTRACT.....	ii
İÇİNDEKİLER	iii
TABLolar DİZİNİ.....	vii
SİMGELEr VE KISALTMALAR.....	viii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM SİYASETTE KADIN KATILIMI

1.1. SİYASAL KATILIM.....	5
1.1.1. Siyasal Katılım Kavramı	5
1.1.2. Siyasal Katılım Türleri	10
1.2. KADIN KATILIMI VE ATAERKİLLİK.....	11
1.3. KOTA ÇEŞİTLERİ VE KADIN KOTASI	17
1.3.1. Kota Çeşitleri.....	20
1.3.1.1. Zorunlu ve Gönüllü Kotalar	20
1.3.1.2. Geçici ve Kalıcı Kotalar	21
1.3.1.3. Uygulamada Kota Teknikleri	22
1.3.2. Ülkelerin Kota Durumları ve Eleştiriler	24

İKİNCİ BÖLÜM CUMHURİYET ÖNCESİ KADINLARIN SİYASAL DURUMU

2.1. ESKİ TÜRK GELENEĞİNDE KADININ TOPLUMSAL VE SİYASAL KONUMU.....	29
2.1.1. Türklerin İslamiyet’i Kabulünden Önce Kadının Konumu.....	29
2.1.2. Türklerin İslamiyet’i Kabulünden Sonra Kadının Konumu.....	31
2.2. OSMANLI DEVLETİ’NDE KADININ TOPLUMSAL VE SİYASAL KONUMU	35
2.2.1. Kırsal Hayatta ve Şehir Hayatında Kadın	36

2.2.2. Halk Kadını ve Saray Kadını.....	37
2.2.3. Tanzimat Dönemi ve Sonrası Kadın Hareketi.....	38
2.2.3.1. Tanzimat Dönemi ve Sonrasında Kadın Konusundaki Sosyal Gelişmeler	41
2.2.3.1.1. Osmanlı'da Kadınlar Lehine İlk Yasal Düzenlemeler	41
2.2.3.1.2. Kadın Dergileri.....	42
2.2.3.1.3. Kadın Dernekleri	44
2.2.3.2. Tanzimat Dönemi Sonrası Osmanlı Devleti'nde Kadınların Siyasal Durumu.....	46

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

CUMHURİYET DÖNEMİNDE KADINLARIN SİYASAL DURUMU

3.1. TÜRKİYE'DE KADINLARA SİYASAL HAKLARIN TANINMASI.....	50
3.1.1. TBMM'nin Açılışı Sırasında Kadın Hakları Konusu.....	51
3.1.2. 1923 Milletvekili Seçim Kanunu.....	51
3.1.3. 1924 Tevhid-i Tedrisat Kanunu.....	52
3.1.4. Kadınların Parti Kurma Girişimi (Kadınlar Halk Fırkası)	53
3.1.5. 1930 Belediye Kanunu	54
3.1.6. 1933-Köy Kanununda Düzenlemeler	54
3.1.7. 1934-Milletvekili Seçim Kanunu'nda Düzenlemeler.....	55
3.2. TÜRKİYE'DE KADINLARIN İLK KEZ MİLLETVEKİLİ SEÇİLMESİ	58
3.2.1. Atatürk'ün Kadın Hakları Konusundaki Tutumu.....	58
3.2.2. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin İlk Kadın Milletvekilleri	59
3.3. CUMHURİYET DÖNEMİNDE TÜRKİYE'DEKİ KADIN HAREKETİ.....	61
3.4. CUMHURİYETİN BAŞLANGICINDAN GÜNÜMÜZE KADINLARIN SİYASETTE TEMSİLİ MESELESİ	63
3.4.1. Genel Siyasette Kadın Temsili	63
3.4.1.1. 1935-2018 Arası Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Kadın Temsili.....	64
3.4.1.2. Yürütme Organında Kadın	67
3.4.1.3. Bürokraside Kadın.....	68
3.4.2. Yerel Siyasette Kadın Temsili.....	70
3.4.3. Siyasi Partilerin Kadın Temsili Konusundaki Tutumları	72
3.4.3.1. 2000 Öncesi Türk Siyasetinde Etkin Siyasi Partiler ve Kadın Temsili.....	72
3.4.3.1.1. Demokrat Parti.....	72

3.4.3.1.2. Adalet Partisi	73
3.4.3.1.3. Doğru Yol Partisi.....	73
3.4.3.1.4. Anavatan Partisi.....	73
3.4.3.1.5. Refah Partisi	74
3.4.3.1.6. Demokratik Sol Parti	74
3.4.3.1.7. 2000 Öncesi Siyasi Partilerin Kadın Temsiline Bakışlarına Dair Genel Değerlendirme	75
3.4.3.2. 2000 Sonrası Türk Siyasetinde Etkin Siyasi Partiler ve Kadın Temsili.....	76
3.4.3.2.1. Cumhuriyet Halk Partisi	76
3.4.3.2.2. Adalet ve Kalkınma Partisi.....	77
3.4.3.2.3. Milliyetçi Hareket Partisi	77
3.4.3.2.4. İyi Parti	78
3.4.3.2.5. Halkların Demokratik Partisi.....	78
3.4.3.3. 2018 Genel Seçimlerinin Siyasi Partiler ve Kadın Temsili Açısından İncelenmesi.....	79
3.4.3.3.1. Siyasi Partilerin Milletvekili Adaylarının Cinsiyet Dağılımı.....	80
3.4.3.3.2. Seçilen Milletvekillerinin Siyasi Partilere Göre Cinsiyet Dağılımı	81
3.4.3.3.3. Seçmenlerin Cinsiyet Dağılımı.....	82
3.5. KADIN TEMSİLİNDE TÜRKİYE’NİN DÜNYADAKİ YERİ	83
3.5.1. Kadın Temsiline Yönelik Dünyadaki ve Türkiye’deki Bazı Adımlar.....	83
3.5.2. Kadın Temsilinde Diğer Ülkeler ve Türkiye Karşılaştırması.....	84
3.5.3. Kadın Temsili ve Demokrasi İlişkisi.....	86

DÖRÜNCÜ BÖLÜM

KADINLARIN SİYASETEKİ YETERSİZ TEMSİLİNİN SEBEPLERİ VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

4.1. YETERSİZ KADIN TEMSİLİNİN SEBEPLERİ	88
4.1.1. Çevresel Faktörler	88
4.1.1.1. Geleneksel Ataerkil Zihniyet.....	89
4.1.1.2. Ailevi Sorumluluklar	91
4.1.1.3. Uyarılmış Siyasal Katılım	92
4.1.1.4. Eğitim ve Siyasal Katılım İlişkisi.....	93

4.1.1.5. Ekonomik Faktörler.....	95
4.1.1.6. Siyasi Partilerin Tutumları	96
4.1.1.7. Kadının Sembolik Olarak Kullanılması	98
4.1.1.8. Sivil Toplum Kuruluşlarında Kadın Eksikliği.....	99
4.1.1.9. Yasal Cinsiyet Kotasının Olmaması.....	99
4.1.1.10. Medyanın Cinsiyet Eşitsizliğini Kırıkleyici Tutumu.....	100
4.1.1.11. Rant Kaygısı	102
4.1.2. İçsel (Kadınların Kendilerinden Kaynaklı) Faktörler.....	102
4.1.2.1. Öğrenilmiş Sosyokültürel Değerler	102
4.1.2.2. Kadın Siyasetçilerin Kadın Sorunlarına İlgisiz Kalması.....	103
4.1.2.3. Kadınların “Eriş Siyaset” Yapmaları	104
4.1.2.4. Siyasetin Kadınlar Üzerinde Bıraktığı Olumsuz İmaj.....	105
4.1.2.5. Siyasetin Seçkinler Tarafından Yapılabileceği Önyargısı.....	105
4.2. SİYASETTE KADIN TEMSİLİNİ ARTIRMAYA YÖNELİK ÇÖZÜM ÖNERİLERİ.....	106
4.2.1. Ulusal ve Yerel Politikada Değişiklik	106
4.2.2. Zorunlu Cinsiyet Kotası	106
4.2.3. Siyasi Partilerin Kadınlara Yönelik Tutumlarında Değişiklik	108
4.2.4. Eğitim Yoluyla Toplumsal Zihniyet Değişimi	108
4.2.5. Siyasete Kadın Bakış Açısının Getirilmesi	109
4.2.6. Pozitif Ayrımcılık Önlemleri.....	110
4.2.7. Sivil Toplum Örgütleri ve Medya Aracılığıyla Etkili Propaganda	110
SONUÇ	112
KAYNAKÇA	117

TABLolar DİZİNİ

Tablo	Sayfa
Tablo 1. 1. Dünya genelinde yasal/anayasal veya gönüllü cinsiyet kotası uygulanan ülkelerin parlamentolarındaki kadın oranları.....	26
Tablo 3.1. Ülkelerin kadınlara seçme/seçilme hakkı tanıma tarihleri.....	57
Tablo 3. 2. Türkiye'nin ilk kadın milletvekilleri (1935-1939).....	60
Tablo 3. 3. 1935-2018 yılları arası TBMM'de cinsiyete göre milletvekili sayıları ve Meclis'teki temsili oranları	64
Tablo 3. 4. Mart 2018 itibariyle kamu personelinin cinsiyetlere göre dağılımı.....	69
Tablo 3. 5. İstihdam türüne göre kamu personelinin cinsiyet dağılımları	69
Tablo 3. 6. 30 Mart 2014 mahalli idareler genel seçimi sonuçlarının ve seçmenlerin cinsiyet dağılımı.....	70
Tablo 3. 7. 31 Mart 2019 mahalli idareler genel seçimlerinde büyükşehir belediyeleri ve il merkez belediyeleri adayları	71
Tablo 3. 8. 31 Mart 2019 mahalli idareler genel seçimleri sonucu seçilen muhtarların cinsiyet dağılımı	71
Tablo 3. 9. Mart 2018 itibariyle bazı siyasi partilerin il başkanları cinsiyet dağılımı	79
Tablo 3. 10. 2018 Genel seçimleri seçime katılan siyasi partilerin milletvekili adaylarının cinsiyet dağılımı	80
Tablo 3. 11. 27. dönem milletvekillerinin partilere göre cinsiyet dağılımı (24 Haziran 2018 genel seçimi sonucu)	81
Tablo 3. 12. 2018 genel seçimi yurt dışı ve yurt içi seçmen cinsiyet dağılımı	82
Tablo 3. 13. Kadın temsilci oranı yüzde 40'ın üzerinde olan ülkeler	85
Tablo 4. 1. Türkiye'de altı yaş üstü nüfusun bitirilen eğitim durumuna ve cinsiyete göre dağılımı (2017 yılına ait veriler).....	94

SİMGELER VE KISALTMALAR

Simgeler

% : Yüzde

Kısaltmalar

AB	: Avrupa Birliği
AKP	: Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP	: Anavatan Partisi
BM	: Birleşmiş Milletler
CEDAW	: Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Yok Edilmesi Sözleşmesi
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
DYP	: Doğru Yol Partisi
EUROSTAT	: Avrupa Topluluğu İstatistik Ofisi
HDP	: Halkların Demokratik Partisi
IDEA	: Uluslararası Demokrasi ve Seçim Yardım Enstitüsü
IPU	: Parlamentolar Arası Birlik
KA-DEM	: Kadın ve Demokrasi Derneği
KA-DER	: Kadın Adayları Destekleme Derneği
KSGM	: Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
SCF	: Serbest Cumhuriyet Fırkası
SHP	: Sosyaldemokrat Halkçı Parti
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDK	: Türk Dil Kurumu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UNIFEM	: Birleşmiş Milletler Kadınlar Kalkınma Fonu
UN Women	: Birleşmiş Milletler Kadın Birimi
YÖK	: Yükseköğretim Kurulu
YSK	: Yüksek Seçim Kurulu

GİRİŞ

Dünya tarihinde neredeyse tüm dönemlerde ve topluluklarda kadınların toplumsal konumları ortak özellikler göstermektedir. Kadınlar, istisnalar dışında siyasal ve toplumsal yaşamda daima erkekler karşısında ikincil ve pasif durumda kalmışlardır. Kadınların erkek egemen dünyada eşitlik ve hak mücadeleleri henüz iki yüz yıllık bir geçmişe sahiptir. Türkiye’de ise kadınlara Tanzimat Dönemi’nden itibaren çeşitli haklar verilmeye başlanmış ve kadın hareketi II. Meşrutiyetten sonra hız kazanmıştır. Osmanlı’nın son dönemleri ve Cumhuriyet’in ilk yıllarını kapsayan Türk kadınlarının hak mücadeleleri, dünyadaki kadın hareketinden etkilenmiştir. Ancak Türkiye’deki kadın hareketi, dünyadaki örneklerine göre daha sancısız gerçekleşmiştir. Kadınların dünyadaki önemli taleplerinden biri, siyasal haklar olmuştur. Dünyada istisnai birkaç ülke dışında siyaset, erkeklerin egemenliğinde bir alan olagelmıştır. Bu nedenle kadınların seçme ve seçilme hakkını elde etmesi zorlu bir mücadele süreciyle mümkün olabilmıştır.

Vatandaşların siyasal hayata katılımı, güçlü bir demokrasi için vazgeçilmezdir. Buna rağmen, günümüzde hem dünyada hem de Türkiye’de kadınların temsil oranı ne yazık ki erkeklerin temsil oranının yarısına bile ulaşamamıştır. Bu çerçevede toplumun yarısını oluşturan kadınların mesafeli siyasal katılımı ve parlamentolardaki yetersiz temsili, bir demokrasi sorunu olarak ortaya çıkmaktadır. Türk kadını bugün dünyaya demokrasi dersi veren pek çok ülkeden daha önce siyasal haklarına kavuşmuş olmasına rağmen, Türkiye’de kadınların siyasal katılım oranı dünya ortalamasının altındadır. Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasından sonraki yaklaşık on yıllık süreçte Atatürk’ün önderliğinde, kadınlara bütün alanlarda eşitlik hakkı tanınmıştır. Bu eşit haklar silsilesinin son basamağını 1930-1934 yılları arasında kadınlara kademeli olarak tanınan seçme ve seçilme hakkı oluşturmaktadır. Ancak aradan geçen 85 yıllık süreçte kadınların Türkiye Büyük Millet Meclisi’ndeki temsil oranlarının ortalaması yüzde 4’ler civarında kalmıştır. Dünyada ulusal parlamentolardaki kadın temsili ortalamasının yüzde 24 civarında olduğu göz önünde bulundurulduğunda, Türkiye’nin 2018 seçimlerindeki yüzde 17,5’lik ortalama ile bu konuda çok geride kaldığı açıkça ortaya çıkmaktadır. Üstelik Türkiye’de parlamentodaki kadın temsilci oranı, sadece son on yılda yüzde 10’un üzerine çıkabilmiştir. Yerel meclislerdeki kadın temsilci oranları ise, bu oranların daha da altındadır. Türkiye’de gerek yerel gerek ulusal siyasette kadın

aktörler çok az yer almaktadır. Bu durum hem demokrasi hem de cinsiyet eşitliği açısından sorgulanması ve irdelenmesi gereken bir konudur. Türkiye’de kadınların, siyasal katılım açısından yeterli sayılamayacak durumlarının düzeltilmesi için siyasal haklarını yasal olarak kullanmaya başladıkları günden bugüne kadar geçen sürecin iyice analiz edilmesi ve ortaya çıkan tablonun sebeplerinin belirlenmesi gerekmektedir. Ayrıca belirlenen bu sebepler ışığında kadınların siyasal katılımlarını artırmaya yönelik çözüm önerileri geliştirilmelidir. Dolayısıyla bu çalışma eski Türk geleneklerinde ve Osmanlı’da kadınların toplumsal konumları da göz önünde bulundurularak, Cumhuriyet sonrası dönemde Türkiye’de kadınların siyasal hayattaki mevcudiyetini kapsamaktadır.

Sayınca nüfusun yarısını oluşturan kadınlar, düşünüldüğünde Türk siyasal hayatının şekillenmesinde önemli bir yere sahip olmalıdır. Ancak kadınlar, hukuki olarak bu hakka sahip olmalarına rağmen ne geçmişte ne de günümüzde Türk siyasal hayatında yeterince aktif olabilmişlerdir. Bu konuyla ilgili farklı çalışmalar yapılmıştır. Tekeli (1982), Türkiye’de önemli politik kararların alındığı devlet organlarında, kadınların sayısının çok az olmasının sebeplerini sorgulamıştır. Arat (1987), Türkiye’de kadın milletvekillerinin 1935-1980 arasındaki değişen siyasal rolleri üzerine bir çalışma yayınlamıştır. Sancar (2014), özellikle 1945-1965 yılları ekseninde Türk modernleşmesinde cinsiyetlerin rolü üzerinde durmuştur. Yavaşgel (2014), Türk siyasetinde kadının temsil sorununu 2002-2011 arası genel seçim sonuçlarının analizi ile birlikte ele almıştır. Yaraman (2015), Türkiye’de kadınların siyasal temsilini 1935-2011 yılları arası genel seçim dönemlerinde, basının kadınların siyasal katılımına karşı tutumu çerçevesinde incelemiştir. Bu çalışma, belirli bir dönem aralığından ziyade Türkiye’de kadınların, ilk kez milletvekili olarak parlamentoya girdiği 1935 yılından günümüze kadar geçen sürede siyasal katılım konusunda ne kadar yol aldıklarının belirlenmesini ve mevcut duruma dikkat çekmeyi; ayrıca Türk siyasetinde kadınların yokluk sendromunun sebeplerinin ortaya çıkarılıp, bu sebeplere yönelik çözüm önerileri geliştirilmesini amaçlamaktadır. Zaman, toplumsal yapıyı ve siyasetin işleyişini hızla değiştirmektedir. Dolayısıyla “siyasette kadın” konusu güncel verilerle sürekli yenilenmesi gereken bir alandır. Bu çalışmayla, konuya 2020 perspektifi ile yeni bir bakış açısı getirmek amaçlanmaktadır.

Çalışma nitel araştırma yöntemi kullanılarak yapılmış olup, konu kavramsal boyutta ele alınmıştır. Çalışmanın temel veri toplama tekniği, doküman incelemesi ve metin analizidir. Literatür geniş bir şekilde taranarak ulaşılan bilimsel çalışmalar,

kitaplar, makaleler, raporlar, gazeteler, internet uzantılı yazı ve bilgilerden yararlanılmıştır. Ulaşılan bilgi ve belgeler içerik analizi yöntemiyle incelenmiş, kadınların toplumsal ve siyasal hayattaki rolleri irdelenmiştir. Dünyada ve Türkiye’de gerek yerel gerekse ulusal parlamentolardaki kadın oranlarına dair istatistiki bilgilere ulaşılmış; bu istatistikler karşılaştırılarak Türkiye’nin kadın katılımı konusunda dünyadaki yeri belirlenmiştir. Cinsiyet kotası uygulayan ve uygulamayan ülkelerdeki kadın temsilci oranları karşılaştırılarak, kotanın etkisi tartışılmış; Türkiye’deki kota uygulamalarının mevcut duruma etkileri araştırılmıştır. Ayrıca Türkiye’deki siyasi partilerin ve hükümetlerin “kadın katılımı” konusundaki politikaları karşılaştırmalı bir şekilde incelenerek, cumhuriyetin kuruluşundan bu yana kadınların siyasetteki sembolikliği ve yetersizliği sorgulanmıştır.

Bu tez dört ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, konunun daha iyi anlaşılabilmesi açısından konu ile ilgili çeşitli kavramlar açıklanmıştır. Öncelikle siyasal katılım, kadın katılımı, ataerkillik, kadın kotası gibi kavramlar ele alınmış; kadın kotası başlığı incelenirken dünyada yasal veya gönüllü kota uygulayan ülkelerin parlamentolarındaki kadın temsilci oranlarına yer verilmiştir. Ayrıca kadın katılımı kavramı açıklanırken geçmişten günümüze genel olarak kadınlara dünyadaki bakış açısı ve ünlü filozofların kadınlar hakkındaki görüşlerine yer verilmiş; bunların yanında çalışmada çokça zikredilecek olan ataerkillik kavramı üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde, öncelikle eski Türk geleneklerinde kadının toplumsal ve siyasal durumu çeşitli yönleriyle ele alındıktan sonra Osmanlı döneminde kadınların sosyal ve toplumsal statüleri ile özellikle Osmanlı’nın son dönemlerindeki -Tanzimat’la başlayan ve II. Meşrutiyet sonrası hız kazanan- kadın hareketi üzerinde durulmuştur. Üçüncü bölümde, çalışmanın ana iskeletini teşkil eden Cumhuriyet sonrasında Türkiye’de kadınların siyasal durumu beş alt başlıkta incelenmiştir. Öncelikle Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra kadınların siyasal haklarına kavuşma süreci gözden geçirilmiş, ardından Türkiye’de kadınların siyasette ilk kez temsiline dair ayrıntılı bilgiler verilmiş, daha sonra da Cumhuriyetten günümüze kadar geçen süreçte kadınların mevcut siyasi durumu detaylı bir şekilde incelenmiştir. Kadınların, ilk kez milletvekili seçildiği 1935 yılından 2020 yılına kadar geçen süreçte TBMM’de hangi oranlarda temsil edildiği, toplumun, siyasi partilerin ve hükümetlerin bu konudaki tutumları ile sürece ne şekilde katkı sundukları/sunmadıkları çeşitli açılardan incelemeye tabi tutulmuştur. Bu bölümde ayrıca, Cumhuriyet döneminde Türkiye’deki kadın hareketi üzerinde durulmuş ve kadın

temsiliyetinde Türkiye'nin dünyadaki yeri sorgulanmıştır. Dördüncü bölümde, kadınların siyasetteki yetersiz temsilinin sebepleri ve çözüm önerileri üzerinde durulmuştur. Bu sebepler, çevresel sebepler ve kadınların kendilerinden kaynaklı sebepler olarak iki alt başlık altında incelenmiş ve son olarak tespit edilen sorunlar ışığında siyasette kadın temsiliğini artırmaya yönelik çözüm önerileri sunulmuştur.

Sonuç olarak bu çalışma Türkiye'de kadınların siyasete katılımı ve onların temsil oranlarına dikkat çekmek amacıyla taşımaktadır. Bu yönüyle literatüre bir katkı sunması beklenmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

SİYASETTE KADIN KATILIMI

Bu bölümde öncelikle çalışmanın ana iskeletini teşkil edecek olan “siyasette kadın katılımı” kavramının ne olduğu üzerinde odaklanılmıştır. Bu kavramın iyice anlaşılması amacı ile siyasal katılım, kadın katılımı, kadın kotası kavramları ayrıntılı olarak incelenecek, dünyadan örneklerle kadına bakış açısı ele alınacaktır.

1.1. SİYASAL KATILIM

Siyasal katılım, demokratik yönetimi kabul etmiş ülkelerde demokrasinin vazgeçilmez unsurlarından biri olarak kabul edilmektedir. Katılım davranışı aynı zamanda vatandaşlara yaşadıkları ülkenin yöneticilerinin belirlenmesinde ve kurallarının şekillenmesinde söz hakları olduğunu hissettirdiğinden, bireylerin ülkelerine olan bağlılığını artırmanın da bir aracıdır. Bireylerin siyasal katılımını etkileyen pek çok faktör vardır. Kişinin yaşı, sosyal ve ekonomik durumu, tahsili, yaşadığı çevre cinsiyet vb faktörler katılıma etki eder. Cinsiyet, yasalar açısından olmasa da toplumsal hayatta siyasal katılımı artıran/azaltan etmenlerden biri olarak ortaya çıkmaktadır. Bu konuda dezavantajlı grup ise daima kadınlar olmuştur. Bu sebeple siyasette kadın katılımı, ileri düzey demokrasiye sahip olmak isteyen ülkelerin öncelikli olarak üzerinde durması gereken konulardan biridir.

1.1.1. Siyasal Katılım Kavramı

Katılım (participation) kelimesi Türk Dil Kurumu sözlüğünde “Bir süreç ya da bir durum içinde istençli ve eylemli olarak bir işi üstlenme ya da bir olayda etkin olma” şeklinde tanımlanmıştır (TDK, 2018). Siyasal katılım ise; demokrasinin kabul edildiği ve düzenli seçimlerin yapıldığı ülkelerdeki oy verme hakkına sahip vatandaşların bilinçli/bilinçsiz oy kullanmasından, memleketi ilgilendiren siyasi meseleler hakkında düşünme ve fikir geliştirmesine, siyasi tartışmalara katılma, siyasi parti teşkilatlarına üye olma ve aktif olarak görev alma, seçim kampanyaları ve mitinglerde bulunma, ileriye dönük bir siyasi hedef belirleme ve bunun için çeşitli siyasi kadrolara aday olmasına ve siyasi görevlerde resmi olarak görev almasına kadar uzanan oldukça geniş

bir alanı kapsamaktadır (Demir, 2015, s. 38). Siyasal katılımı kısaca; var olan siyasal durumun devam ettirilmesi veya değiştirilmesi için yapılan her türlü yurttaşlık faaliyeti şeklinde tanımlamak da mümkündür. Crick'e göre siyasal katılım kavramı, siyasal karar mekanizmalarına müdahil olan vatandaşların/grupların sayısı veya yoğunluğu ile ifade edilir. Bununla birlikte devletin çeşitli bürokratik görevlerinde yer almak ve kamu görevlerinde çalışmak da geniş anlamda siyasal katılım olarak değerlendirilebilir (Duran, 2005, s. 132). Kavram, bireylerin siyasal sistem içerisinde kendilerini nerede konumlandıklarını görmeye yarar. Seçimlerde oy kullanma gibi temel vatandaşlık hakları birer siyasal katılım örneği olmakla birlikte siyasal katılım, seçimlerde oy kullanma faaliyetine indirgenemeyecek kadar geniş ve kapsamlı bir kavramdır (Özyurt, 2010, s. 290).

Siyasal katılım, genel anlamda vatandaşların siyasi meseleler hakkında düşünme ve siyasi düşünceleri doğrultusunda eylemde bulunmaları olarak tanımlanabilir. Ancak birçok sosyal bilim kavramında olduğu gibi bu kavram için de üzerinde uzlaşmaya varılmış tek bir tanım bulunmadığı; ancak genel olarak iki temel bakış açısı ile yorumlandığı görülmektedir. Bu ayrım temel olarak siyasi ilginin eyleme dönüşmesi noktasında ortaya çıkmaktadır.

Birinci bakış açısında siyasal katılım, bireylerin siyasi tutum ve düşüncelerini davranışa dönüştürmeleri ekseninde ele alınmıştır. Burada siyasi yönelimleri davranışa dönüştürme konusunda da iki ayrı görüş söz konusudur. Verba, Nie ve Converse, siyasal katılımı davranış temelinde ele almakta, siyasi amaç güden ancak yasal olan eylemleri siyasal katılım olarak kabul etmişlerdir (Akıncı, 2014, s. 36-37). Baykal'ın siyasal katılım tanımlaması da davranış temellidir. Baykal, bireylerin sosyal davranış özelliklerinin siyasal davranış özellikleri ile paralel bir şekilde ilerlediğini iddia eder. Yani bir birey toplumsal hayatta aktif bir özelliğe sahipse, siyasal olaylara karşı da kayıtsız kalamayacak ve aktif bir siyasal katılım gerçekleştirecektir (Baykal, 1970, s. 29-30). Özbudun da siyasal katılmayı davranış temelli açıklamakta, ancak siyasi tutum ve görüşlerin davranışa dönüşmesinde meşru/gayrimeşru ayrımı yapmamaktadır (1975, s. 1-4). Kalaycıoğlu'nun "kişinin otonom olarak yaptığı tercihler ve verdiği kararlar sonucunda siyasal karar mevkilerine gelecek olanları veya bu mevkileri ellerinde bulunduranları etkilemek üzere yaptıkları eylem ve faaliyetler" (1983, s. 10) şeklinde yaptığı siyasal katılım tanımına göre; kişilerin siyasal hayatı yönlendirme amacıyla

yaptıkları darbe ve suikast gibi yasa dışı eylemler de siyasal katılım olarak kabul edilmektedir.

Siyasal katılım tanımlamalarında ikinci bakış açısı ise; bireylerin siyasal eğilim ve siyasi görüşlerini, eyleme geçirme şartı olmaksızın siyasal katılım olarak kabul eder (Akıncı, 2014, s. 38). Burada önemli olan kişilerin siyasi durumlar veya olaylar karşısında kendilerince değerlendirmeler yapıp bazı fikirlere sahip olması yani siyasetle ilgilenmesidir. Kapani'ye göre siyasal katılma; siyasi bir mesele hakkında duyulan basit bir meraktan, girilen yoğun bir siyasi eyleme kadar geniş bir alanı kapsar (2007, s. 144).

Siyasal katılım, demokrasi ile yönetilen ülkelerde, toplum ile devlet arasındaki yöneten-yönetilen ilişkisinin güvenilir bir zemine oturtulması için zorunlu ve vazgeçilemez bir araçtır. Vatandaşların yasal yollarla, siyasal hayata katılarak yönetimi etkileyebilmeleri hatta bizzat yönetimde söz sahibi olmaları, demokrasinin temel amaçlarından biridir (Pınarcıoğlu, 2017, s. 16). Bir ülkedeki tüm yurttaşların hiçbir ayrımcılığa maruz kalmadan siyasal hayata katılım gösterebilmeleri, farklı tabanların temsil edilmesine olanak sağlayacağından, toplumda bir iç denge, ülkede ise huzur, güven ve istikrar ortamının oluşmasına zemin hazırlayacaktır (Çağlar, 2011, s. 57).

Siyasal katılım, bireylere daha fazla özgürlük ve eşitlik alanı sağlamaktadır. Bireyler siyasal katılım hakları sayesinde, mevcut siyasi otoriteye karşı kendilerini söz sahibi ve güçlü hissederler (Özkan, 2010). Örneğin; birey, oy verdiği fakat otorite sahibi olduktan sonra yaptığı faaliyetlerini beğenmediği bir siyasi partiye, gelecek seçimlerde oy vermeyerek onu cezalandırma yoluna gidebilir. Bireylerin böylece bir siyasi otorite karşısında kendilerini söz sahibi hissetmeleri, siyasi haklarına daha sıkı sahip çıkmalarına ve demokrasiye olan inançlarının artmasına vesile olacaktır. Kışlalı'nın siyasal katılım tanımı; bireylerin vatandaş olarak, devletin farklı alanlarındaki faaliyetlerine etki edebilme gücünü temel almaktadır. Kışlalı'ya göre ülkeler bazında siyasal katılımın ne derece etkin ve gelişmiş olduğu incelenerek, toplumlardaki modern demokrasilerin ilerleme durumu karşılaştırılabilir (2006, s. 219).

Farklı gelişmişlik derecesine sahip ülkeler (gelişmiş ülkeler/gelişmekte olan ülkeler vb.), demokrasi uygulamaları ve siyasal katılım konusunda farklı pratikler sergilemektedir. Bu durum siyasal katılım konusunda net ve ortak bir tanım üzerinde uzlaşamamasının en büyük sebeplerinden biridir. Siyasal katılım, her ülkenin devlet kültürü ve halkın alışageldiği yönetilme biçimine göre farklı pratiklerde uygulanıp,

farklı siyasi sonuçlar doğurabilir. Gelişmekte olan ülkelerde asıl amaç demokratik sistemi halka ve devlet kültürüne yerleştirmek iken; gelişmiş ülkelerde ise, amaç çeşitli sebeplerle siyasi katılımdan uzaklaşan yurttaşların katılımlarını yeniden artırmaktır (Uysal, 1984, s. 109-110). Siyasal katılım kavramının ortak bir tanımının bulunmamasının bir başka sebebi de siyaset bilimcilerin bu kavrama yükledikleri farklı anlamlardır. Bazı düşünürler siyasal katılımı, belli bir amacı gerçekleştirmek için geliştirilen bir siyasi faaliyet olarak değerlendirirken; bazıları da pratiğe yönelik anlamlar çıkararak farklı değerlendirmeler yapmaktadır (Gökçe vd. , 2017, s. 294).

Literatürde siyasal katılım konusunda birçok siyaset bilimci tarafından yapılmış farklı tanımlamalar olsa da bu tanımlar genel olarak “vatandaşların siyasi otoriteleri etkileme gücü ve çabası” noktasında kesişmektedir. Vatandaşların siyasal katılım konusunda istekli olmaları, ancak siyasal meselelerin ve siyasi karar vericilerin faaliyetlerinin yurttaş bireylerin hayatlarını doğrudan veya dolaylı olarak etkilediğinin farkında olması ile yakından ilişkilidir. Bununla birlikte vatandaşların, siyasal sistem ve otorite üzerinde bir etkiye sahip olduklarına ilişkin inançları da olmalıdır. Şayet bu farkındalık ve inanç olmazsa; bireyler, siyasi çaba içine girmeye gerek duymayacaklar ve doğal olarak siyasal katılım gerçekleştirmeyeceklerdir (Eser ve Sarışahin, 2016, s. 40).

Siyasal katılım, siyasi otoritenin yönetilenlerin lehine sınırlandırılması ve vatandaşların karar mekanizmalarına dâhil edilmesi şeklinde pek çok aşamadan geçtikten sonra ancak günümüzdeki anlamlarına ulaşmıştır. Siyasi otoritenin gücünün sınırlandırılması, iktidardaki güç/güçlerin keyfi yönetiminin önüne geçilmesi ve yönetme işinin belirlenmiş usul ve kurallara göre yapılması anlamına gelmektedir (Gökçe vd., 2017, s. 293). Bu sebeple halkın kendi yaşam şartlarını belirlemede, yönetimde söz hakkına sahip olması çok önemli bir gelişmedir. Bireylerin siyasal katılımı ve toplumsal meselelere ilgisi arttıkça yönetimdekilerin denetimi artmış olacak, böylelikle de yöneticiler halkın zararına fakat kendilerinin yararına olacak uygulamalardan kaçınmak zorunda kalacaktır. Başka bir deyişle, vatandaşların siyasi katılımı arttıkça denetim mekanizması daha fazla işlevsellik kazanacak, bu da yine vatandaşların yararına sonuçlar doğuracaktır.

Siyasal katılım, demokratik yönetim biçiminin ilkelerinden biri ve aynı zamanda demokrasinin sürekliliğini sağlayan bir araçtır. Bununla birlikte siyasal katılım, sadece demokratik yönetim biçiminin bir ilkesi olarak sınıflandırılmaz. Hangi nitelikte olursa

olsun bütün siyasal sistemler, meşruiyetini göstermek ve vatandaşların var olan sisteme bağlılığını sağlamak için bir şekilde katılım ilkesini hayata geçirmek zorundadır (Altındal, 2007, s. 14).

Siyasal katılım, zorlu ve uzun bir yolculuğun sonunda elde edilmiş, modern demokratik bir ilke ve anayasal temele dayalı bir olgudur. Siyasal katılım mekanizması, vatandaşların yalnızca belirli aralıklarla oy kullanması ve yönetim erkini bir siyasi otoriteye devretmesi şeklinde algılanmamalı, bunun yanında siyasi otoritenin faaliyetlerinin eleştirilmesi, denetlenmesi, gerektiğinde mevcut otoritenin değiştirilmesi gibi pek çok demokratik hakkı içinde barındıran ve bütün bu hakları meşruiyet ölçüsünde, hukuk kuralları çerçevesinde kullanmaya yarayan bir olgu olarak görülmelidir (Altındal, 2007, s. 14-16). Demokratik yönetim biçimini kabul etmiş ülkelerde, yöneticiler halk tarafından seçildiği için meşruiyetini halktan alırlar. Vatandaşların siyasal katılım yollarından biri olan seçimler de demokrasinin geçerlilik/yasalılık araçlarından biridir. Bu yüzden demokrasisini geliştirmek ve daha ileri düzeylere taşımak isteyen bütün ülkeler, vatandaşlarının siyasal katılımını artırmaya yönelik politikalar izlemektedir (Özyurt, 2010, s. 290).

Siyasal hayata katılım, vatandaşlarda demokrasi bilincinin gelişmesine katkı sağlayarak, bireylerin seçilmiş yöneticiler ve atanmış kamu görevlileri üzerinde etkili bir denetim mekanizması kurmasına, kamusal faaliyetleri değerlendirmelerine ve bu bilincin toplumdaki diğer bireylere aktarılmasına yardımcı olmaktadır (Ağırbaş, 2008, s. 122). Bireylerin siyasal hayata katılımı, onların vatandaş olarak kendilerini büyük bir bütünün birer parçası olarak görmelerini, toplumsal kararların daha kolay alınabilmesini, ülkede bireyler ve kurumlar arasında karşılıklı güvene dayalı bir ortamın oluşmasını temin etmektedir.

Siyasal katılımın faydalarından bir diğeri de halk tarafından denetleneceğinin farkında olan siyasi otoritelerin, bu farkındalıkla hareket etmelerinin ve vatandaşa duyarlı, halka dönük hizmetler geliştirmesinin önünün açılmasıdır (Ağırbaş, 2008, s. 122). Katılım, iyi işleyen bir yönetim sisteminin kurulmasına yardımcı olur. Siyasal katılım, kamusal meselelerde kararların vatandaşların görüşlerinin de dikkate alınarak verilmesine, kamuoyunun ülke ve kendilerini ilgilendiren konulardan haberdar olmasına, bu konularda fikir yürütüp, tartışmalar yapmalarına olanak tanıyacağından; katılım sayesinde bireylerin siyasal sisteme yabancılaşmasının önüne geçilir (Oruç, 2013, s. 26).

Bireylerin siyasal katılımı, sadece demokrasiye özgü bir ilke olarak adlandırılmasa da demokratik yönetimlerin vazgeçilmez bir unsurudur. Çünkü demokrasi denince ilk akla gelen şeylerden biri halkın yönetime katılmasıdır. Bu nedenle demokrasi ile yönetilen ülkeler, halkın siyasal katılımından uzak bir şekilde düşünülemez. Bugün demokrasi yönetim şeklini diğer yönetim biçimlerinden üstün kılan yegâne özelliklerden biri; vatandaşların siyasal hayata katılımı ve ilgisidir. Katılım, bütün siyasi konulara ilişkin olabilir ve amacı siyaset ve yönetimde söz sahibi olabilmektir (Çukurçayır, 2008, s. 17). İleri düzey bir demokrasi kültürü için siyasal katılımın önemli bir anahtar görevi üstlendiği söylenebilir.

1.1.2. Siyasal Katılım Türleri

Hızla değişen ve gelişen dünyada siyaset anlayışı da diğer bütün alanlar gibi dönüşüme uğramaktadır. Kitle iletişim araçlarının kullanımının yaygınlaşması, vatandaşların siyasal ilgi düzeylerinin artmasına katkı sağlamakta ve siyasal sistemin denetlenmesini kolaylaştırmaktadır. Bu durum zamanla siyasal katılımın farklı şekillerinin ortaya çıkmasına yol açmıştır.

Siyasal katılım türleri üç şekilde sınıflandırılmıştır. Bunlar geleneksel siyasal katılım, geleneksel olmayan siyasal katılım ve post-modern siyasal katılımdır (Özyurt, 2010, s. 291). Geleneksel siyasal katılım; vatandaşların yasaların çizdiği sınırlar çerçevesinde siyasal hayata dâhil olması şeklinde tanımlanabilir. Geleneksel katılım, siyasi amaçlı ancak meşru olan eylemleri kapsar. Vatandaşların siyasi konularda birbirleri ile yaptıkları sohbet ve tartışmalar, oy kullanma davranışı, siyasi partilere üye olma ve aktif olarak çalışmalar yapma geleneksel katılıma örnek olarak verilebilir (Gökçe vd., 2017, s. 94).

Geleneksel olmayan siyasal katılım; vatandaşların rahatsızlık duyduğu konularda istek ve şikâyetlerini siyasi karar mercilerine ulaştırmak amacıyla giriştikleri her türlü meşru veya gayrimeşru eylemleri içerir. Gösteri ve mitingler, sivil itaatsizlik ve şiddet eylemleri, boykot, çeşitli grevler (açlık grevi vb.), öğrenci ve işçi hareketleri, iktidarı illegal yollardan ele geçirme faaliyetleri gibi çeşitli davranışlar geleneksel olmayan siyasi katılım içine girer (Çelik Russell, 2016, s. 442; Özyurt, 2010, s. 291).

Post- modern siyasal katılım ise teknolojinin ve iletişim kanallarının gelişmesiyle birlikte günümüzde ortaya çıkan yeni bir katılım türüdür (Özyurt, 2010, s. 292). Gelişen ve yaygınlaşan internet sayesinde insanlar sosyal ve siyasal olayları

anında takip edebilmekte, böylelikle bireylerin siyasi ve sosyal meselelere merakı ve ilgisi de canlı tutulabilmektedir. İletişim olanaklarının artması (akıllı telefonlar, televizyon, sosyal medya, internet vb.) bireylerin kendilerini ilgilendiren konularda daha çabuk örgütlenebilmeleri ve harekete geçebilmelerini kolaylaştırmış, böylece insanların oturdukları yerlerden sosyal medya üzerinden yaptıkları paylaşımlarla çeşitli siyasi mercilere seslerini duyurmaları kolaylaşmıştır. Sürekli gelişen, değişen ve dönüşen dünya düzenine uygun olarak siyasi katılımın boyutu da farklılaşmış; böylelikle post-modern siyasi katılım türü ortaya çıkmıştır.

Siyasal katılım, bireylerin yurttaşlık bilinciyle kendilerini ve ülkelerini ilgilendiren herhangi bir konuda görüş sahibi olmaları ve görüşleri doğrultusunda yönetimi etkileme çabası olarak anlamlandırılabilir. Katılım davranışı, siyasi meselelerle ilgili düşünceden eyleme, yasal yollardan illegal yollara kadar çok farklı şekillerde olabilir. Ülkelerin siyasi ve sosyal yapıları zamanla değişir ve yeniden şekillenir. Siyasetin sürekli ve değişken yapısı da siyasi alanın dönüşümünü zorunlu kılar. Zaman içinde oluşan bu tür toplumsal ve teknolojik değişimler, siyasi katılımın farklı türlerinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Katılım davranışı uzun bir zaman diliminde, geleneksel siyasi katılım türlerinden post modern siyasi katılım türlerine kadar uzanan bir dizi dönüşüm geçirmiş ve böylelikle farklı siyasi katılım yolları ortaya çıkmıştır.

1.2. KADIN KATILIMI VE ATAERKİLLİK

Katılım kelimesinin tanımından yola çıkılarak kadın katılımı; “kadınların, doğumlarından ölümlerine kadar süren yaşam sürecinde kendi hür iradeleri ile kendilerini ve yaşadıkları toplumu/dünyayı ilgilendiren her türlü konuda, tamamen kendilerinin seçecekleri her türlü pozisyona uygun görevler alması ve eylemlerde bulunması, aktif bir sosyal ve siyasi yaşam sürdürmesi” şeklinde tanımlanabilir. Kaypak’a göre de kadın katılımı, kadınların hem kendileri hem de toplumla ilgili, onları etkileyen fiziki çevre, kurumsal planlar, programlar ve kararlarda söz sahibi olmaları veya bu tür kararlar alınırken kendileri ile iş birliğine girilmesidir (2011, s. 37).

Kadınların kamu politikalarının oluşturulma-uygulanma ve denetim aşamalarında yer alması, iktidarı kullananların verecekleri kararlarda etkili olmalarını sağlar ve böylece alınan kararların toplumsal eşitliğe aykırı olmasının önüne geçilmiş olur (Çitci, 1996, s. 9-10). Kadınların siyasi hayatta gerçek anlamda var olduğundan

bahsedebilmek için; öncelikle formel olarak katılma imkanlarının var olması, kadınların bu haklarını aktif bir şekilde kullanıyor olması ve bu katılımın devlet politikaları/kararları üzerinde etkili olması gerekmektedir (Görmez ve Uçar Altınışik, 2011, s. 38).

Ataerkil sistem; kuralların erkekler tarafından belirlendiği, kadınların hemen her alanda ikincil konumda ve erkeklerin bir adım gerisinde yer aldığı, soyun erkekler tarafından devam ettirildiği kabul edilen bir toplumsal örgütlenme biçimidir (Sultana ve Altay, 2019, s. 418). Ataerkillik, birbirleri arasında hem ekonomik bağ hem de akrabalık bağı bulunan bir grubun bireyleri üzerinde, hane içinde otorite sahipliğinin babadan oğula geçecek şekilde kurgulandığı bir duruma karşılık gelir. Ataerkil zihniyetle kurgulanan toplumsal yapıda erkekler, bütün yaşam alanlarında kadınlar üzerinde tahakküm kurarlar. Üstelik bu yapı evrenseldir, dünyanın her yerinde varlığını sürdürür. Ataerkillik çocukluk çağında ailede öğrenilmeye başlanır ve daha sonra bireylerin toplumsallaşma sürecinde din, eğitim vb. yollarla pekiştirilip, içselleştirilir (Güneş, 2017, s. 247-248).

Radikal feminist çözümlere göre, ataerkillik kendine has özellikleri ve psikolojik yapısı olan bir ideoloji, bir erkek egemenlik sistemidir. Sosyalist feministler ise ataerkilliği kapitalizmle birlikte ele alır. Kapitalizmin emek sömürücü yapısı içinde hem sermaye hem de erkekler, kadınların emekleri/bedenleri üzerinde tahakküm kurar ve onları sömürürler. Özerk bir sistem olan ataerkillik, kadın sömürüsünün asıl kaynağıdır. Öte yandan Sylvia Walby, bu tartışmaları daha somut bir zemine taşıma amacıyla altı farklı ataerkil yapı (ücretli iş, ev içi emek, cinsellik, devlet, şiddet ve kültür) belirler ve ataerkinin diğer baskı türleri ile etkileşim halinde olduğunu belirtir (Güneş, 2017, s. 250-253). Bununla birlikte kadınlar sadece ataerkilliğin kurbanı değil, pek çoğu aynı zamanda bu sistemin birer taşıyıcısı konumundadır. Erkeklerin olduğu gibi kadınların da cinsiyetler arası rol dağılımını benimseyip, birbirlerinden rollerine uygun davranışlar beklemeleri ve çocuklarını bu şekilde yetiştirmeleri, bir nevi ataerkilliğin onayı sayılabilir. Ataerkil sistemin kuralları, erkekleri de kadınlar gibi memnun olmasalar bile belirli davranış kalıplarına uygun davranmak zorunda bırakmaktadır (Yavuz, 2015, s. 118). Fakat bu yapıda genel olarak en fazla ezilen ve sömürülen cinsiyet kadındır. Ataerkil toplum yapısı bu özellikleriyle modern çağda da kadınların sosyal/siyasal ilerlemeleri önünde önemli bir engel teşkil etmeye devam etmektedir.

Kadının siyasal alanda yeterince var olamayışı ya da yetersiz temsili sorunu, günümüzde halen demokrasinin beşiği olarak gösterilen antik Yunan medeniyetine kadar götürülebilir. Antik Yunan demokrasisinde söz sahibi olanlar; özgür erkeklerdi. Kadınların ise, köleler ve yabancılar gibi herhangi bir yerde, hiçbir şekilde söz hakkı yoktu. Aristoteles'ten itibaren temelleri atılan demokrasi teorilerine ve demokratik yönetimin temel taşı olarak oluşturulan “yurttaşlık” tanımlarına bakıldığında; cinsiyete bağlı bir ayrım olmadığı görülebilir (Deniz, 2007, s. 3). Ancak böyle bir ayrım yapılmamasının sebebi kadınların da yurttaş statüsünde erkeklerle eşit haklara sahip olması değildir. Tam tersi “yurttaşlık” kavramının tartışmaya gerek duyulmayacak biçimde zaten erkekleri kapsayan bir anlamda kullanılmış olmasıdır. Aristoteles demokrasiyi “halk meclisinin veya çoğunluğun egemenliği” şeklinde tanımlarken; halkı ise şehirde yaşayan ve yirmi yaşını geçmiş erkek nüfusu olarak kabul ediyordu.

Antik Yunan geleneğinde keskin bir kamusal alan/özel alan ayrılığı vardı. Kamusal alanda yurttaşlar yer alır; politika yaparlar, devlet meselelerini çözüme bağlarlardı. Özel alanda ise kadınlar, çocuklar ve köleler yer alır; üretim ve hane içi işlerle meşgul olurlardı. Erkek, kamusal alanda eşit birer yurttaş; özel alanda ise hane reisi ve üstün kişi idi. Kadının işlevi ise çocuk doğurmak ve bakmak, hane içi üretimde çalışmaktı. Philips'e göre, Platon ve Aristoteles'te siyasetin kamusal dünyası, hanenin özel dünyasının karşısına konmuştu. Hane, zaruri fakat çok fazla sıradanlığın olduğu bayağı bir alandı. Bu sebeple politikanın gerektirdiği akılcılık, bilgelik ve cesareti destekleyemez, aksine köreltirdi (2015, s. 44). Aristoteles'e göre bu durum, kadınların siyasette işi olmadığı anlamına geliyordu ve kadınlar doğası gereği özel alanın/hanenin düşük erdemlerine uygundu (Phillips, 2015, s. 44). Yurttaş bireylerin özel alanda fazla vakit geçirmeleri hoş karşılanmaz, kamusal alanda eşitleri tarafından dışlanmasına neden olurdu. Aslında sadece bu bilgilerden bile yola çıkılarak, kadınların günümüzde, yasalarda siyasi haklarını tam olarak elde etmiş olmalarına rağmen pratikte neden hala erkeklerle eşit bir siyasal katılımı yakalayamadıkları sorusunun cevabına ulaşılabilir. Demokrasinin beşiği olarak görülen antik Yunan medeniyetinin yetiştirmiş olduğu büyük filozoflarca bile kadın, bırakın siyasete dâhil olmayı ve erkeklerle eşit olmayı; doğası gereği rasyonaliteden uzak, düşük erdem sahibi bir varlık olarak tanımlanmıştır.

Kadınların erkeklerle eşitliği, sosyal ve siyasal statüsüne dair var olan bu genel kanı, Ortaçağ sonlarına kadar geçerliliğini korumuş ve ilk olarak 17. ve 18. yüzyıllarda ortaya çıkan eşitlik, insan hakları, özgürlük gibi düşüncelerin etkisiyle sorgulanmaya

başlanmıştır (Mutlu, 2017, s. 26). Ancak burada yine ilginç bir ayrıntıyı belirtmek gerekir ki: o da “insan hakları” kavramının bile erkek egemen görüşü yansıtıyor olmasıdır. Çünkü “İnsan Hakları” kavramı ilk dile getirilmeye başlandığında İngilizce’de “Rights of Men” olarak ifade ediliyor yani aslında “erkek hakları” anlamına geliyordu.

Modern siyasal düşüncede kadınların konumuna bakıldığında; geleneksel yaklaşımda kadını eve hapseden anlayışın modern siyasal düşünceyi de etkilediği görülür. İşbölümü kadının ev içindeki aktivitelerle ilgilenmesi, erkeğin ise ev dışındaki faaliyetlerle ilgilenmesi şeklinde yapılmıştır (Mutlu, 2017, s. 26). Bu yapıda, doğal olarak kadının dış dünya ile iletişimi yine sınırlı kalmış, kadın yine bir nevi antik Yunan’daki özel alana hapsedilmiştir. Bunun sonucu olarak da erkek dış dünya ile iletişimde bulunurken doğal olarak siyasete dâhil olmuş, kadın ise siyasetten yine dışlanmış, kadının dış dünya ile ilgisi ve siyasal hayata katılımı mümkün olmamıştır. Pratikte mevcut olan bu durum kadının siyasette işi olmadığı önyargısı veya yanılığını daha da pekiştirmiştir.

Aydınlanma Çağı’nda Avrupa’da yaşanan hak mücadelelerine ve dönemlerinin ünlü filozoflarının görüşlerine bakıldığında, burada da kadının toplumdaki statüsü ve politik haklarına dair önemli yanılsamalar görülmektedir. Thomas Hobbes, John Locke, Jean Jacques Rousseau gibi siyaset üzerine yazan müellifler bile çalışmalarında, kadına sadece aile içi sorumluluklar yüklemişlerdir. Bu düşünce Aydınlanmada da devam edecektir ve örneğin Montesquieu’ya göre de halk (demos) burjuvazi sınıfının erkeklerini kapsamaktadır (Deniz, 2007, s. 3).

Mutlak iktidara karşı çıkan ve birey haklarını ön planda tutan 17. yüzyılın ünlü düşünürü John Locka’a göre, kadın ve erkek doğa durumunda eşit ve özgür bireylerdir. Daha sonra kendi iradeleri ile bir evlilik birliği oluştururlar ve bu birliğin söz sahibi erkek olur. Evlilikle birlikte kadının mülkiyeti de erkeğe geçer. Bu aşamadan sonra kadın, aile içi işlerle yükümlü olurken; erkek, aile adına toplum içinde söz sahibi olur (Mutlu, 2017, s. 28). Kadınlar bu şekilde toplumdaki aile içi alana dışlanmış ve bütün hakları erkeklerin tekeline geçmiştir. Toplumsal sözleşmenin tarafı sayılmayan kadınlar, doğal olarak yurttaş kategorisine de dâhil edilmemişlerdir (Berktaş, 2004). Yine bu yüzyılın önemli düşünürlerinden olan Thomas Hobbes’un kadının statüsü ile ilgili görüşleri de Lock’un fikirleriyle büyük oranda benzerlik göstermektedir. Hobbes’a göre de doğa durumunda eşit olan kadın ve erkek, evlendikten sonra kadın, erkeğin himayesi

ve emri altına girmiştir. Hobbes'un kuramlarındaki devlet, politika, haklar ve vatandaşlık gibi kavramlar kadınların değil erkeklerin eşit bireyler olarak yer aldığı bir toplumun argümanlarıdır (Mutlu, 2017, s. 27).

18. yüzyıl filozoflarından Rousseau'ya göre kadın, doğumundan ölümüne kadar sadece erkekleri memnun etmek, onların ihtiyaçlarını karşılamak için çabalamalı ve bu minvalde eğitilmelidir. Kadınların akli erkeklerle kıyaslanamayacak kadar düşük ve kadınlar, doğası gereği rasyonaliteden uzaktır. Kadınların toplum içindeki rolü sadece erkeklere hizmet etmek, çocuk doğurmak ve bakmak, ev işlerini yapmaktır (Gürsoy Çuhadar, 2017, s. 149,150). Kadınlar zaten erkeklerle aynı eğitimi alacak, erkeklerin sahip olduğu "muhteşem akıl"dan yoksun olduklarından çocukların eğitiminde de kadınların hiçbir söz hakkı yoktur. Erkekler, ailenin içinde yegâne söz hakkına sahiptir ve toplumda eşitlerinden bağımsız birer birey olarak vardır. Kadınların ne ailede ne de kamusal alanda hiçbir söz hakkı yoktur. Rousseau, "Emile" adlı eserinde bu düşüncelerini açıkça belirtmiştir. Rousseau'nun savunduğu eşitlik, özgürlük gibi düşünceler erkeği "insan" olarak temel almaktadır (Gürsoy Çuhadar, 2017, s. 151-155). Rousseau'nun Emile adlı kitabında yer verdiği şu cümleler dönemin kadınlara karşı olan hâkim bakış açısını en iyi şekilde yansıtmaktadır: "Erkek ile kadının eşit, görevlerinin de aynı olduğunu belli belirsiz bir biçimde ileri sürmek, tumturaklı boş laflar etmek, buna yanıt verilmedikçe, hiçbir şey söylememiş olmak demektir" (Rousseau, 2011, s. 518).

17. ve 18. yüzyıllarda özellikle Fransız Devrimi'ne giden yıllarda bazı kadınlar, toplum içindeki yerlerini sorgulamaya başlamışlardır. Bu dönemde kadınlar, erkeklerle birlikte protestolara katılmış; eşitlik, özgürlük gibi düşünceler için mücadele etmişlerdir. Bu mücadeleler sonunda Fransız Devrimi gerçekleşmiş; ancak devrimden sonra kabul edilen 1789 İnsan ve Yurttaş Hakları Evrensel Bildirgesi'nde kazanılan hakların tamamı erkekleri kapsamıştır. Verdikleri mücadelenin sonundaki kazanımların sadece erkeklere yaradığını anlayan kadınlar, bu aşamadan sonra "kadın hakları" için mücadele etmişlerdir (Berktaş, 2004). Ancak, devrimden sonra kadın hareketi bilinçli bir şekilde bastırılmıştır. Bu dönemde sesi çıkanlardan Olympe de Gouges, "eğer kadınların giyotine gitme hakkı varsa, meclise girme hakkı da olmalıdır" şeklinde bir sav öne sürerek; meclisin çıkardığı erkek hakları bildirgesine karşı "Kadın ve Yurttaş Hakları Bildirgesi"ni yazmıştır. Gouges, bu bildiriye yazdıktan sonra "kadınlara yakışmayacak biçimde siyasetle ilgilendiği için ve aldığı ceza diğer bütün kadınlara ders olsun diye"

(Berkday, 2004) kadınların girebilmesi için onca uğraş verdiği meclis tarafından giyotin cezasına çarptırılmış ve idam edilmiştir.

1800'lü yılların başlarında doğan Fransız liberal düşünür Alex de Tocqueville ve İngiliz liberal düşünür John Stuart Mill o zamana kadarki filozofların aksine, kadınların da siyasal haklara sahip olmaları gerektiğini açıkça beyan etmişlerdir. Kadınların "yurttaş" olarak kabul edilmesi gerektiğini söyleyen Tocqueville'e göre; kadınlar da yöneticilerini belirleme yani seçme hakkına sahip olmalıydılar (Deniz, 2007, s. 3). Mill'e göre de kadınların yüzyıllardır erkek egemenliği altında yaşamaları, onların bu durumdan memnun oldukları anlamına gelmemektedir. Kadınların köle gibi yaşamalarının nedeni toplumun ve insanların onlara biçtiği roller ve bu rollere karşı çıkacak güce sahip olmamalarıdır. Herhangi bir şekilde bu kalıpların dışına çıkmayı başaran kadınların, kendilerine biçilmiş bu geleneksel rollerden ne kadar severek ve isteyerek sıyrıldığı bunun açık bir kanıtıdır. Öyle olmasaydı o dönem için sayıca az olsalar da kadınların bir kısmı, iyi bir eğitim alma, erkeklerin tekelinde olan mesleklerde kadınların da çalışabilmesi, eşit oy hakkı, seçme ve seçilme hakkı gibi taleplerde bulunmazlardı (Geçit, 2013, s. 109). Mill, kadın-erkek ayrımı olmaksızın okuma yazma bilen herkesin seçme hakkına sahip olması gerektiğini söylemiştir (Deniz, 2007, s. 3).

19. yüzyıla gelindiğinde kamu, erkekler için aile reisi olarak evde yüklendiği babalık ve kocalık sorumluluğunun getirdiği baskıcı ve otoriter özelliklerini üzerinden sıyırıp, eşitleri ile özgürce iletişime girebildiği bir hürriyet alanı olarak tasavvur edilirken; kadınlar için ise rezalet fikri ile ilintili, ahlaksızlığa sürüklenebilecekleri bir yerdir (Sennett, 2016, s. 40). Yani 19. yüzyıl Avrupası'nda kadınların siyasi faaliyetlerde bulunmaları bir yana evlerinden dışarı çıkıp sosyal hayata katılmaları bile erdemsiz bir davranış olarak algılanıyordu. Bu sebeplerden dolayı kadının siyasal katılımı 19. yüzyılda bile mümkün olmamıştır.

Demokrasi ile siyasal katılım arasındaki sıkı bağ, belirli şartları taşıyan bütün vatandaşların katılımı ve bu katılımın temeli, kadın-erkek ayrımı olmaksızın hukuki düzende herkesin eşit haklara sahip olmasından gelmektedir. Bu açıdan bakıldığında kadının siyasal katılımı demokratik açıdan önemli bir sorunsaldır (Çağlar, 2011, s. 58). Nüfusun yarısını oluşturan kadınların siyasal katılımının düşük olması, demokrasi ilkelerinin sorgulanmasına zemin yaratmaktadır. Bu durum, başlı başına bir demokrasi sorunudur. Gökçimen'e göre demokrasinin temel ilkesi, yöneticilerin aldıkları kararların

meşru olabilmesi için iktidarın bu kararlardan etkilenecek bireyler tarafından seçilmiş olması ve alınan kararların da seçmenlerin tercihlerine göre şekillenmesidir. Herkesin seçme ve seçilme hakkına sahip olduğu ve siyasi mercilerde her kesimin dengeli bir şekilde temsil edildiği toplumlarda ancak bundan söz edilebilir (2008, s. 31).

Kadın katılımı sorunu, kökleri çok eskiye dayanan çarpık bir zihniyetin günümüzdeki tezahürüdür. Kadınların, erkeklere hizmet etmek amacıyla yaratıldığı; doğaları gereği düşük erdemlere sahip olduğu; yalnızca ev içi işleri yürütebileceği gibi yanlış düşünceler, sıradan insanlardan filozoflara kadar uzanan geniş bir yelpazede kabul görmüştür. Kadınların da kendilerine dayatılan bu yanlış fikirleri sorgulamadan kabullenmesi, yaşadıkları toplumdaki yönetim faaliyetlerine kayıtsız kalmalarına ve yönetim alanını erkeklerin tekeline bırakmalarına sebep olmuştur. Günümüzde ise; insan hakları, eşitlik, demokrasi vb. düşünceler kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olmasını ve siyasette kadın katılımını zorunlu kılmıştır.

1.3. KOTA ÇEŞİTLERİ VE KADIN KOTASI

Temsil, demokrasilerde bir amaç olmaktan ziyade halkın yönetime katılması için gerekli ve önemli bir araçtır. Ancak kadınların seçme ve seçilme hakkına sahip olarak, siyaset sahnesinde yer alması, bugün dünyanın en gelişmiş demokrasi geleneğine sahip ülkelerinde bile türlü zorluklar ve mücadelelerle mümkün olabilmiştir (Sallan Gül ve Altındal, 2015, s. 59). Tam anlamıyla gerçek bir demokrasiden söz edebilmek için toplumun yarısını oluşturan fakat buna rağmen en az temsil oranına sahip olan kadınların, erkeklerle eşit bir şekilde siyasi karar alma mekanizmalarında yer alması acilen gereklidir. “Kota” kavramı belli bir alanda belli bir gruba ayrılmış oran veya pay anlamına gelmektedir (Sitembölükbaşı, 2007, s. 15). Kota, asgari ve azami sınırı belirleyen rakamsal bir amaç belirtir (Torres, 2014, s. 128). Siyasette kadın kotası ise, seçimlerde kadınlara ayrılan pay anlamına gelmektedir.

Siyasal alanda kadınların varlığı demek, toplumun yarısını ilgilendiren sorunlarla birebir yakından ilgilenilmesi demektir. Ancak mevcut durum, bizlere kadınların hukuki olarak seçme ve seçilme hakkına sahip olmasının ve hukuken erkeklerle eşit sayılmasının, kadının siyasal katılımını yeterli düzeye çıkartmadığını göstermiştir. Bu nedenle pek çok ülkede kadınları siyasal hayata katmaya yönelik farklı önlemlerin alınması gerekmiştir (Çağlar, 2011, s. 72). Cinsiyet kotası ya da kadın kotası uygulamaları da bu zorunluluklar sonucu ortaya çıkmıştır.

Cinsiyet kotası ve kadın kotası kavramları sıklıkla birbirlerinin yerlerine kullanılsa da aslında aynı anlama gelmezler. Cinsiyet kotası, genel olarak siyaset sahnesinde kadınlara yönelik bir anlam barındırır da asıl olarak her türlü meslek grubunda, her iki cins için belirlenen asgari oranları belirtir. Örneğin hemşirelik, ana sınıfı öğretmenliği gibi kadınların çoğunlukta olduğu meslekler veya inşaat mühendisliği, askerlik gibi erkeklerin çoğunlukta olduğu mesleklerde karşı cinslerin daha fazla yer alması için kota uygulamalarına başvurulabilir (Aldemir ve Budak, 2018, s. 45). Siyaset de tek bir cinsiyetin (erkeklerin) çoğunlukta olduğu sorunlu alanlardan biridir. Bu sebeple siyasette her iki cinsiyet için de uygulanması istenen cinsiyet kotası, erkeklerin böyle bir kotaya ihtiyaçları olmadığından gündelik dilde “kadın kotası” şeklinde kullanılmaktadır.

Kadın kotası, kadınların siyasi alanda mevcut olan yetersiz temsil sorununu çözmeyi ve kadınların siyasi mekanizmalarda daha fazla yer almasını amaçlar. Kotalar, seçimlerde cinsiyetler için en alt temsil oranını belirler. Örnek vermek gerekirse; cinsiyet kotası yüzde 40 olarak belirlenmiş olan bir ülkede, seçimlerde kadın veya erkek oranı yüzde 40’ın altında olamaz. Ancak pratikte erkekler bu oranların daima üstünde yer aldığından aslında bu kotalar kadınlar için geçerlidir. Başka bir ifade ile seçilen kadın oranının yüzde 40’ın altında olmaması gerekir (Sitembölükbaşı, 2007, s. 15). Cinsiyetlerin temsiline asgari oranı gösteren bu sayıya “kritik eşik” denilmektedir. Mecliste, siyasi partilerin aday listelerinde veya meclis komisyonlarında tüm üyelere göre, kadın üyelerin oranı bu kritik eşik oranının altında olamaz, ancak üstünde olabilir. Kota uygulaması, siyasette kadın katılımının sorumluluğunu kadınların üzerine değil, katılım sürecini yönlendirenlerin üzerine yükler (Altındal, 2007, s. 26).

Kotalar, kadınların öğrenim hayatı, iş dünyası ve siyasal hayattaki yetersiz temsilinin dengelenmesini sağlayan olumlu hukuksal bir geçici önlemdir. Bu şekilde hukuki olarak var olan ancak pratikte henüz geçerlilik kazanmamış olan eşit haklar pratikte de elde edilmiş olur (Gören, 1999, s. 381). Toplumun her alanında yetersiz temsile sahip olan kadınların, yüksek vasıflara sahip pozisyonlarda yer alacak seviyeye gelmeleri ve sonuç olarak kadın katılımının, toplumsal ve siyasal hayatta kadınlar için kota uygulanmasına gerek kalmayacak seviyeye yükselmesi, kota uygulamalarının uzun vadedeki amacıdır. Dezavantajlı grupların diğer gruplarla, yani kadınların erkeklerle eşit seviyeye gelene kadar önlerindeki engelleri kaldırmaya yönelik olan kota sisteminde,

kadınların “ayrıcalıklı” sayılması söz konusu değildir. Amaç kadınlara ayırım yapmak değil, kadın ve erkek temsiline denge kurmaktır (Gören, 1999, s. 381).

Anayasa veya yasalarda kadın kotası ile ilgili bir düzenleme olmadığı takdirde, siyasi partiler kendi tüzüklerinde bu konuyla ilgili düzenlemeler yapabilirler. Ancak böyle bir durumda parti yönetimi, kendi koyduğu kota sınırına uymayabilir. Bu nedenle ülkelerin kendi anayasa veya seçim yasalarında kadın kotalarına yer vererek, siyasette kadın katılımını garanti altına alması hem demokratik hem de toplumsal anlamda olumlu sonuçlar doğuracaktır (Aldemir ve Budak, 2018, s. 45).

Kadınlar, neredeyse bütün toplumlarda sayılarıyla orantılı bir şekilde temsil edilemeyen tek kesimdir. Kota uygulaması, kadınların siyasal hayattan haksız bir şekilde dışlanıp, sadece çocuk bakımı ve ev işleri gibi geleneksel rollerden veya öğretmenlik, hemşirelik gibi onlara yakıştırılan geleneksel mesleklerden sıyrılıp; erkeğin egemen olduğu bir diğer alan olan siyasi arenada yer almasının önünü açan pozitif ayrımcı bir uygulamadır (Çağlar, 2011, s. 74). Kadınların, erkeklerle eşitlenene ya da en azından kritik eşik olarak gösterilen yüzde 30 veya yüzde 40’lık temsili sağlanana kadar, geçici olarak uygulanan bu oranlar, dezavantajlı grup olan kadınlara yönelik uygulanan bir pozitif ayrımcılıktır. Ancak bu tür cinsiyet kotaları diğer sosyal ve çevresel değişkenlerle birlikte düşünülmediği sürece tek başına yeterli bir pozitif ayrımcılık sayılmaz. Bununla birlikte kadınların geleneksel rollerden kurtulup, siyasi alanda kabul görmesi için bir zihniyet değişiminin miladı olabilir. Toplumsal olarak bireylerin düşünce yapılarında kadınlara karşı var olan belli olumsuz kalıpların yıkılmasında fayda sağlayabilir (Çağlar, 2011, s. 74).

Siyasette kadın temsiline erkeklerle eşit orana yükselmesi, bugünkü hızla devam ederse belki yüz yıl sonra bile mümkün olmayacaktır. Bu yüzden kadınların siyasette temsiline artması meselesi tüm siyasiler tarafından ele alınmalı ve bir devlet politikası olarak benimsenmelidir. Benzer uygulamalar yapan farklı ülkelere bakıldığında, parlamento ve devlet kurumlarında kadın temsiline artırmanın en etkili yollarından birinin kota uygulaması olduğu söylenebilir. Kota, kadınların sistematik bir biçimde dışlanmış olduğu siyaset mekanizmasına dâhil olmasını sağlayarak daha fazla sayıda kadının politikada yer almasının ve bu durumun toplumsal zihniyete siyasi ahlak olarak yerleşmesinin önünü açar (Demir, 2015, s. 41).

1.3.1. Kota Çeşitleri

Kotaların farklı uygulama yolları vardır. Her ülke siyasi ve toplumsal yapısına, kendi iç dinamiklerine göre ihtiyacına en uygun kota şeklini kendisi belirleyebilir (Torres, 2014, s. 129). Kota uygulamalarının amacına ulaşmasını sağlayacak asıl önemli nokta; ülkelerin samimi bir şekilde konuya eğilmesi, kendini dünyaya demokratik bir ülke olarak tanıtmaya veya uluslararası kuruluşlardan maddi kaynak elde etme endişesiyle alınacak göstermelik tedbirlerden ziyade, kendi iç dinamiklerinin analizi ile cinsiyet eşitliği konusunda en fazla başarıyı getirecek yöntemin belirlenmesidir.

Kotalar, zorunluluk durumuna, uygulanma sürelerine ve uygulanma tekniklerine göre üç ana başlık altında toplanabilir. Kotalar zorunluluk durumuna göre, zorunlu kotalar ve gönüllülük esasına dayalı kotalar olmak üzere ikiye ayrılır. Uygulanma sürelerine göre kotalar, geçici ve kalıcı kotalar şeklinde ikiye ayrılır. Uygulanma tekniklerine göre kotalar ise; sabit kota, orantılı kota, boş koltuk kotası, aday listesi veya fermuar listesi kotası ve seçim çevresi kotası olarak beş farklı şekilde uygulanabilir.

1.3.1.1. Zorunlu ve Gönüllü Kotalar

Kotalar, zorunluluk veya gönüllülük esasına dayalı olarak farklı şekillerde uygulanabilir. Bazı ülkeler dezavantajlı grupların siyasi katılımını arttırmak için kota uygulamasını yasal bir zorunluluk olarak düzenlerken, bazı ülkeler ise bu konuda herhangi bir girişimde bulunmazlar. Bu durumda kota uygulamaları gönüllülük esasına dayalı olarak uygulanabilir. Başka bir deyişle yasal kota uygulamasının olmadığı ülkelerde bazı siyasi partiler, çeşitli sebeplerle parti içinde dezavantajlı gruplara yönelik kota düzenlemeleri yapabilirler.

Kotalar bir ülkede anayasada veya seçim yasalarında düzenlenmişse bu tür kotalara “zorunlu kotalar” denir. Kotaların anayasa/yasalarca belirlenmesinin avantajı, hiçbir parti veya grubun inisiyatifine bırakılmadan uygulanma zorunluluğunun bulunmasıdır (Demir, 2015, s. 41). Yasal cinsiyet kotası siyasi partilere bu konuda bir hukuki çerçeve çizerek hem parlamentoda yetersiz temsil edilen cinsiyetin siyasi katılımını artırır, hem de kamuoyunda cinsiyet eşitliği konusunda farkındalık oluşmasını sağlar (Ka-der, 2007, s. 31). Eğer partiler yasalarda belirlenmiş kota sınırına uymazlarsa yasal yaptırımlarla karşı karşıya kalabilirler (Torres, 2014, s. 129). Ayrıca hak ihlali yaptıkları için kamuoyu baskısıyla da karşılaşabilirler. Seçim yarışında bu tür tepki ve

yaptırımları hiçbir parti göze alamayacağından zorunlu kota sistemi kadınları siyasette belirli bir noktanın üzerine çıkarmak için etkili bir yöntem olabilir.

Gönüllülük esasına dayalı kotalar ise, hiçbir yasal bağlayıcılık olmamasına rağmen partiler tarafından kendi iç tüzüklerince düzenlenerek uygulanan kotalardır. Partiler, kadın seçmenlerden daha fazla oy almak, mevcut durumunu korumak veya parti ideolojisi olarak kadın katılımının esas alınması gibi çok farklı sebeplerle gönüllü kota uygulamalarını desteklerler. Gönüllü kota uygulamalarının dezavantajı ise uygulanmadığı takdirde, partilerin hiçbir yasal yaptırımla karşı karşıya kalmayacak olmalarıdır. Böyle bir durumda partinin kendi üyeleri içinden gelebilecek baskı veya parti seçmeninin bu konudaki eleştirileri gayri resmi yaptırımlar sayılabilir (Torres, 2014, s. 129).

Dünya genelinde, kota uygulamalarında en sık kullanılan yöntemin gönüllülük esasına dayalı kota sistemi olduğu, ancak en çok verim alınan yöntemin ise zorunluluk esasına dayalı kota sistemi olduğu görülür (Demir, 2015, s. 41).

1.3.1.2. Geçici ve Kalıcı Kotalar

Kotalar, zorunlu veya gönüllü olmalarının yanında belirli bir süre ile de sınırlandırılabilir. Aslında bütün kotaların amacı kadın katılımını belirli bir seviyeye getirdikten sonra bu tür kota uygulamalarına gerek kalmamasını sağlamaktır (Torres, 2014, s. 129). Ancak bazı ülkeler veya partiler bu amaca ulaşmadan da kota uygulamalarını yürürlükten kaldırabilirler. Yani kotalar, geçici veya kalıcı olmalarına göre de farklılıklar arz eder. Bunu bir örnekle açıklamak gerekirse Bangladeş'te kota uygulanırken yaklaşık olarak yüzde 10 olan kadın temsilci sayısı, geçerliliği sona eren kotalardan sonra 2000 yılında yapılan seçimlerde yaklaşık yüzde 2 seviyelerine düşmüştür. Bu örnekten de anlaşıldığı gibi özellikle az gelişmiş ülkelerde zorunlu kotaların kadın temsilci sayısını arttırmada önemli bir payı vardır (Torres, 2014, s. 129).

Kotalar aslında bir çeşit geçici özel önlem politikasıdır; ancak kadın katılımı belirli bir orana ulaştığında kotalar hemen kaldırılırsa, katılım oranlarının tekrar düşmesi muhtemeldir. Kadın katılımı, kotalarda belirlenen asgari orana ulaşsa bile, bu durumun devamlılığı için siyasal ve toplumsal alanda bu konudaki zihniyet dönüşümünü sağlayacak zamana ihtiyaç vardır. Bu nedenle bazı ülkelerde kalıcı kotalara ihtiyaç duyulmaktadır.

1.3.1.3. Uygulamada Kota Teknikleri

Kotalar; ülkelerin yönetim biçimi, seçim sistemleri, siyasal ve kültürel yapısı gibi pek çok iç dinamiklere bağlı olarak farklı şekillerde uygulanabilirler. Beş ana kota uygulama tekniği vardır. Bunlar; sabit kota, orantılı kota, boş koltuk kotası, aday listesi veya fermuar listesi kotası ve seçim çevresi kotasıdır.

Sabit kota, parlamentolarda yetersiz temsilcisi olduğu istatistiki bilgilerle kanıtlanmış olan cinsiyetin (pratikte kadınların) karar alma mekanizmalarında yer alabilmesi için yüzde 30, yüzde 40 veya yüzde 50 gibi sabit bir kota oranı uygulanmasıdır. Kısaca mecliste, bakanlar kurulunda partilerin karar alma organlarında, milletvekili aday listelerinde, delegeliklerde, kurullarda ve komisyonlarda yani kadın temsilcilerin yetersiz olduğu mekanizmalarda kadınlara ayrılan sandalye sayısıdır denebilir. Sabit kota tekniğinde, temsilci sayısı yetersiz olan cinsiyetin aktif bir şekilde siyasette yer alıp almamasına veya üye ve delege sayılarına bakılmaksızın belirlenen sabit kota oranı uygulanır (KA-DER, 2007, s. 34). Sabit kota, anayasa ve/veya yasalarca yaptırımlara bağlanarak düzenlenebileceği gibi gönüllülük esasıyla partilerin iç tüzükleriyle de düzenlenebilir. Sabit kotanın önemle üzerinde durduğu mesele, temsilde siyasi eşitlik ilkesidir (Sitembölükbaşı, 2007, s. 15). Sabit kota uygulaması genellikle anayasa/yasalarla düzenlenir. Dünya genelinde Arjantin, Belçika, Fransa, Ruanda ve diğer yirmi farklı ülkede sabit kota uygulanmaktadır (Aldemir ve Budak, 2018, s. 46).

Oranlı kota, temsilci oranı yetersiz olan cinsiyetteki bireylerin partilerin seçmen veya üye sayısına göre karar organlarında yer almasıdır (KA-DER, 2007, s. 34). Bu tanımdan da anlaşılacağı gibi bu sistem siyasi partiler tarafından kendi parti içi örgütlenmesine göre iç tüzüğünde yer alır ve uygulanır (KA-DER, 2007, s. 34). Herhangi bir partinin ülke genelindeki üye kadın sayısı, partinin merkez teşkilatındaki karar alma organlarında (merkez yönetim kurulu ve kongre delegeleri) yer alacak kadın oranını belirler (Aldemir ve Budak, 2018, s. 46). Ayrıca oranlı kota tekniğini benimseyen partiler farklı illerde farklı kota oranları uygulayabilirler. Örneğin; A ilinde X partisine üye olan kadınların oranı yüzde 15 ise, X partisinin A ilindeki parti yönetiminde kadınların oranının en az yüzde 15 olması garantilenmiş olur. Yine aynı şekilde X partisinin başka bir ildeki yapılanmasında kadın üye sayısı yüzde 50 olursa partinin bu il yönetimindeki kadın temsilcilerinin oranının yüzde 50 düzeyinde olması

sağlanmış olur. Oranlı kota sistemi ile sağlanmak istenen hedef, eksik temsil edilen cinsiyetin parti teşkilatlarına üyeliğini özendirerek siyasal katılım konusunda kadın-erkek eşitliğinin sağlanmasıdır (Sitembölükbaşı, 2007, s. 15-16). Oranlı kota sisteminde, parti üyeliği ile her bir cinsiyetin temsili arasında doğru orantılı bir ilişki olduğundan sağlam ve dürüstçe işleyen bir üyelik sisteminin var olmasını zorunlu kılar. Partiler bu sistemle bir yandan siyasette cinsiyetler arası eşitliği sağlarken aynı zamanda da parti üye sayılarını arttırmayı amaçlamaktadır. Dünya genelinde Arjantin, Avustralya, Danimarka, İsveç, İzlanda, İtalya, Mozambik ve altmış altı farklı ülkede oranlı kota sistemi uygulanmaktadır (KA-DER, 2007, s. 34; Sitembölükbaşı, 2007, s. 15-16; Aldemir ve Budak, 2018, s. 46).

Boş koltuk kotası, sabit ya da oranlı kotaya ek tedbir olarak uygulanabilen bir yöntemdir. Tek başına uygulanamaz. Bu yöntemde kadın temsilci sayısı, kadınlar için sabit veya oranlı kota sistemine göre belirlenmiş olan oranın altına düştüğünde, kadınlara ayrılan koltuklara erkekler seçilemez ve o koltuklar boş kalır. Kota uygulanan karar organı sonraki seçim sürecine kadar eksik üye ile görev yapacağından, boş koltuk kotası yeterince caydırıcı bir kota olma özelliğine sahiptir; çünkü hiçbir parti veya meclis eksik sayı ile görev yapmayı istemez. Böyle bir durumla karşılaşıldığında ise boş kalan koltukların gelecek seçimlerde doldurulması için gereken çalışmalar yapılacak; dezavantajlı grupların temsilde yer almamasının önündeki engeller kaldırılmaya çalışılacaktır. Boş koltuk kotası uygulanarak, konulan kota sınırlarının amacına uygun şekilde işlemesi sağlanmış olur (KA-DER, 2007, s. 34). Belçika, Uganda ve Güney Afrika ülkelerinde boş koltuk kotası sistemi uygulanmaktadır (Aldemir ve Budak, 2018, s. 46).

Yetersiz temsilcisi bulunan cinsiyete yönelik bir diğer kota çeşidi de aday listesi, fermuar listesi veya başka bir adıyla derece sıralamalı kotadır. Anayasa veya yasalarla düzenlenebileceği gibi partilerin gönüllü olarak iç tüzüklerine ekleyerek uygulayabilecekleri bir yöntemdir. Bu kota türü, seçimlere girecek partilerin listelerinde yer alacak adayların cinsiyet dengesine göre sıralanması esasına dayanır (Sitembölükbaşı, 2007, s. 16). Aday listesi kotası veya fermuar listesi kotası, asıl olarak kadın adayların seçim listelerinde seçilmesi neredeyse imkânsız olan en son sıralara yazılmasının önüne geçmeyi amaçlar. Bu kota biçimi uygulandığında, kadın ve erkek adaylar eşit ve dengeli biçimde listenin tamamına yayılır. Fermuar dizgesinde adayların bir kadın bir erkek olacak şekilde listede sıralanması veya ilk beş adaydan en az ikisinin

karşı cinsten olması gibi dengeleyici çeşitli şartlar kabul edilebilir. Böylelikle seçim listelerindeki seçilmesi daha muhtemel olan üst sıraların erkek adaylar tarafından kapatılmasının önüne geçilmiş olur (Sitembölükbaşı, 2007, s. 16). Bu kota çeşidi, sabit kota veya oranlı kota ile birlikte uygulandığında daha verimli sonuçlar alınabilir. Dünyada, Fransa tarafından bu kota çeşidinin uygulandığı bilinmektedir (Aldemir ve Budak, 2018, s. 46).

Bir başka kota uygulama yöntemi olan seçim çevresi kotasında, birden fazla temsilci çıkartılabilen bir seçim çevresinde, her siyasi parti kendi partisi için, o seçim çevresinden kota ile seçilecek olan kadın adaylarını belirler. Kadın adayların kota dâhilinde seçilmesi iki şekilde olabilir: Birinci şekilde, seçim sonuçlarına göre o seçim çevresinden en çok oy alan kadın aday/adaylar partisinin aldığı oy oranına bakılmaksızın kontenjan dâhilinde seçilmiş olur. İkinci şekilde ise; o seçim çevresinde en çok oyu alan siyasi partinin kadın adayı seçilmiş olur. Seçim çevresi kotasının avantajı, birden fazla temsilci çıkartılabilen her seçim bölgesinden en az bir tane kadın adayın seçilebilecek olmasıdır (Aldemir ve Budak, 2018, s. 47).

1.3.2. Ülkelerin Kota Durumları ve Eleştiriler

Siyasette “pozitif ayrımcılık” uygulamalarından biri olan kotalar, 1970’lerde birçok ülkede gönüllülük esasına dayalı olarak başlamıştır. Bunu izleyen 1980’li 1990’lı yıllarda ise devletler tarafından yasal/anayasal zeminde düzenlemeler yapılarak yaygınlaşmaya başlamıştır. 1985’te Danimarka, 1986’da Brezilya, 1987’de Hollanda ve 1994’te de Avusturya yasal kota uygulamalarına başlamıştır (Sallan Gül ve Altındal, 2015, s. 60).

1975 yılından itibaren Birleşmiş Milletler (BM) tarafından kadın hakları konusunda uluslararası konferanslar düzenlenmeye başlanmıştır. Bu konferansların dördüncüsü 1995 yılında Pekin’de (Çin) düzenlenmiş ve katılan 189 ülke tarafından Pekin Deklarasyonu ve Eylem Planı kabul edilmiştir (Baytok, 2018). Pekin Deklarasyonu’nun imzalanması, kadınların görünmezlik sorununa uluslararası zeminde dikkat çekilmesini sağlamıştır. Bunun ardından 1999 yılında, Avrupa Birliği (AB) ülkeleri tarafından imzalanan Amsterdam anlaşması ile teşvik ve kota uygulamaları AB ve üye ülkeler için bağlayıcı özellik kazanmıştır. Bu gelişmeler sonucunda kadınların temsilini artırmaya yönelik kota uygulamaları, devletlerin resmi politikalarına az da olsa girmeyi başarmıştır (Sallan Gül ve Altındal, 2015, s. 60).

Kota konusunda daha geniş kapsamlı değerlendirmeler yapılabilmesini sağlamak amacıyla, 2019 yılı IDEA (International Institute for Democracy and Electoral Assistance) verilerine göre dünyada yasal/anayasal veya siyasi partilerce gönüllü cinsiyet kotası uygulanan ülkelerin parlamentolarındaki kadın temsilci oranları aşığıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 1. 1. Dünya genelinde yasal/anayasal veya gönüllü cinsiyet kotası uygulanan ülkelerin parlamentolarındaki kadın oranları

Meclisteki Kadın Yüzdesi	Yasal/Anayasal Bulunan Ülkeler	Cinsiyet Kotası	Gönüllü Cinsiyet Kotası Bulunan Ülkeler	Hem Yasal Hem Gönüllü Cinsiyet Kotası Bulunan Ülkeler
% 0	Vanuatu			
% 0 - % 5	Haiti			
% 5 - % 10	Esvatini, Solomon Adaları, Sri Lanka,			
% 10 - % 15	Burkina Faso, Filistin, Gürcistan, Hindistan, Kongo Cumhuriyeti, Liberya, Samoa, Sierra Leone,			Botsvana, Brezilya, Fildişi Sahili, Macaristan, Malta
% 15 - % 20	Kolombiya, Libya, Mısır, Moğolistan, Ürdün, Kırgızistan, Suudi Arabistan, Togo,	Guatemala, Türkiye		Hırvatistan, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Güney Kore, Nijer, Paraguay, Tayland,
% 20 - % 25	Bangladeş, Bosna Hersek, Çin, Endonezya, Fas, Eritre, Ermenistan, Gine, Honduras, İrlanda, Lesoto, Mauritius, Moldova, Moritanya, Pakistan, Panama, Somali, Tunus, Ukrayna, Venezuela,			Şili, Çek Cumhuriyeti, Ekvator Ginesi, İsrail, Kenya, Litvanya, Malavi, Romanya, Slovakya, Uruguay, Yunanistan,
% 25 - % 30	Afganistan, Albania, Algeria, Cape Verde, Cibuti, Dominik Cumhuriyeti, Güney Sudan, Irak, Karadağ, Polonya, Vietnam,			Kanada, Filipinler, Slovenya,
% 30 - % 35	Angola, Guyana, Kosova, Nepal, Özbekistan, Peru, San Marino, Sudan, Uganda,			Almanya, Avustralya, Birleşik Krallık, Hollanda, Kamerun, El Salvador, Lüksemburg, Zimbabve
% 35 - % 40	Burundi, Doğu Timor, Ekvador, Sırbistan, Tayvan,			Avusturya, Etiyopya, Fransa, İtalya, İzlanda, Tanzanya,
% 40 - % 45	Belçika, Makedonya, Portekiz, Senegal,		Yeni Zelanda,	Arjantin, İspanya, İsviçre, Mozambik, Namibya, Norveç,
% 45 - % 50				İsveç, Kosta Rika, Meksika, Nikaragua, Güney Amerika,
% 50 - % 55				Bolivya
% 55 - % 60	—			
% 60 - % 65	Ruanda			

Kaynak: IDEA, 2019.

Bugün dünyada, gelişmiş demokrasi ülkesi olarak gösterilen pek çok ülke, kadın temsili konusunda listelerde alt sıralarda yer almaktadır. Dünya genelinde, 2019 verilerine göre zorunlu veya gönüllü kota uygulaması bulunan ülkeler arasında, kadın temsilci oranları konusunda en güçlü parlamentoya sahip ülke, yüzde 61,3'lük oranla Ruanda'dır. Ruanda'da kadınlar 1961 yılında siyasal temsil hakkına kavuşmuş olmalarına rağmen; günümüzde, Ruanda'yı kadınlar yönetiyor denebilir. Bu ilerlemenin en güçlü sebeplerinden biri, Ruanda'da kadınlar için yasal kota uygulamalarının bulunmasıdır. Ayrıca kadınların hayatın her alanında etkin olmasının sağlanması ve bu hedefin takibinin yapılması için her şehirde birer izleme ofisi kurulmuştur. Herhangi bir cinsiyet kotası uygulanan ülkeler arasında Ruanda'dan sonra ikinci sırada ise, hem siyasal partilerin uyguladıkları gönüllü kotalar hem de yasalarla düzenlenmiş zorunlu kotaların bulunduğu Bolivya gelmektedir. Bolivya'da parlamentoda kadın temsilci oranı yüzde 53,1'dir. Bolivya, parlamentosunda yüzde 50'den fazla kadın bulunan, kadınların yönettiği dünyadaki bir diğer ülkedir. Bu oranlar kadın temsiline dünya ortalamasının çok üzerindedir çünkü dünyada, kadın temsilci oranı kritik eşik olarak kabul edilen yüzde 30'un üzerinde olan çok az ülke vardır. IDEA'nın 2019 yılı cinsiyet kotaları veri tabanına göre, anayasa ve seçim yasalarında yapılan kota düzenlemeleri veya siyasi partilerce gönüllü olarak yapılan kota düzenlemelerinin bulunduğu ülke sayısı 127'dir. Kota uygulayan ülkelerde kadınların ortalama temsil edilme oranı ise yüzde 26,2'dir (IDEA, 2019). 21. yüzyıl için kadın temsiline yüzde 26,2'lik dünya ortalaması ise hedeflenen ve olması gereken oranın çok altındadır.

Siyasette kadın temsilci oranlarındaki yetersizlik dikkate alındığında, cinsiyet dengesine ulaşmak için kotaların gerekliliği gözler önüne serilmektedir. Bununla birlikte kotalara dair bazı tartışmalar da bulunmaktadır. Kimilerine göre cinsiyet kotaları, liberal demokrasi ilkelerini ihlal ederken kimilerine göre ise; eksik temsil edilen bir grubun temsiline imkân tanıdığından ülkelerin demokratikleşme süreçlerine katkı sağlamaktadır (IDEA, 2019). Cinsiyet kotalarının belli bir cinsiyeti öncelendiği, bu yüzden de fırsat eşitliği ilkesine aykırı bir uygulama olduğu, kadınların kota sayesinde geldiği yerlere aslında kendilerinden daha nitelikli erkeklerin gelebileceği veya seçmenlerin tercihlerini daralttığı bu sebeplerle de demokrasinin ilkeleriyle çeliştiğini öne süren görüşler mevcuttur (Altındal, 2007, s. 26). Kadınların toplumsal hayatta erkeklerle eşit statüye gelebilmeleri için alınan pozitif ayrımcılık önlemlerinin, kadınları daha ileri taşıırken erkekleri aynı alanlarda geriye götüreceğine ve kadınların söz konusu

alanlarda liyakat sahibi oldukları için değil, sırf kadın oldukları için erkeklere karşı daha avantajlı konumlara getirildiklerine dair yorumlar da mevcuttur (Kılıç, 2000, s. 6). Kota uygulamalarına karşı ataerkil toplumlarda ve dini kurallara göre yönetilen ülkelerde daha fazla dirençle karşılaşılmaktadır. Bununla birlikte gelişmiş demokratik ülkelerde de kotalara yönelik benzer eleştiriler yapılmaktadır (Sitembölükbaşı, 2007, s. 27).

Siyasette daha fazla etkin olan kişiler her zaman erkekler olmuşlardır. Siyasi partilerin liderleri, yönetim kadrosu, devletin üst makamlarında bulunan kişiler çoğunlukla erkeklerden oluşmaktadır. Bu da siyasetin her zaman erkek bakış açısı ile yönlendirilmesine dolayısıyla kadınların bu alanın dışına itilmesine sebep olmaktadır. Siyasette bir türlü yeterli çoğunluğu yakalayamayan kadınlar, genellikle erkekler tarafından göstermelik olarak siyasete dahil edilmekte, adeta kadınların oylarını çekebilmek için vitrin süsü olarak kullanılmaktadırlar. Kadınların siyasetin mutfağına dahil olup, kritik kararları alabilecek mevkilere ulaşması ve gerçek anlamda bir kadın-erkek eşitliğinin önünü açması için kota uygulamaları önemli bir itici güç oluşturabilir (Sallan Gül ve Altındal, 2015, s. 59). Kota uygulamalarının amacı anayasa ve yasalarda var olan eşitlik hakkını kadınların da erkekler kadar kullanabilmesi için önlemler almaktır (KA-DER, 2007, s. 37). Kotalara yönelik eleştirilere farklı bir açıdan yaklaşıldığında; aynı nitelikleri gerektiren aynı pozisyonlardaki görevler için sırf kadın olduğundan daha az maaş verilen kadınları, yine kadınların cinsiyetinden ötürü üst pozisyonlara kendinden daha vasıfsız erkeklerin atamalarının yapıldığı durumları ve hayatın her alanında görülebilen bunun gibi daha nice olayları göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Kadınlara yönelik kota uygulamalarının fırsat eşitliğinin önünde bir engel oluşturması için kadın ve erkeğin toplumun her alanında eşit olması ve kota uygulamalarının buna rağmen yapıyor olması gerekmektedir. Oysa yasal olarak eşitlik olmasına rağmen kadınlar, cinsiyetlerinden ötürü siyasal, sosyal ve toplumsal pek çok alanda erkekler tarafından ikinci plana itilmektedirler. Kota uygulamalarının amacı toplumda kadınların cinsiyetlerinden ötürü uğradıkları bu haksız durumlara maruz kalmalarının önüne geçmektir.

İKİNCİ BÖLÜM

CUMHURİYET ÖNCESİ KADINLARIN SİYASAL DURUMU

Bu bölümde esas olarak Cumhuriyet öncesi dönemde, kadınların toplumsal ve sosyal hayattaki rolleri üzerinde durulacak; ev hayatından örgütlü faaliyetlere geçiş aşaması incelenecektir. Cumhuriyet öncesi dönemde toplumun kadına bakış açısının daha iyi anlaşılması amacıyla, eski Türk geleneğinde ve Osmanlı döneminde kadının statüsü ele alınacaktır. Ayrıca Osmanlı'nın son dönemlerinde kadınların birey olma ve siyasal hayata katılım mücadelesine yer verilecektir.

2.1. ESKİ TÜRK GELENEĞİNDE KADININ TOPLUMSAL VE SİYASAL KONUMU

Kadın her dönemde ve her toplumda genel olarak, erkeklere göre daha az haklara sahip olmuş ve hep geri planda kalmıştır. Ancak Türk tarihi üzerine yapılan çalışmaların pek çoğu, eski Türk medeniyetlerinde kadının toplumsal konumunun çağdaşlarına göre daha iyi durumda bulunduğunu göstermektedir (Aksoy, 2016, s. 8). Bununla birlikte Türklerin İslamiyet'i kabul etmesinden sonra kadının toplumsal rolü ve statüsünün değiştiğine dair yaygın bir kanaat bulunmaktadır. Bu nedenle eski Türk geleneğinde kadın meselesi, Türklerin İslamiyet'i kabulünden önceki ve sonraki dönem olarak ele alınacaktır.

2.1.1. Türklerin İslamiyet'i Kabulünden Önce Kadının Konumu

İslamiyet öncesi Türkler, temelde küçük aile yapısının yer aldığı göçebe, savaşçı ve hareketli bir yaşam tarzına sahiptir (Çilingir, 2002, s. 480). Eski Türklerin sahip olduğu hareketli ve göçebe yaşam tarzı, kadın ve erkeğin kaçınılmaz olarak ortak faaliyetler yürütmesine, kadının toplumda önemli bir yerinin olmasına zemin hazırlamıştır.

İslam öncesi Türk geleneğinde kadın ve erkeğin toplumsal statülerinin eşit olduğuna dair çeşitli akademik çalışmalar yapılmıştır. Eski Türk toplumuna ait araştırmalarda, şaman kalıntılarında ve mitolojiden elde edilen anaerkil yapı veya eşit cinsiyet rolleri, özel mülkiyetin ve kurumsal bir devlet yapısının bulunmadığı dönemlere aittir. "Avcının sahip olduğu fiziki güç ve inanılan metafizik gücüne karşılık,

kadının doğurganlığı nedeniyle sahip olduğu metafizik güç, kadın ve erkek arasındaki eşit ilişkilerin nedenidir. (...) Türklerin de tarih öncesi simetrik tamamlayıcılık modeline uygun oldukları” öne sürülmektedir (Yaraman, 2015, s. 57). Ayrıca Türklere ait mitolojik öğelerde ve eski Türk destanlarında kadın figürleri genellikle “ulu”, “kahraman”, ve “ilahi” esintiler taşıyan bir varlık olarak tasvir edilmiştir (Döğüş, 2015, s. 137-141).

Eski Türk geleneklerinde, hakanlara verilen “İl-Bilge” unvanının hakanların eşlerine (hatunlara) da verildiği bilinmektedir. Ayrıca ‘hatun’ların da eşleri veya oğullarının olmadığı zamanlarda tahta törenle oturtulduğu ve “Terken” unvanı ile eşlerine vekâleten devlet işlerini sürdürdükleri şeklinde bilgiler mevcuttur (Yılmaz, 2004, s. 114). Türk geleneğinde hakanın eşi (katun) daima onun yanında yer alır; hakan savaşa gittiği zamanlarda, hakanın görevlerini yerine getirirdi (Kurnaz, 1991, s. XI). Kadınlar; ziyafetlerde, savaş ve barış meclislerinde, avlarda ve bilumum yerlerde erkeklerle birlikte bulunurlardı. Elçileri hakan ve hatun birlikte kabul eder, buyruklar “hakan ve hatun emrediyor ki” sözleriyle başlardı (Gökalp, 1968, s. 147).

Eski Türk toplumunda kadınlar, erkeklerle aynı şekilde yetiştirilir; ata binme, ok ve yay kullanma gibi konularda uzmanlaşırlardı. Kadınlar da gerektiğinde savaşlara katılır, savaşlara katılmadığı zamanlarda ise geride kalanların güvenliklerini sağlardı (Acar, 2019, s. 399). Bunun yanında kadınlar doğrudan muhafız, elçi, vali, hükümdar olabilirler (Gökalp, 1968, s. 147) veya dolaylı olarak devlet yönetimine dâhil olabilirlerdi. Bunun sebebi devleti hakandan sonra hatunun; aileyi babadan sonra annenin temsil etmesi idi. Ailede babadan sonra, diğer akrabalarından önce, anne figürü etkili idi. Türkler, göçebe yaşam sürdürdüğünden çekirdek aile yapısı yaygındı. Bu yüzden miras ve çocukların sorumluluğu babadan sonra annenin vekâletindeydi. Eski Türk geleneğinde ataerkil bir aile yapısı olsa da bu durum kadınların dışlanması veya tamamen yok sayılması anlamına gelmezdi (Kabaklı Çimen, 2008, s. 204). Aile yapısı İran, Roma ya da antik Yunan geleneğinde olduğu gibi babanın mutlak iktidarı üzerine kurulmuyordu. Eski Türklerde, kadın ve çocukların da belirli haklara sahip olduğu bir aile yapısı mevcuttu (Onay, 2012, s. 350). Kız ve erkek çocuklar belli bir yaşa gelinceye kadar birlikte büyürlerdi (Tellioğlu, 2016, s. 213). Oysa aynı dönemlerde farklı toplumlarda kız çocukları doğdukları andan itibaren, aşağılayıcı muamelelere maruz kalıyordu. Türklerle yakın bir coğrafyada yer alan Çinlilerde kız çocuklarına isim verilmez, sayı ile hitap edilirdi. Hintlilerde, kadınların zayıf ve daima bir erkeğin

himayesine muhtaç olduğu kabul edilirdi. İslamiyet gelmeden önce, Arap kültüründe kadınlar insan muamelesi görmez, yeni doğan kız çocukları ise diri diri toprağa gömülürdü. Şayet bir erkek kızını gömmez ve zayıflık gösterirse insan içine çıkamaz, bu durum kendisi için utanç kaynağı olurdu (Telliöğlu, 2016, s. 212).

Eski Türk toplumlarında tek evlilik (monogami) yaygındı, fakat yönetici zümreden olan erkeklerin zaman zaman çok evlilik yaptığı da görölürdü. Şayet hakanlar birden çok kadınla evlenmişse; ilk evlendiği eşi katun sıfatını alır ve onun çocukları hakandan sonra yönetimi devralabilirler; diğer eşleri ve çocukları bu haklardan yararlanamazdı (Gökalp, 1968, s. 147). Buraya kadar anlatılanları kısaca toplamak gerekirse, eski Türklerde sonraki dönemlere kıyasla kadının toplumda daha saygın bir yeri olduğu ve sosyal hayatta daha fazla yer aldığı olduğu söylenebilir.

2.1.2. Türklerin İslamiyet’i Kabulünden Sonra Kadının Konumu

Türklerin İslamiyet’i kabulü 9. yüzyılda başlayan ve yüzyıllar alan uzun bir süreçtir (Altındal, 1985, s. 71). İslamlaşma süreci, Türklerin toplumsal hayatlarında bazı değişiklikler meydana getirmiş; Türkler arasında Arap kültürünün etkisiyle özellikle kadınlara karşı olumsuz birtakım tutum ve davranışlar sergilenmeye başlamıştır. Bazı özel durumlardan bahsetmek gerekirse İslamiyet’in evlilik konusundaki tavsiyesi tek evlilikten yanadır; ancak, bazı durumlarda şayet erkek, “eşler arasında eşit davranma” iradesini gösterebilecekse, erkeğin yeniden evlenmesine izin verilmiştir. Boşanma hakkı erkeğe aittir; ancak, kadın, nikah kıyılırken boşanma hakkını mehir olarak kendi üzerine alabilir (Kurnaz, 1991, s. XII).

İslam dininin getirdiği kurallar, toplumsal hayata enjekte edilirken, erkekler bazı davranışlarda bulunmaları halinde (mesela birden çok kadınla evlenme) kendilerine şart koşulan yükümlölükleri görmezden gelip, yozlaşmış ve keyfi uygulamalara yönelmişlerdir. Erkeklerin dini referans göstererek özellikle kadınlara karşı geliştirdikleri bu bakış açısı, kadınların daha çok eve kapanmalarına ve sosyal hayattan tamamen uzaklaşmalarına neden olmuştur. Bu yanlış uygulamalar sonraki kuşaklara aktarılmış, erkek zihniyeti kendi bilinçaltlarına kadınların erkeklere hizmet için yaratıldığını işlerken; kadınlar da isteyerek veya istemeyerek bu rolü benimsemişlerdir. Örnek vermek gerekirse, İslam toplumlarında günümüzde bile her erkek, dine göre dört kadınla evlenebileceğini söyler. Ancak bunu söyleyenlerin hiçbirisi İslam’da aslında tek evliliğin tasvip edildiğini; çok sınırlı şartlar haiz olduğunda buna müsaade edildiğini ve

bu şartların neler olduğunu bilmez. Çünkü bu şartlar erkek zihniyeti tarafından görmezden gelinerek sadece işlerine yarayan kısımlar bir örf, adet olarak günümüze kadar uygulanarak aktarılmıştır. Başka bir örnek vermek gerekirse, günümüzde bile kadınların büyük bir çoğunluğu İslam'a göre, nikâh kıyılırken boşanma hakkını alabileceklerini bilmemektedirler. Bunun sebebi ise, dini yorumlayan ve anlatan kişilerin erkek olması ve kadınların boşanma hakkını almalarını gereksiz görmeleri nedeniyle bu bilgiyi, nikâh kıyılırken dahi kadınlardan gizlemeleridir. İşte bu davranış şekli sebebiyle kadınlar, toplumdan soyutlanmış, cahil kalmış ve yüzlerce yıldır hayatlarını pasif bireyler olarak sürdürmüşlerdir. Kurnaz'a göre İslam dininde kadınların sosyal ve siyasal hayata katılımları konusunda herhangi bir yasak bulunmamaktadır. Ayrıca toplum içindeki bazı faaliyetleri hoşnutlukla karşılanmaktadır. Hz. Muhammed'in eşleri ve kızları aktif olarak veya geri hizmetlerde bulunarak bazı savaşlarda yer almışlardır (1991, s. XII). Buradan anlaşılıyor ki kadınların sosyal ve siyasal hayattan dışlanması Türklerin İslam dinini kabul etmesiyle doğrudan bir bağlantısı yoktur.

Türk devletlerinde kadınlar doğrudan veya dolaylı şekillerde devlet yönetimine katılmışlardır. Ancak İslamiyet'ten sonra şekillenen yeni Türk kültüründe kadınların, toplumsal statüleri açısından bir adım geriye gittikleri söylenegeler. Bunun nedeni ise İslam'ın getirdiği kuralların, sistematik olarak yanlış algılanması ve yanlış yorumlanmasıdır. Kadının görevlerinin yorumlanması ve statüsünün belirlenmesi, ataerkil yapının getirdiği bir zihniyetle yapıldığından erkek egemenliğinin gölgesinde kalmıştır. Aslında İslamiyet'te kadın ve erkek birbirlerinin tamamlayıcıları olarak ele alınmıştır (İlyas, 2017, s. 467).

Türklerin İslamiyet'i kabulünden sonra, çok sık olmasa da bazı İslam devletlerinde Türk kadın hükümdarların varlığına rastlanmaktadır. Birkaç örnek vermek gerekirse; Delhi Müslüman Türk Devleti'nde Raziyye Hatun, on iki erkek kardeşi olmasına rağmen üstün yetenekleri ve zekâsı sebebiyle babası Sultan İltutmuş tarafından veliaht tayin edilmiştir. Kadın olduğu için sultan olamayacağı gerekçesiyle kendisine karşı girişilen entrikalarla mücadele etmiş ve 1236 yılında tahta çıkarak 1240 yılına kadar devleti yönetmiştir (Şahin, 2018, s. 366). 1250 yılında Mısır'da Türk asıllı Şecerüddür, kocası Sultan Melik Salih'in ölümünden sonra emirler tarafından sultan seçilmiştir (Üçok, 1965, s. 50). İran'da kurulmuş olan Kutluk Devleti'nin dördüncü hükümdarı Türkan Hatun olmuştur. Türkan Hatun'dan sonra da kızı Padişah Hatun

1292 yılında tahta çıkararak ülkeyi yönetmiştir. 1263 ve 1286 yılları arasında Abiş Hatun, Salgurluları yirmi üç yıl boyunca yönetmiştir. Hurşitoğullarında on dördüncü sultan olarak tahta Devlet Hatun çıkarken; 1600'li yıllarda Fatma Sultan Begüm, Kasım Hanlığı'nda hükümdarlık yapmıştır (Yaraman, 2015, s. 58). Tarihte benzerlerine az rastladığımız bu örneklerdeki kadınlar, kadından hükümdar olmaz önyargılarıyla ve çevrelerindeki sayısız çeldirici oyunlarıyla mücadele ederek tahta çıkmış ve belli süreler ülkelerini yönetmişlerdir. Üçok'a göre Osmanlı Devleti'nde bir kadın hükümdar olmamasının sebebi Osmanlı tahtının hiçbir zaman varissiz kalmamış olmasıdır (1965, s. 179).

Harzemşah, Karahanlı ve Selçuklu gibi Türk devletlerinde, terkenler (hükümdar eşleri) hükümdarların kararlarını etkiliyor ve siyasi meselelere dâhil oluyorlardı. Hatta bazı hükümdarlar önemli konularda bir karara varmadan önce eşleri ile istişarede bulunurlardı. Terkenlerin kendilerine has yurtluk vilayetleri, divan teşkilatları, askerleri ve şahsi hazineleri vardı. Buldukları konum ve sahip oldukları bu imkânlarla bazı terkenler, devlet meselelerine doğrudan müdahalede bulunuyor ve kendi istediklerini yaptırabilmek amacıyla çeşitli mücadelelere girişiyorlardı (Döğüş, 2015: 133).

Büyük Selçuklu Devleti'nin önemli vezirlerinden biri olan Nizamü'l-Mülk, Türk kültüründe kadınların siyasi ve toplumsal konumlarına dair şu bilgileri aktarmıştır (Yılmaz, 2004, s. 115):

Acem hükümdarları devrinde kadınların siyasi bir tesiri olmazdı. Türkistan hakanları ve Türkmen padişahları devlet işlerinde hatunların fikirlerine kıymet verirlerdi. (...) Kadınlar asker oluyorlar, babasız aileye reislik ediyorlardı. (...)Türkler Müslüman oldukları zaman kadının cemiyetteki yeri değişmekle beraber, bu değişme, Türklerin şehir medeniyetine geçmelerinden ileri gelmiştir. Sebebi ne olursa olsun kadının toplum ve aile içi konumundaki değişimin olumsuz yönde olduğunu söylemek mümkündür. Öte yandan dikkatlerden kaçmayan bir husus da köylerdeki kadınların da şehirdekiler kadar Müslüman olduğu halde onlardan farklı bir hayat yaşadıklarıdır.

Ünlü gezgin İbn Batuta, Orhan Bey'in eşi Nilüfer Hatun'un sultan gibi ziyaretçi kabul ettiği ve onları güzel bir şekilde ağırladığından ayrıca eşinin askerlerine emirler verdiğinden bahseder. Türkmen kadınların bu rahat tavırları ve erkeklerden saklanmamaları o dönem için şaşırtıcı bir durum olarak kabul edilmektedir (Döğüş, 2015, s. 133).

Bazı kaynaklarda, Türk kadınlarının göçebe yaşadıkları zaman diliminde, yerleşik hayata geçtikten sonraki dönemlere nazaran daha aktif ve sosyal bir hayat

sürdürdüklerine dair yorumlar yer almaktadır (Yılmaz, 2004, s. 115). Ziya Gökalp ‘Türk Medeniyeti Tarihi’ adlı eserinde, Türklerde kadının erkeğin karşısında, onun zıttı veya ondan eksik bir cins olarak kabul edilmediğini aksine; kadın ve erkeğin, gök ile yer gibi her işte birbirlerinin eşiti ve bütünleyicileri olduğunu ileri sürmüştür (1976, s. 322).

Türk toplumunda daha sonraki dönemlerde kadınların arka plana itilip, erkeklerle aynı haklara sahip olamayacağını benimsenmesi, Türklerin, etkileşime girdiği coğrafyalardaki farklı medeniyetlerin etkisi altında kalmasından ileri gelmektedir. Türklerde cinsiyet eşitsizliği Arap, Bizans ve İran kültürleri ile etkileşime girildikten sonra belirginleşmiştir. Özellikle Osmanlılar döneminde, İran ve Bizans kültürünün etkileri fazlaca görülmektedir. (Sarıkoyuncu, 1999, s. 120). Mesela Bizans sarayında cariyelik müessesesi ve haremağası vardır. Bizans toplumunda temelde kadın erkek ayrı yaşamakta ve kadınlar sosyal hayattan uzak kapalı bir yaşam tarzı sürdürmektedirler. Kadınlar dışarı birinin nezaretinde ve peçe takarak çıkmaktadırlar. Bizans kültürünün bu tür öğelerinin Osmanlı’da benimsenmesi, harem kurumunun oluşmasına ve kadınların sosyal hayatın dışına itilmesine sebep olmuştur (Dulum, 2006, s.11-13). Osmanlı döneminde kadınların giyimleri -özellikle peçe ve çarşaf giymelerinin yaygınlaştırılması- ve sokağa çıkma gibi dışa dönük davranışları kurallara bağlanmış; bu hususlarda fermanlar çıkartılmıştır (Sarıkoyuncu, 1999, s. 120).

Eski Türk toplulukları kırsalda yaşadığından, kadınlar erkeklerle birlikte üretimde aktif şekilde yer alırlardı. Erkekler savaflara katıldığında hem aile yönetimi hem de üretim işini kadınlar tek başlarına yürütürlerdi. Dolayısıyla üretimde bu kadar etkili olan kadınların, sözleri de toplumda geçerli idi. Kadın ve erkek arasında böylece bir denge kurulmuştu (Ortaylı, 2017). Bu bilgiler ışığında Eski Türk topluluklarında kadınların da erkeklerle belli oranda eşitliğe sahip olduğu söylenebilir. Kadın, çadırlara kapatılıp toplumdan soyutlanması gereken bir obje değil; o dönemki yaşam tarzının da etkisiyle bizzat üretim ve diğer işlerle meşgul olarak kendine toplulukta bir yer edinmiş, saygı duyulması gereken bir özne idi. Yaşam dengesi, kadın ve erkeğin birlikte çalışıp birlikte var olması üzerine kurulu olduğundan, şayet kadın ev dışı diğer işlerden kendini geri çekerse denge altüst olabilirdi. Bu durumun doğal bir sonucu olarak da kadının hem aile içinde hem de toplum içinde söz hakkı vardı. Bu sebeple hakan eşleri de saygı görüyor ve eşi ile birlikte devlet meselelerine müdahil olabiliyordu. Bunu ise kimi zaman aleni kimi zaman üstü kapalı şekilde yapabiliyordu. Ancak zamanla yaşam tarzı

değiştikçe, başka medeniyetlerle etkileşime girildikçe, kadının Türk toplumundaki aktif konumu daha pasif bir hal almaya başlamıştır.

2.2. OSMANLI DEVLETİ'NDE KADININ TOPLUMSAL VE SİYASAL KONUMU

Osmanlıların soylarının dayandığı Oğuz Türkleri, İslamiyet'i kabul ettiklerinde göçebe yaşam sürüyorlardı. Türklerin göçebelikten yerleşik yaşama geçmeleri, uzun bir sürede kademe kademe gerçekleşmiştir. Eski Türklerde göçebe yaşamın etkisi ile kadınların evlere daha doğrusu çadırlara kapanmaları ve içe dönük bir yaşam sürmeleri mümkün değildi. Dolayısıyla hem yönetici aileye mensup kadınlar hem de topluluktaki diğer kadınlar aktif ve dışa dönük bir yaşam sürmekteydiler (Kavuncu, 1999, s. 145). Türklerde yerleşik hayata geçildikten sonra da kadınlar, belli bir süre toplumdaki aktif rollerini sürdürmüşlerdir. Ancak ilerleyen dönemlerde Türklerin coğrafi olarak etkileşime girdiği Arap, İran ve Bizans gibi farklı kültürlerin de etkisiyle, Türk kadınlarının dışa dönük hayat tarzı zamanla evrilerek içe dönük bir hal almıştır. Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarında, sonraki yıllarla kıyaslandığında kadınların, henüz toplumdan ayrıştırılmadığı, daha değerli ve işlevsel olduğu bir yapı hâkimdir (Kavuncu, 1999, s. 145).

Osmanlı'nın ilerleyen dönemlerinde kadınlar, her ne kadar toplumdan soyutlanmış olsalar da Selçuklu Devleti'nin son dönemlerinde kadınlar tarafından kurulan Bacıyan-ı Rum Teşkilatının (Anadolu Bacıları Teşkilatı), Osmanlı Devleti'nin kuruluş aşamasında farklı bir öneme sahip olduğu bilinmektedir. Bacıyan-ı Rum, Fatma Bacı olarak anılan bir kadın tarafından kurulmuş ve 13. yüzyılda Anadolu'nun Türkleşmesinde ve İslamlaşmasında Ahilik Teşkilatı benzeri bir rol üstlenmiştir (Döğüş, 2015, s. 142-145). Bu kadınlar teşkilatı gerek dini gerekse askeri alanlarda faaliyetlerde bulunmuştur. Osmanlı'nın tohumlarının atıldığı dönemlerde kadınlar da kimi zaman kurdukları teşkilatlar aracılığı ile kimi zaman da ellerine kılıç alarak erkeklerle birlikte mücadele etmişlerdir. Bacıyan-ı Rum Teşkilatı'na mensup kadınlar, Türklerin eski geleneklerinde olduğu gibi erkeklerle aynı sohbet ortamlarında bulunup, birlikte zikir yapabilirlerdi (Döğüş, 2015, s. 142-145).

2.2.1. Kırsal Hayatta ve Şehir Hayatında Kadın

Türklerin yerleşik hayata geçtikten sonra kurdukları kırsal yerleşimler ve şehir yerleşimleri kıyaslandığında; kırsaldaki kadınların üretime katılmaları sebebiyle şehirlerde yaşayan kadınlara nazaran aktif olarak sosyal hayata dahil oldukları görülür. Şehirlerden kırsala doğru gidildikçe, Anadolu'da yer yer devam eden yaylacılık faaliyetleri ve kadınların da katılmış olduğu tarımsal üretim, kırsalda kadınların tam anlamıyla sosyal hayattan dışlanmasına izin vermemiştir. Uygur, Karahanlı ve Selçuklu gibi şehir kültürünün yaygın olduğu Türk devletlerinde kadın giderek daha pasif duruma gelmiş ve eve kapanmıştır. Kadınların, erkeklere nazaran daha değersiz görülmesi ve toplumsal cinsiyet rollerinde erkeğin aşağısında konumlandırılması, merkezden çevreye genişleyen bir zihniyettir (Kavuncu, 1999, s. 146).

Türklerin İslamiyet'i kabul etmelerinden sonra etkileşime girdiği Arap kültüründen aldıkları İslam'la bağdaşmayan adetler, şehir medeniyetinin getirdiği yaşam tarzı ve İran kültürünün etkisi; kadının fitne olarak kabul edilip toplumdan soyutlanmasının Türkler arasında da yaygınlaşmasına sebep olmuştur. Bu anlayış, sonraki zamanlarda özellikle şehir merkezlerinde ve Osmanlı sarayında etkili olmuştur. Osmanlı'nın son başkenti olan İstanbul'da yaygın olarak görülen konak tipi aile yaşamı, bu anlayışın vücut bulmuş hallerinden biridir. Ancak kadının işlevsizleştirilmesi ve ev dışındaki yaşamla bağlantısının kesilmesi daha çok büyük şehirlerde görülen bir durumdur (Kavuncu, 1999, s. 146).

Osmanlı Devleti'nde ilerleyen dönemlerde kadının kamusal alandaki varlığı, şehirlerde daha katı kurallara bağlanmıştır. Kadınların evlerinden dışarı çıkarken ne giyecekleri, giyecekleri ferace kumaşının kalınlığı ve rengi, dışarı çıkabilecekleri saatler, erkeklerle aynı sandala binmemeleri gibi hususlarda fermanlar çıkartılmıştır. Osmanlı döneminde kadınlar, özellikle Tanzimat dönemine kadar toplumdan ve sosyal hayattan tamamen dışlanmış, hane içinde geleneksel görevlerini yerine getirerek yaşamını tamamlamaya zorlanmıştır (İlyas, 2017, s. 467-468). Arap kültürüyle şekillenen İslam inancı, Osmanlı toplumunda kadınlara yönelik davranışların ataerkillik üzerinden şekillenmesine neden olmuştur. Üstelik bu durum, İslam inancı ile temellendirildiğinden sorgulanamaz, eleştirilemez ve yadsınamaz bir şekilde toplum tarafından kabul görmüştür. Göçebe Türk topluluklarında kadının erkekle neredeyse eşit

sayıldığı anlayış, zamanla Osmanlı toplumunda yerini kadının ikincil insan muamelesi gördüğü bir anlayışa bırakmıştır (Yılmaz, 2010, s. 193).

2.2.2. Halk Kadını ve Saray Kadını

Osmanlı'da saray mensupları ile halk arasında kadının algılanışı farklı şekillerde gelişmiştir. Osmanlı haremindeki kadınlar genellikle farklı din ve etnik kökenlere sahip kişilerden oluşurdu. Birçok padişahın annesinin veya eşlerinin, Osmanlı haremine farklı ülkelerden getirildiği ve sonradan Müslüman oldukları bilinir. Osmanlı saraylarındaki kadınlar, yetiştirildikleri kültürlere ait değerleri sarayda kendilerine öğretilen değerlerle harmanlayarak farklı bir düşünce biçimi geliştiriyor ve toplumdaki diğer kadınlardan farklı bir algıya sahip oluyorlardı (Altındal, 1985, s. 106). Toplumdaki sıradan kadınlar hane içi özel alana kapatılıp, sosyal hayattan dışlanırken; saray kadınları, saray içerisinde oldukça geniş olanaklarla daha özgür bir hayat sürüyorlardı. Saraydaki kadınlar, ilgi alanlarına göre kendilerini geliştirme ve eğitim görme imkânına da sahipti. Ayrıca politik meselelerle ilgilenebiliyor, padişahlar vasıtasıyla devlet politikaları üzerinde söz sahibi olabiliyor, vakıflar kurabiliyorlardı. Ancak bu durum sadece sarayda üst mevkilere yükselmeyi başarmış kadınlar için geçerliydi (Yılmaz, 2010, s. 195). Halk kadınlarının, eğitim-öğretim görme, mülk edinme vb. hakları yoktu. Onlar sadece neslin devamını sağlamak için üreme, çocuk bakımı ve hane içindeki erkeklere hizmet etmekle görevli kişilerdi (Yılmaz, 2010, s. 196).

Osmanlı toplumunda, kadınların kadıya çıkma hakkı olmasına rağmen bu durum, öyle teoride olduğu gibi bütün kadınların kullandığı bir hak pratiğine dönüşmemiştir. Başka bir deyişle, kadınların hem şer'i hem de örfi hukuka göre bazı hakları olsa da zamanla daha fazla ataerkil yapıya bürünen Osmanlı toplumunda kadınlar, kaçınılmaz şekilde erkeğe bağımlı hale getirilmişlerdir (Gürhan, 2017, s. 1650).

Osmanlı toplumunda da diğer bütün toplumlardaki gibi bütün önemli işler, erkek işi olarak görülmüştür. Tarih yazımı da erkekler tarafından yapılan bir iş olduğundan, zaten pasif konumda olan kadınlara tarih anlatılarında pek rastlanmaz. Osmanlı saraylarına dair anlatıların olduğu belgelerde ise saray kadınlarından genellikle olumsuz bir imaj kurularak bahsedilir. Bu anlatılarda Osmanlı kadınına, kendi çocuklarını tahta çıkarmak için çeşitli entrikalar peşinde koşan, padişah olan eşlerini veya oğullarını

etkisi altına almaya çalışan ya da devletin bekası için alınan kararlara, duygusal açıdan yaklaşan kadın portresi çizilir (Gürhan, 2017, s. 1646).

Tüm bu bilgiler ışığında, kadının eski Türk topluluklarında ve Osmanlı'nın kuruluş döneminde sosyal ve toplumsal hayatta aktif bir rol üstlendiği iddia edilebilir. Bir İslam devleti olan Osmanlı Devleti'nin kuruluştan sonraki dönemlerinde ise, İslami kuralların sığ ve tutucu biçimde yorumlanması sebebiyle kadınların özel alanda sıkışık kaldığı ve kamusal alanda görünmez olduğu söylenebilir (Konan, 2011, s. 162).

2.2.3. Tanzimat Dönemi ve Sonrası Kadın Hareketi

Osmanlı'da kadın haklarının ideolojik ve eylemsel temelleri, Tanzimat Fermanı'ndan (1839) II. Meşrutiyet'in ilanına (1908) kadar geçen sürede atılmıştır. Bu süreç literatürde erken dönem kadın hareketi (erken dönem hareket-i nisvanı) olarak geçmektedir (Aldemir ve Budak, 2018, s. 49). Bu dönemdeki modernleşme çabaları, kadının toplumdaki yerinin sorgulanmasına zemin hazırlamıştır. Osmanlı'nın son dönemlerinde eğitim için Avrupa'ya gönderdiği Jön Türkler, Avrupa'da Fransız Devrimi'nin etkisiyle ortaya çıkan eşitlik, özgürlük gibi düşüncelerden etkilenmişlerdir (Sallan Gül ve Altındal, 2015, s. 55). Bu dönem, Avrupa'daki kadınların çeşitli yollarla seslerini duyurmaya çalıştığı, erkeklerle eşit haklara sahip olamamalarını sorguladıkları bir dönemdi. Kadınların mücadeleleri sonuç vermeye başlamış, kadın hakları konusu Avrupa'da tartışmaya açılmıştı. Tüm bu gelişmelere şahit olan Jön Türkler, geleneksel değerler ve mevcut toplumsal yapı modeli ile ilerlemenin mümkün olmadığı; modern eğitim anlayışı ve kadınların eğitim seviyesinin yükseltilmesi ile her anlamda ilerlemenin önünün açılacağı kanaatine varmışlardı (Sallan Gül ve Altındal, 2015, s. 55).

Tanzimat dönemi aydınları, kadının toplumda etkin vaziyette olması için öncelikli olarak üzerinde durulması gereken konunun eğitim olduğunu vurgulamışlar ve Avrupa'da kadına verilen hakların Osmanlı kadınına da tanınması gerektiğinin altını çizmişlerdir. Kadının toplumsal konumunun iyileştirilmesi konusundaki fikirlerini dönemin gazete ve dergilerinde yazmaya başlamışlardır. Bu aydınlara göre, İslamiyet kadına Batılı kadınlara tanınan haklardan daha fazlasını vermiştir; ancak toplumun kadına biçtiği rol bu hakların çoğunun kadınlar tarafından kullanılmasına engel olmuştur (Konan, 2011, s. 163). Bu fikri savunanlardan bazıları kadınların siyasal anlamda da erkeklerle eşit olması gerektiğini belirtmiştir. Özellikle dönemin ünlü

Türkçü düşünürlerinden Ziya Gökalp, kadınların eski Türk toplumlarında erkeklerle eşit statüde olduğunu vurgulayarak Türk kadınının aynı eşitliğe tekrar ulaşması için siyasal ve sosyal her anlamda erkeklerle eşit şartlara sahip olması gerektiği fikrini savunmuştur (Konan, 2011, s. 163).

Kadın bu dönemde Türkçüler için batılılaşmanın somut bir göstergesi olarak algılanıyordu (Kartal, 2005, s. 54). Ancak aralarında kadınların da bulunduğu bazı kesimler, Türk kadınının asıl işinin evi ve ailesi olduğunu savunuyor ve bir kadının mecliste çeşitli konularda fikir beyan edip müzakerelerde bulunmasının gülünç olacağını öne sürüyorlardı (Konan, 2011, s. 163). Dönemin muhafazakâr kesimi, kadınların evleri dışında toplumsal alanlarda aktif olmasının ve kadınlara yönelik reformların aile yapısını bozacağı ve bu durumun İslami kurallara aykırı olduğunu savunuyordu. Onlara göre kadınların çarşaf giymeleri zorunlu olmalıydı. Kadınların eğitim alması, çalışma hayatına atılması veya bir takım siyasal haklar elde etmesi bir yana evlenme-boşanma konusunda bile söz sahibi olmamalıydılar. Çünkü kadın erkek eşitliği sağlanırsa, kadınların değişken ruh halli ve kaprisli kimseler olması sebebiyle boşanmalar artacak, toplum uçuruma sürüklenecekti. Osmanlı toplumunda yüzyıllardır alışlagelmiş kadın-erkek eşitsizliğine dayalı toplumsal yapı nedeniyle toplumun çoğunluğu kadınların ikincilleştirildiği bu tür olumsuz düşüncelere katılıyordu (Aydın, 2015, s. 90).

Osmanlı'daki kadın hareketi, Jön Türkler tarafından ortaya atılan düşüncelerden destek bulan, yüksek devlet görevlileri ve aydın kesim ailelere mensup kadınlar tarafından başlatılmıştır (Gökçimen, 2008, s. 9). Bununla birlikte Tanzimat dönemi sonrasında kadınlara yönelik yapılan iyileştirici düzenlemelerin sebebi daha çok toplumsaldır. Osmanlı'nın içine düştüğü buhranlı durumdan kurtulması amacıyla bulunan çözümlerden biridir kadının toplumsal hayatta varlığının sağlanması. Çünkü Avrupa'da 18. ve 19. yüzyıllarda gerçekleşen sanayi devrimi sonrası kadınlar fabrikalarda işçi olarak çalışmaya, böylelikle de toplumsal hayatta aktif bir rol üstlenmeye başlamışlardır (Yapar Gönenc, 2006, s. 75). Avrupa'ya gönderilen genç Osmanlıların da bu durumu görmemesi ve Avrupa'daki gelişmeyi kadının sosyal hayata daha fazla katılması ile ilişkilendirmemesi mümkün değildi. Dolayısıyla Osmanlı'da bu dönemlerde kadının sosyal ve toplumsal hayata dâhil olması gerektiği fikrini öne süren 'aydın erkekler', kadının kendi onuru için erkeklerin gölgesinden çıkması, ikinci sınıf vatandaş muamelesi görmekten kurtulması gerektiği düşüncesinden ziyade toplumun

geleceği, ülkenin kurtulması ve ilerlemenin sağlanması için artık pasif durumdan aktif duruma geçmesi gerektiği düşüncesi ile hareket etmişlerdir (Yapar Gönenç, 2006, s. 75).

Osmanlı Devleti'nde Tanzimat Fermanı ile başlayıp II. Meşrutiyetin ilanı ile devam eden modernleşme çabaları, aile ve nüfus siyasalarında kadının bir 'araç' olarak kullanılmasını gerektirmiştir. Özellikle II. Meşrutiyet döneminde devlet, kadınları toplumu istediği gibi etkileme ve biçimlendirmenin bir aracı olarak görmüştür (Kartal, 2005, s. 43). Sebebi her ne olursa olsun önemli olan, kadınların yüzyıllardır tutsak edilmesine sebep olan düşünce kalıplarının yavaş yavaş da olsa kırılmaya başlanmasıdır. Sürekli değişen ve dönüşen dünyada toplumun yarısını oluşturan kadınların, sosyal hayattan tamamen soyutlanıp kendileri ve yaşadıkları çevre ile ilgili hiçbir konuda söz hakkı bulunmazken, eğitimden mahrum bırakılıp cahil kalmaya terk edilirken; toplumun sadece diğer yarısını oluşturan erkeklerin söz ve düşüncelerinin geçerli olduğu, sadece erkeklerin eğitim alma ve bilgilenmesinin mümkün olduğu hiçbir toplumda ilerlemenin sonsuza dek sürmeyeceği hem erkekler hem de kadınlar tarafından idrak edilmeye başlanmıştır. Tanzimat ve sonrasındaki gelişmeler, Osmanlı toplumu için bu durumun anlaşılmasında bir milat sayılması nedeniyle çok önemlidir.

Tanzimat'la Meşrutiyet arasında geçen sürede bazı aydınlar ve aydın ailelere mensup kadınlar, kadının eğitim hakkı, çalışma hakkı, ailedeki ve toplumdaki yeri gibi sosyal ve toplumsal sorunlarını tartışmaya açmıştır. Osmanlı kadınının gerek özel gerekse kamusal alandaki statüsü, Osmanlı'nın modernleşme süreci ile paralel şekilde dönüşüme uğramıştır (Çadır, 2011, s. 33). Bu dönemde kadınlar, özgürleşme ve bireyselleşme çabası içine girmiş; toplumun kendilerine biçtiği rolleri ve toplumsal statülerini sorgulamaya başlamıştır. Kendilerini ikincilleştiren geleneksel yapıya, kısıtlamalara ve kadın erkek eşitsizliğine karşı bir mücadeleye girişmişlerdir. Kadınlar, aile hayatında ve toplumsal yaşamda kendilerinin de erkeklerle eşit şartlara sahip olduğu bir düzen kurulması gerektiğinin altını çizerek, çalışma ve siyaset alanlarında yer alma taleplerini açıkça belirtmeye başlamışlardır (Gökçimen, 2008, s. 9). Osmanlı'daki erken dönem kadın hareketinin (erken dönem hareket-i nisvanı) en önemli temsilcilerinden bazıları Fatma Aliye, Şair Nigar, Emine Semiye ve Makbule Leman hanımlardır (Aldemir ve Budak, 2018, s. 49).

2.2.3.1. Tanzimat Dönemi ve Sonrasında Kadın Konusundaki Sosyal Gelişmeler

Tanzimat döneminden itibaren Osmanlı'da çeşitli alanlarda kadınlara yönelik yasal düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemeler, kadının “ev”den dışarı çıkmasını sağlamış; kadın hakları lehine örgütlü mücadele etme bilinci kazanmasına ve siyasallaşmasına yol açmıştır (Gökçimen, 2008, s. 9).

2.2.3.1.1. Osmanlı'da Kadınlar Lehine İlk Yasal Düzenlemeler

Osmanlı Devleti'nde 1840'lı yıllardan itibaren kızların eğitim alabilecekleri çeşitli kurumlar açılmaya başlanmıştır. İlk olarak 1843 yılında kadınlar, ebelik eğitimi almak için Tıbbiye Mektebine gitmeye başlamışlardır (Aydingör, 2006, s. 66). 1858 yılında Kız Rüştüleri açılmıştır. 1869 yılında ise Maarif-i Umumiye Nizamnamesi yayımlanmıştır. Bu nizamname ile ilk defa kız çocuklarının eğitimi için yasal bir zorunluluk getirilmiştir. Bu nizamnameden sonra bazı yerlerde kız meslek okulları açılmış, daha sonra bu okullar Kız Sanayi Mektebi ismini almıştır. 1870 yılında Darümuallimat (kız öğretmen okulu) açılmıştır. 1876 yılında, Kanun-i Esasi'nin ilanı ile birlikte kız ve erkek çocuklar için ilköğretim zorunluluğu getirilmiştir. Bu tarihten sonra belirli zaman aralıkları ile kızların eğitimine dair daha ileri adımlar atılmış; okullar İstanbul dışındaki diğer bölgelerde de yaygınlaştırılmıştır (Gökçimen, 2008, s. 10). 1913 yılında İstanbul'da, Osmanlı'da kızlar için açılan ilk resmi lise olan İstanbul İnas Sultanisi (İstanbul Kız Lisesi) açılmış, daha sonra bu kız liselerinin sayısı beşe yükselmiştir (Kurnaz, 1991, s. 52). Yine bu dönemde kadınların İstanbul Üniversitesi'nde haftanın belli günleri konferanslara katılmalarına izin verilmiş, daha sonra İnas Darülfünunu (Kız Yüksekokulu) kurulmuştur. Ayrıca 1915'te ilk kez kızlar erkeklerle birlikte İstanbul Edebiyat Fakültesi'nde eğitim almaya başlamışlardır. 19. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı'da başlayan yenilikçi hareketler, Osmanlı kızlarının eğitim hayatına resmi olarak başlamasına vesile olmuştur. Daha önceden sadece varlıklı aileler, kızlarına özel hocalar tutarak evlerinde eğitim aldırabiliyorlardı. Resmi eğitim olarak evlerinden dışarı çıkan bu kadınlar, daha sonra Cumhuriyete giden süreçte Türk kadınının siyasallaşmasının temellerini atacaklardır (Gökçimen, 2008, s. 10-11).

Tanzimat dönemi tartışmalarının kadınlar için önemli getirilerinden biri 1847 yılında yayımlanan İrade-i Seniyye ve 1858 yılında yayımlanan Arazi Kanunnamesi olmuştur. Böylece ilk kez kız ve erkek çocuklarının mirastan eşit pay alması

zorunluluğu getirilmiştir. Bu durum kadınların miras yoluyla mülk edinmesini sağlamıştır. 1856'da ise kölelik ve cariyelik kaldırılmış, kadınların köle veya cariyelik olarak alınıp satılması yasaklanmıştır (Yapar Gönenç, 2006, s. 75).

Bu dönemde yaşanan toplumsal ve siyasal dönüşümlerin etkisiyle, Osmanlı toplumunda kadınlara ilk kez 1897 yılında ücretli işçi olarak çalışma hakkı verilmiş, bunun devamında 1913 yılında ise devlet memuru olma hakkı tanınmıştır (Çadır, 2011, s. 34). Birinci Dünya Savaşı (1914-1918) sırasında, savaşa katılan erkeklerden boş kalan memurluklara mecburi olarak kadınlar atanmıştır. Savaştan sonra da azalan erkek nüfusu nedeniyle kadınların çalışma sahaları genişlemiş ve çalışan kadın sayısı artmıştır. Bu döneme kadar evinden dışarı istediği gibi çıkamayan kadınlar, savaş zamanı ve sonrasında zaruri olarak topluma karışmıştır (Gökçimen, 2008, s. 11).

İkinci Meşrutiyetten sonra hız kazanan kadınlara yönelik düzenlemelerden biri de 1917 yılında yürürlüğe giren Hukuk-i Aile Kararnamesidir. Bu kararname, Osmanlı tarihinde ilk defa aile hukuku ve kadının hukuki yerinin düzenlendiği belge olma özelliğine sahiptir. Kararnameye göre, devlet o zamana kadar mahremiyet düşüncesi sebebiyle müdahil olmadığı aile içine çeşitli kurallarla müdahil olmaya başlamıştır (Özkiraz ve Arslanel, 2011, s. 5). Kararname ile ülkenin bazı bölgelerinde yaygın olarak uygulanan başlık parası adedinin kaldırılması hükme bağlanmıştır (Yurtseven, 2003, s. 210). Kızların on yedi, erkeklerinse on sekiz yaşından önce evlenmeleri yasaklanmış, iki cins için de evliliğe yaş şartı getirilmiştir. Çok evlilik, yasaklanmasa da eşin rızasının alınması kaydıyla mümkün hale getirilmiştir. Kadınlara da boşanma hakkı verilmiştir. Ayrıca evliliklerin memur huzurunda iki şahitle gerçekleştirilmesi kurala bağlanmıştır. Böylece evliliklere dair resmi kayıtlar oluşmaya başlamıştır (Özkiraz ve Arslanel, 2011, s. 5).

2.2.3.1.2. Kadın Dergileri

Tanzimat ve sonrasında gelişen basın yoluyla Türk kadını, Avrupalı kadınları ve fikirlerini tanıma imkânını yakalamıştır. Bu dönemde kadınların bilinçlenmesini amaçlayan pek çok dergi, gazete ve benzeri yayınlar yapılmıştır. Bazı kadınlar bu dergilerde yazılar yazmaya başlamış, hatta sadece kadınlardan oluşan çeşitli kadın dergileri kurmuşlardır. Kadınlar buralarda yazdıkları yazılar aracılığı ile kendilerini birer birey olarak ifade etme fırsatını bulmuşlardır (Gökçimen, 2008, s. 12). Özellikle Şair Nigâr ve Fatma Aliye gibi bazı kişilerin eserleri, bu dergilerde yayımlandıktan

sonra Batı basını tarafından kendi dillerine çevrilmekte ve Avrupa’da yayımlanmaktaydı. Dönemin bazı kadın düşünürleri, kadın hakları ve talepleri etrafında şekillenen hukuk-i nisvan (kadın hukuku) kavramını ilk kez o dönemde ortaya atmışlardır (Aldemir ve Budak, 2018, s. 49). Zamanla aile içindeki yerinden toplumdaki konumuna, çalışma hakkından siyasi haklara kadar pek çok konudaki taleplerini kalemlerini kullanarak dile getirmişler, erkeklerin gölgesinde yaşamayı reddetmişlerdir. Osmanlı Devleti’nde kadın hareketini başlatan bu kadınlar, genel olarak dönemlerinin iyi eğitim görmüş seçkin kadınlarıdır (Gökçimen, 2008, s.13).

Kadınların bu dönemde kurdukları dergiler arasında uzun süre yayın hayatına devam etmeyi başarmış dergiler de bulunmaktadır. Bunlardan birisi Arife Hanım’ın sahibi olduğu 1886’da yayın faaliyetine geçen Şükufezar (Çiçek Bahçesi) dergisidir. Bu dergi Osmanlı’da sahibinin ve yazarlarının tamamının kadınlardan oluştuğu ilk dergidir (Gökçimen, 2008, s. 13). Derginin ilk sayısında, kadınların yüzyıllar süren görünmezliğine adeta bir isyan niteliğinde şu sözlere yer verilmiştir: “Biz ki saçları uzun aklı kısa diye erkeklerin alayına hedef olmuş bir taifeyiz. Bunun aksini ispat etmeye çalışacağız. Erkekliği kadınlığa, kadınlığı da erkekliğe tercih etmeyerek çalışma ve gayret yolunda olacağız” (Kurnaz, 1991, s. 41). 1895’ten itibaren yayımlanmaya başlayan “Hanımlara Mahsus Gazete” ise hiç ara vermeden on üç yıl boyunca yayın yapan en uzun soluklu kadın dergisidir. Yazarları dönemin entelektüel kesimine mensup ailelerin eğitilmiş kızları veya eşlerinden oluşan derginin amacı, kadınların yetiştirilmesi ve toplumsal konumunun yükseltilmesidir (Çakır, 2012, s. 6). Bu dergilerden bir diğeri de 1913 ve 1921 yılları arasında sekiz yıl süreyle aralıksız olarak yayın hayatına devam eden “Kadınlar Dünyası” adlı dergidir. Bu dergi Osmanlı kadınlarının bir an önce hukuki olarak haklarına kavuşması için mücadele veren Müdafaa-i Hukuki Nisvan derneğinin yayın organıdır (Özkeraz ve Arslanel, 2011, s. 6). Dergi, yayınlarında daima kadınların eğitilmiş ve özgür bireyler olarak toplumsal hayatta var olmaları gerektiğinin altını çizmiştir. Ayrıca toplumsal ve ekonomik gelişmenin kadınların toplumdaki statülerinin yükseltilmesi ile mümkün olacağına üzerinde durmuştur. Şair Nigar Hanım’ın başyazarlarından biri olduğu “Kadınlık Dergisi” ise, modern Türk kadınının yetiştirilmesinin kısıtları üzerinde durmuştur. Şair Nigar, burada yayınladığı yazınlarla dilde sadeleşme hareketine destek vermiştir (Özkeraz ve Arslanel, 2011, s. 6).

Kadın dergileri sayesinde gerek okuyucular gerekse kadın yazarlar, toplumda birer birey olarak kendilerini ifade etme, duygu ve düşüncelerini dile getirme,

rahatsızlık duyduğu konuları ve taleplerini söyleyebilme şansı yakalamıştır. Kadınların yazma pratiği kazanması siyasi, sosyal ve toplumsal her türlü meselede tartışmalar yürütebilme kapasitesinin genişlemesine yol açmıştır. Bu dergiler yayınlarıyla aynı zamanda Osmanlı'da feminizmin ortaya çıkmasına öncülük etmiştir (Yılmaz, 2012, s. 73). Yine bu yıllarda İstanbul'da kadınlar tarafından bazı konferanslar verilmiş ve bu konferansları kadınlar ilgiyle takip etmiştir. Kadınların kendi düşüncelerini dile getirebildikleri ortamların olması ve bu mecralarda çok çeşitli konuları tartışmaya açmaları, Osmanlı kadınlarının çeşitli konularda politikalar üretebildiğini ve politik konularla da ilgili olduklarını göstermektedir (Yılmaz, 2012, s. 74). Kadınlar Dünyası dergisi, bu dönemde batıdaki kadınların mücadelelerinden, seçme ve seçilme hakkıyla ilgili tüm gelişmelerden Osmanlı kadınlarını haberdar etmiştir (Konan, 2011, s. 164).

2.2.3.1.3. Kadın Dernekleri

1909 yılında çıkarılan Dernekler Kanunu kadınların dernek kurmalarının önünü açmıştır (Özkiraz ve Arslanel, 2011, s. 6). Böylece İkinci Meşrutiyet döneminde, kadınlar tarafından gerçekleştirilen önemli faaliyetlerden biri de dernekler kurarak örgütlenmeleri olmuştur. Bu derneklerin çoğu yardım amaçlı kurulan dernekler olmakla birlikte, bazıları kültürel amaçla bazıları da ülke sorunlarına çözüm bulma ve ülke savunması yapma amaçlarına yönelik olarak kurulmuşlardır. Bunların dışında kadının toplumdaki eşitsiz konumunu sorgulayan feminist nitelikli dernekler de kurulmuştur. Ayrıca siyasi amaçlı olarak İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kadın şubeleri ve dernekleri de açılmıştır (Gökçimen, 2008, s. 14-16). Dernekler aracılığı ile kadınların eğitimi, iş hayatında yer almaları, yaşam biçimlerinin ve kılık kıyafetlerinin modernleşmesi ve diğer alanlarda kadınların durumunun iyileştirilmesi amaçlanmıştır (Çadır, 2011, s. 34). Bu dönemde kurulan derneklerden bazıları şunlardır: Osmanlı Kadınları Terakkiperver Cemiyeti, Teali-i Nisvan Cemiyeti, Osmanlı Cemiyet-i Hayriye-i Nisvaniye, Osmanlı Kadınları Şefkat Cemiyet-i Hayriyesi, Mamulat-ı Dahiliye Kadınlar Cemiyet-i Hayriyesi, Teali-i Vatani Osmani Hanımlar Cemiyeti, İttihat ve Terakki Kadınlar Şubesi, Müdafaa-i Hukuki Nisvan vb. İsimlerinden de anlaşılacağı gibi derneklerin kimi hayır amaçlı, kimi vatan savunması, kimi siyasi, kimileri de kadın haklarını hukuki olarak savunma amaçlı kurulmuşlardır. Burada adı geçen derneklerden Müdafaa-i Hukuk-i Nisvan, kurtuluş mücadelesi sonrasında 1921 yılında kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmesini konuları arasına dâhil etmiştir (Çadır, 2011, s. 34;

Gökçimen, 2008, s. 14-16). Bu derneklerden Teal-i Nisvan Cemiyeti, dönemin ünlü kadınlarından Halide Edip tarafından kadınların bilgi ve görgülerini artırmak için kurulan kültürel amaçlı derneklerden biridir. Bu dernek o dönem için başarılı çalışmalara imza atmıştır (Özkiroz ve Arslanel, 2011, s. 7).

1908 ve 1920 yılları arasında toplam 103 kadın derneği kurulmuştur. Kurulan bu derneklerden altısının yabancılar, yirmisinin gayrimüslim cemaatler, yetmiş yedisinin ise Müslüman-Türk Osmanlı kadınları tarafından kurulduğu tespit edilmiştir (Özkiroz ve Arslanel, 2011, s. 7). Osmanlı kadınlarının uzunca bir süre kılık kıyafetlerinden dışarı çıkmalarına kadar her anlamda devlet tarafından sıkı şekilde denetlendiği ve erkeklere tabi olduğu düşünüldüğünde; kadınlar açısından sınırlı da olsa eğitim alma, dergi çıkarma ve dernekler kurabilme, bu yollarla çeşitli sosyal faaliyetlerde bulunabilme ve fikirlerini çeşitli gazete ve dergilerde beyan edebilme gibi haklara sahip olmak oldukça önemli gelişmelerdir.

Osmanlının son dönemlerinde kurulan kadın derneklerinin önemli özelliklerinden biri de bunların çoğunun yardım amaçlı kurulmuş olmasına rağmen, savaş dönemlerinde ülke savunması için faaliyetlerde bulunmuş olmasıdır. Bu dernekler, Balkan Savaşları, Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı dönemlerinde hak elde etme çabasından çok milli duygularla, ortak menfaatleri öne çıkaracak şekilde hareket etmişlerdir. Örneğin; Balkan Savaşları sırasında Müdafaa-i Milliye Osmanlı Hanımlar Cemiyeti, yaptıkları çeşitli konferanslar sonucu Osmanlı kadınları adına orduya telgraf çekmek, orduya destek için Rusya, Türkistan gibi ülkelerde yaşayan Müslümanlara haber göndermek vb. gibi çeşitli kararlar almışlardır (Yıldız, 2015, s. 38). Ayrıca kadınlar bu dernekler vasıtasıyla örgütlenerek ilaç hazırlamak, hasta bakmak, orduya giyecek dikmek gibi ellerinden gelen çeşitli işlerle vatan mücadelesine dâhil olmuşlardır. Kadınlar, Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı sırasında çeşitli mitingler düzenleyerek konuşmalar yapmış, protesto gösterilerinde bulunmuşlar; yapılan işgallere dünya kamuoyunda dikkat çekmeye çalışmışlardır. Bu çalışmalar, kadınların kamusal alanlarda siyasi görüş bildirmeleri sebebiyle cinsiyet eşitliğine gidilen zorlu yolda atılmış çok önemli adımlardır (Yıldız, 2015, s. 39-41).

2.2.3.2. Tanzimat Dönemi Sonrası Osmanlı Devleti'nde Kadınların Siyasal Durumu

Osmanlı Devleti'nde padişahın yetkilerinin sınırlandırılması ve egemenliğin temsilciler aracılığıyla halka geçmesi yolundaki önemli adımlar, Tanzimat'a giden süreç ile II. Meşrutiyet yılları arasında atılmıştır. Bu dönemde, siyasal katılım olgusu Osmanlı toplumunda yeni yeni gelişmeye başlamıştır (Pınarcıoğlu, 2017, s. 17). İmparatorluğun çöküşünü önlemek amacıyla girişilen yenileşme hareketleri, kadınların siyasal haklarını kazanmasına giden yolun da önünü açmış ve kadınların sıkıştıkları özel alandan çıkıp kamusal alanda görünür olmasına zemin hazırlamıştır. Kadın hakları bağlamında Osmanlı'daki bu dönüşüm hem fikirsel hem de biçimsel anlamda dünyadaki kadın hakları mücadelesi ile hemen hemen aynı zamana denk gelir (Yaraman, 2015, s. 59). Osmanlı, kuruluşundan Tanzimat'a kadar olan sürede monarşi ile yönetildiğinden yani yönetilenlerin oyuna dayalı seçimle iş başına gelinen bir sistem olmadığından ne erkeklerin ne de kadınların siyasal katılım sorunu gündeme gelmiştir. Kadınların siyasal katılım sorunu, Meşrutiyet döneminde padişahın yetkilerinin sınırlandırılması ve halktan oluşan bir meclisin kurulması sonrasında ortaya çıkmıştır (Çadır, 2011, s. 33).

İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonra Osmanlı'da yükselişe geçen kadın hareketi, İttihat ve Terakki Partisi'nin parti politikaları içine kadınları da dâhil etmesiyle daha büyük bir destek bulmuştur. Bu dönemde Ahmet Cevdet Paşa'nın kızları Fatma Aliye ve Emine Semiye hanımlar Osmanlıdaki kadın hareketinin öncülerindedir. Fatma Aliye bu dönemde çeşitli dergilerdeki yazılarıyla kadınların bilinçlenmesini amaçlamış, ilk Türk kadın romancısıdır. Kız kardeşi Emine Semiye ise dergilerde ve gazetelerde yazdığı yazıların yanında İttihat ve Terakki Partisi'nin çalışmalarında aktif şekilde yer almış, Osmanlı'nın ilk feminist kadınlarından biridir. Bu dönemde kadınlar, sosyal ve toplumsal hayatta yer almanın yanında seçme ve seçilme hakkı gibi siyasal haklardan da bahsetmeye başlamışlardır (Konan, 2011, s. 164). Yine bu dönemdeki partilerden Islahat-i Esasiye-i Osmaniye Fırkası'nın başkanı Şerif Paşa'nın eşi Prenses Semine, partide aktif görevlerde bulunmuştur. Kadınların parti örgütlerinde bulunmaları bu dönem için çok nadir görülen bir durum olsa da yukarıda sayılanlara benzer örneklere rastlanmaktadır. Bu durum, kadınların imkân bulduklarında siyasi meselelerle de ilgilendiğini göstermektedir (Kartal, 2005, s. 59). Bununla birlikte İkinci Meşrutiyet dönemindeki kadınlar için siyasal haklar elde etmekten ziyade toplumda ve aile içinde

erkeklerle eşit muamele görmek ve buna yönelik hukuki kazanımlar elde etmek daha öncelikli meselelerdir. Bu dönemde erkeklerin bile belirli bir azınlığı oy hakkına sahip olduğundan, kadınlar için de seçme ve seçilme gibi siyasal haklar henüz ikinci plandadır (Özgiraz ve Arslanel, 2011, s. 5).

Osmanlı Devleti'nde temsil sistemi ve meclis yapısı ilk kez 1876'da oluşturulmuştur. Kanun-i Esasi'ye göre oluşturulan ilk mecliste, her elli bin erkek için bir milletvekili seçilmesi öngörülmüştür (Konan, 2011, s. 163). 1877 yılında yapılan seçimlerde, oy hakkı sadece emlak sahibi erkeklere verilmiştir (Yaraman, 2015, s. 60). Türk siyasal hayatına Kanun-i Esasi ile birlikte giren seçme ve seçilme hakkı, daha sonra Osmanlı'daki parlamentolu hayatın kesintiye uğraması nedeniyle 1908 yılına kadar askıya alınmıştır (Deniz, 2007, s. 4). 1908 yılında ise belirli bir oranın üzerinde vergi veren erkeklere oy hakkı tanınmıştır (Yaraman, 2015, s. 60). Buradaki önemli bir mesele de nüfus sayımlarında yalnızca erkeklerin kayıt altına alınmasıdır. Kadınlar bu döneme kadar resmi kayıtlarda yer almamışlardır. Nüfus sayımlarında kadınların da sayılması, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde içinde bulunduğu kriz durumları sebebiyle kaynak kullanımı ve tüketimde kadınların yerini belirlemek amacıyla, ilk kez 1882 yılında yapılan sayımlarda gerçekleşmiştir (Konan, 2011, s. 164).

Tarihsel süreçte demokrasiyi benimseyen çoğu ülkede, genel oy ilkesinin kabulünden önce sınırlı oy ilkesi uygulanmıştır. Genel oy ilkesi, oy kullanma hakkının herhangi bir ırk, cinsiyet, eğitim, servet ya da vergi verme şartına bağlanmaksızın, bir ülkede yaşayan belli bir yaş doldurmuş ve akıl sağlığı yerinde olan herkes tarafından kullanılabilmesi anlamına gelir (Gözler, 2011, s. 120). Sınırlı oy ilkesi ise; oy kullanma hakkına sahip olabilmek için düzenli olarak belirli bir oranın üstünde vergi vermek, belirli bir (maddi) zenginliğe sahip olmak, belirli bir eğitim seviyesine sahip olmak, belirli bir ırktan olmak veya erkek olmak gibi bazı şartların taşınması gerektiği bir oy hakkını ifade eder (Gözler, 2011, s. 120). Sınırlı oy hakkından genel oy hakkına dünya genelinde tam anlamıyla geçiş 20. yüzyılda gerçekleşmiştir. Türkiye dâhil dünyanın pek çok ülkesi, kadınların oy hakkını 20. yüzyılda kabul etmiştir. Böylece sınırlı oy ilkesinin son şartı da ortadan kalkmış ve genel oy ilkesine geçiş yapılabilmektedir (Gözler, 2011, s. 120).

Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra, 1923 yılında oy hakkı için ekonomik sınırlandırmalar kaldırılmış olmakla birlikte, bu hak sadece erkeklere verilmiştir.

Kadınlara tam anlamıyla hem yerel hem genel seçimlerde seçme ve seçilme hakkı verilmesi ve cinsiyet ayrımının ortadan kalkması ise ancak 1930'lı yıllardan sonra mümkün olmuştur. Buradan da anlaşıldığı gibi Osmanlı'da uygulamaya konan sınırlı oy ilkesinin ortadan kaldırılması bir anda değil, kademe kademe gerçekleşmiştir (Yaraman, 2015, s. 60).

Osmanlı'nın son dönemlerinde kadınların çeşitli mitingler düzenleyip, alanlarda konuşmalar yapmalarının yani bir anlamda siyasi faaliyetlerde bulunmalarının halk tarafından kabul görmesinin temel sebebi, dönemin savaş koşulları gereği halkın içinde bulunduğu çaresiz durumdur (Yaraman, 2015, s. 64). Birinci Dünya Savaşı ve akabindeki Millî Mücadele dönemlerinde toplumda erkeklerden boşalan işlerin kadınlar tarafından görülmesi, kadınların cephe gerisindeki ve cephelerdeki çalışmaları da kadınlara karşı bir güven ortamının oluşmasını sağlamıştır (Çadır, 2011, s. 35). Kadınların, erkek işi olarak görülen pek çok işi yapabildiklerinin herkes tarafından görülmesi, siyasal hayatta yer almaya yönelik taleplerinin toplum tarafından olumlu karşılanmasında önemli bir faktör olmuştur (Altındal, 2007, s. 76). Osmanlı'daki kadın hareketi, bu yönüyle Fransa ve İngiltere gibi bazı ülkelerdeki kadınların siyasal hak talepleri karşısında toplumdaki tepkiden ayrılır. Böylece kadın, soyut siyasal hak taleplerinden ziyade dönemin şartları gereği kendini kamuoyunun bir parçası olarak fiilen siyasal meselelerin içinde bulmuştur. Bu yönüyle de halk nezdinde takdir toplamıştır. Kadınların bu zor dönemlerde toplum adına re'sen üstlendiği kamuoyu oluşturma ve memleket meselelerine çözüm arama işlevi, sonraki süreçte bu konudaki yasal dönüşümü zorunlu kılmıştır (Yaraman, 2015, s. 64).

Sonuç olarak Osmanlı'nın kuruluş döneminde kadınların sonraki dönemlere göre daha aktif bir şekilde sosyal hayatın içinde olduğu ancak bu dönemden sonra Tanzimat Fermanının ilan edildiği 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar Osmanlı toplumunda kadınların sosyal hayattan tamamen dışlandığı söylenebilir. Osmanlı İmparatorluğu çöküş dönemine girdikten sonra Batı ile etkileşimde bulunmaya, yüzünü Batıya çevirmeye başlamıştır. Bu süreçte batı toplumları çeşitli dönüşümler geçirmiş ve buralarda kadınlar hak taleplerini ve seslerini duyurmaya başlamışlardır. Osmanlı'nın çöküş sürecinden kurtulmak için giriştiği modernleşme çabaları, Osmanlı kadınlarının çeşitli haklar elde etmelerine vesile olmuştur. Tanzimat Fermanı, Birinci Meşrutiyet ve İkinci Meşrutiyetin ilanı gibi gelişmeler Osmanlı'da padişahın yetkilerinin sınırlandırılıp, halkın sınırlı da olsa yönetime katılmasının başlangıcını oluşturmuştur.

Bu süreçte oluşan özgürlük ortamında kadınların durumunun iyileştirilmesi için bazı aydınlar tarafından çeşitli fikirler ortaya atılmış, nesilleri yetiştiren kadınların eğitimden mahrum bırakıldığı toplumlarda ilerleme olamayacağı bazı kesimlerce anlaşılmıştır. Kadınların mirastan eşit pay alması, ilköğretimin kız çocuklarına da zorunlu olması ve zamanla kadınlara yönelik daha üst düzey okullar açılması gibi düzenlemeler, kadınların yavaş yavaş sosyal hayata dâhil olmasını sağlamıştır. Bu okullarda yetişen kız öğrenciler ileride dergi/gazete çıkarmak, dernekler kurmak gibi çeşitli yollarla kadın haklarına dair taleplerini dile getirmeye başlamışlar; toplumsal meselelere dâhil olup vatan savunmasında fikri ve fiili olarak görev almışlar; Türk kadının siyasallaşmasının önünü açmışlardır. Savaş zamanlarında erkeklerden aşağı kalmayacak şekilde gösterdikleri insanüstü çabalarla kadınların siyasi, toplumsal ve sosyal her alanda söz sahibi olabileceklerini; deyim yerindeyse saçı uzun akli kısa olmadıklarını kanıtlamışlardır. Böylece çeşitli konulardaki talepleri ve erkeklerle yasal olarak eşit sayılma istekleri Avrupa kadınından daha kısa sürede toplumda karşılık görmüştür.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

CUMHURİYET DÖNEMİNDE KADINLARIN SİYASAL DURUMU

Bu bölümde Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu itibariyle kadınlara siyasal haklar tanınması yönündeki hukuki düzenlemeler ve kadınların bu hakları kullanarak siyasal hayata fiili olarak katılması üzerinde durulacaktır. Cumhuriyetten günümüze Türk kadınının siyasal etkinlikleri ve Türk siyasetindeki yeri, tarihsel olaylar, hukuki düzenlemeler ve istatistiki veriler üzerinden etraflıca değerlendirilecektir.

3.1. TÜRKİYE'DE KADINLARA SİYASAL HAKLARIN TANINMASI

Türk kadınının kamusal alanda yer alma ve siyasal haklar talep etme süreci Osmanlı İmparatorluğunun son yüzyılı içinde başlayan ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuyla daha da hız kazanmış bir mücadeledir (Sancar, 2008, s. 181). Özellikle Osmanlı'nın son yüzyılı içinde yetişmiş aydın kadınlar, eğitim seviyelerinin artmış olması ve ülkenin girdiği modernleşme çabaları sebebiyle kadın hakları konusunda bilinçli bir mücadeleye girişmişlerdir. Osmanlı'nın son dönemlerinde kadınlar tarafından kurulan dergiler ve çeşitli dernekler Millî Mücadele döneminde vatan savunmasına dair büyük hizmetler etmiştir. Kadınlar gerek yazdıkları yazılarla işgali protesto etmişler, bu işgali dünyaya duyurmaya çalışmışlar; gerek çeşitli mitingler düzenleyerek halkı işgale karşı koymaları konusunda harekete geçirmeye çalışmışlardır. Yine daha öncelerden kurdukları dernekler vasıtasıyla askerlerin çeşitli ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla birlik olmuşlar, cephe gerisinde mücadeleye katılmışlardır. Bununla da yetinmeyip fiilen işgallere karşı koymuşlar, silah kuşanıp cephelerde savaşmışlardır. Savaş zamanı canla başla yurdu müdafaa etmek için çalıştıkları gibi savaştan sonra da hak taleplerini sürdürmüşlerdir.

İzmir'in 15 Mayıs 1919'da Yunanlılarca işgali sonrası, işgali protesto etmek ve halkı direniş göstermeye sevk etmek amacıyla İstanbul'da düzenlenen mitinglerdeki konuşmacı ve dinleyicilerin çoğunu kadınlar oluşturuyordu. Mitinglerde otuz binden iki yüz bine kadar insan yer almış ve kadın konuşmacılar buralarda halka hitap etmişlerdir. Kurtuluş mücadelesinde her alanda aktif şekilde çalışmış olan dönemin en ünlü kadın hatiplerinden Halide Edip Adıvar, 23 Mayıs 1919 tarihinde Sultan Ahmet Meydanı'nda

çoğunluğu kadınlardan oluşan iki yüz bin kişilik bir topluluğa hitap etmiş ve buradaki herkese bağımsızlık yemini ettirmiştir (Yaraman, 2015, s. 63).

1919 yılındaki Meclis-i Mebusan seçimlerinde kadınların yasal olarak seçme ve seçilme hakkı bulunmamasına ve hiçbir kadın aday olmamasına rağmen Halide Edip'e İstanbul, Giresun, Erzurum, Beypazarı ve Beyşehir'den oy çıkmıştır. Çok ilginçtir ki Beypazarı'ndaki toplam oy sayısı yirmi ikidir ve bu oyların yirmisi o sırada aday olma hakkı bile olmayan Halide Edip'e verilmiştir. Yine ilginç bir nokta bu oyların erkekler tarafından verilmiş olmasıdır (Yaraman, 2015, s. 65).

3.1.1. TBMM'nin Açılışı Sırasında Kadın Hakları Konusu

Kurtuluş Savaşı kazanılıp 23 Nisan 1920'de Türkiye Büyük Millet Meclisi açıldıktan sonra kadınlarla ilgili çeşitli konular ve hukuki düzenlemeler gündeme gelmeye başlamıştır. Meclis'in açılması ve milletvekili seçimleri sırasında kadınların siyasal hakları, üzerinde en çok tartışılan konulardan biri olmuştur. Müdafaa-i Hukuk-i Nisvan Derneği de 1921 yılında derneğin amaçları arasına kadınların seçme ve seçilme hakkına sahip olması taleplerini eklemiştir (Sallan Gül ve Altındal, 2015, s. 55). Yine bu yıl içinde Arnavutluk'ta kadınlara oy hakkı tanınmasını, kadın hakları konusunda dünyadaki gelişmeleri merakla takip eden aydın Türk kadınları, Kadınlar Birliği Dergisi'nde okuyucuları ile şu sözlerle paylaşmışlardır: "Türk kadınının zaferini ne vakit ilan edebileceğiz? Bütün münevver kadınlar, hakkının peşinde (...) Biz daha uyanmayacak mıyız? Mesut ve muzaffer Arnavut hemşirelerime samimi selamlar ve tebrikler..." (Sallan Gül ve Altındal, 2015, s. 55).

3.1.2. 1923 Milletvekili Seçim Kanunu

Cumhuriyet'in ilanından sonra bazı milletvekilleri mecliste, kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmesi gerektiği şeklinde önerilerde bulunmuştur. Ancak Türk kadınının kurtuluş mücadelesindeki onca çabasına rağmen, siyasal hak kazanması yönündeki önerilere Meclisin çoğunluğu şiddetle karşı çıkmıştır (Yaraman, 2015, s. 65). Hatta dönemin bazı gazetelerinde bu durum alay konusu olmuş, kadınları aşağılayıcı karikatürler yayınlanmıştır (Kartal, 2005, s. 162).

1923 yılında Mecliste Milletvekili Seçim Kanunu görüşülürken, kadınların siyasal hakları konusu tekrar gündeme gelmiş ve tartışmaya açılmıştır (Eroksal Ülger, 2015, s. 32). Hüseyin Avni Ulaş konuyla ilgili konuşma hakkı istemiş ve kadınların

belirli bir eğitim seviyesine gelene kadar oylarını aile reislerine verdikleri varsayılarak, her yirmi bin erkek için bir milletvekili seçilmesi tasarısını desteklediğini açıklamıştır. Bu konuşma üzerine Bolu Milletvekili Tunalı Hilmi kadınlara siyasal hakların tanınması gerektiğini savunan bir konuşma yapmaya başlamış, ancak konuşması Meclisin çoğunluğu tarafından tepki toplamıştır. Bazı milletvekilleri masalara vurarak bu konuşmaya tepki göstermişlerdir (Yüceer, 2008, s. 137). Meclisteki vekillerin pek çoğu kadınlara böyle bir hak tanınmasının gerekli olmadığı şeklinde görüş bildirmiş ve böylece kadınların oy hakkı elde etmesinin önü yine kapatılmıştır (Eroksal Ülger, 2015, s. 32).

1924 Anayasası hazırlanırken de kadınlara seçme ve seçilme hakkı verilip verilemeyeceği üzerinde tartışmalar yapılmıştır. Bazı milletvekilleri görüşülen seçim kanunundaki “her Türk” ibaresinden sadece erkeklerin anlaşılması gerektiğini öne sürmüşlerdir. Bu fikre milletvekillerinden Recep Bey “Kadınlar Türk değil mi?” diyerek karşı çıkmıştır. Bu arada Urfa milletvekili Yahya Kemal tarafından verilen Milletvekili Seçim Kanunundaki ilgili maddenin “30 yaşını bitiren her kadın ve erkek Türk milletvekili seçilebilir” şeklinde değiştirilmesi önergesi reddedilir. Ayrıca bu önergenin reddedilmesi bazı milletvekillerince alkışlanarak kutlanmıştır. Bu durum üzerine yine Recep Bey “Kadına hak vermediniz bari alkışlamayınız” diyerek kadınlara hak tanınmamasına tepki göstermiştir (Konan, 2011, s. 166). Kadınlara siyasal hak tanınmamasını savunan Meclis çoğunluğu, kadınların öncelikli olarak eğitilmesi ve belirli bir kültür seviyesine ulaştırılması gerektiğini savunuyordu. Ancak gerekçe bu şekilde olursa oy hakkının kadın erkek ayırt edilmeden sadece eğitilmiş kişilere verilmesi gerekirdi (Yüceer, 2008, s. 137). Oysa aynı görüşmeler sonucunda seçme ve seçilme hakkı, bütün Türk erkeklerine tanınmıştır. Bu düşüncüyü savunanlara göre esas alınan eğitimse buradan, o dönem için bütün Türk erkeklerinin belli bir eğitim ve kültür seviyesine sahip olduğu için oy hakkının erkekler lehine genişletildiği sonucuna varılabilir. Ancak dönemin erkek nüfusu okuryazar oranının çok düşük olduğu bilinen bir gerçektir.

3.1.3. 1924 Tevhid-i Tedrisat Kanunu

1924 yılında çıkarılan Tevhid-i Tedrisat Kanunu (Öğrenim Birliği) ile Türkiye dâhilindeki bütün eğitim kurumları tek çatı altında toplanıp, Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlanmıştır. Kız ve erkek çocukların eşit eğitim hakkı tanımlanmıştır (KADEM, 2019).

Hukuki anlamdaki önemli gelişmelerden biri de 1926 yılında İsviçre Medeni Kanunu'ndan uyarlanan Türk Medeni Kanunu'nun kabulüdür. Kanuna göre, medeni hakların kullanılmasında kadın erkek ayrımı yapılmaksızın herkesin eşit olduğu kabul edilmiştir. Yine bu kanuna göre, evlenme yaşı 18 olarak belirlenmiş, çok eşlilik yasaklanmıştır. Boşanma, velayet ve miras gibi konularda kadınların ve erkeklerin eşit derecede hakka sahip olduğu kabul edilmiştir (Gökçimen, 2008, s. 19). Böylelikle kadınlara Meclis tarafından siyasal haklardan önce toplumda erkeklerle eşit sayılmasının önünü açacak medeni haklar tanınmıştır.

3.1.4. Kadınların Parti Kurma Girişimi (Kadınlar Halk Fırkası)

Cumhuriyet kurulduğunda, İkinci Meşrutiyet sonrası çeşitli dergiler ve dernekler aracılığıyla örgütlenme yoluna giden ve haklarını arama mücadelesine girişmiş bir Türk kadını profili mevcuttur. Kadınlar bu mücadelelerine Cumhuriyet sonrasında da devam etmişlerdir. Bu süreçte kadınlar tarafından, bir siyasi parti kurulması için girişimlerde bulunulmuştur (Altındal, 2007, s. 82). 16 Haziran 1923'te kadınların kültürel seviyelerini artırmak ve siyasal haklarını savunmak amacıyla Nezihe Muhittin başkanlığında dönemin aydın kadınları tarafından, Kadınlar Halk Fırkası adıyla bir parti kurulmuştur. Kadınlar Halk Fırkasının kuruluş tarihi Cumhuriyet Halk Fırkasının kuruluş tarihinden bile eskiye dayanmaktadır (Altındal, 2007, s. 82). Kadınlar Halk Fırkası, yasallaşmak için parti programıyla İçişleri Bakanlığı'na başvurmuş; ancak kendilerine sekiz ay sonra cevap gelmiştir. İçişleri Bakanlığı tarafından verilen cevapta ise henüz kadınların, resmi olarak seçme ve seçilme hakkı bulunmadığından parti kurmalarının mümkün olmadığı belirtilmiştir (Aldemir ve Budak, 2018, s. 51). Zira 1923'te kabul edilen Milletvekili Seçim Kanunu ile seçme ve seçilme hakkı Türk erkeklerinin tamamını içine alacak şekilde genişletilmiş, kadınlar yine bu kapsamın dışında bırakılmıştır. Bu durum üzerine resmi olarak kurulamayan Kadınlar Halk Fırkası, Türk Kadınlar Derneği adında bir derneğe dönüştürülmüştür ve İkinci Meşrutiyet döneminde kurulan çoğu kadın derneği gibi yardım amaçlı çalışmalara yönelmiştir. Türk Kadınlar Birliği, bir süre sonra 1927 yılında düzenlediği bir kongre ile siyasi hak taleplerini yinelemiştir (Gökçimen, 2008, s. 20). Dernek başkanlığını yürüten Nezihe Muhittin ve yönetim kurulundaki diğer kadınlar, kongreden sonra TBMM'ye bir bildiri göndererek sadece erkeklere tanınan oy hakkının, genişletilerek kadınlara da oy hakkı tanınması isteğinde olduklarını ifade etmişlerdir. Fakat bu istek mecliste olumsuz

karşılanmış ve kadınlar siyasal haklar konusunda yine amaçlarına ulaşamamışlardır (Çadır, 2011, s. 35). Sonrasında Nezihe Muhittin ve derneğin yönetim kurulu üyeleri yönetimden uzaklaştırılmış; bir süre sonra da dernek kapatılmıştır. Nezihe Muhittin ve arkadaşlarının kadınlara siyasal haklar tanınması konusundaki ısrarcı tutumu, hükümet, Meclis ve basın organlarından çoğu kimse tarafından hoş karşılanmamıştır (Yaraman, 2015, s. 67).

3.1.5. 1930 Belediye Kanunu

5 Nisan 1930 yılında kabul edilen ve yürürlüğe giren 1580 sayılı Belediye Kanunu ile kadınlara belediye seçimlerinde seçme ve seçilme hakkı tanınmıştır. Böylece Türk kadını uzun süredir istediği ve hak ettiği siyasal haklara kısmi olarak da olsa kavuşmuştur (Güneş, 2010, s. 173). Aynı yıl çok partili hayata geçiş amacıyla kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkasının (SCF) kurucuları arasında Atatürk'ün kız kardeşi Makbule Hanım da yer almıştır. Parti programının 11. maddesinde kadınlara siyasal hak tanınması için mücadele edileceği ifade edilmiştir. Serbest Cumhuriyet Fırkasına kadınlar yoğun ilgi göstermişler ve oldukça fazla sayıda kadın partiye üye olmuştur. 1930 yılında yapılan yerel seçimlere katılan SCF, Samsun'da aldığı 3200 oyun 2500'ünü kadınlardan almış ve Samsun'da belediye seçimini kazanmıştır (Altındal, 2007, s. 81). Serbest Cumhuriyet Fırkasının ve Cumhuriyet Halk Fırkasının aday gösterdiği bazı kadınlar, bu seçimlerde İstanbul Şehir Meclisi'ne seçilmişlerdir (Gökçimen, 2008, s. 21). SCF'ye kadınların çok fazla ilgi göstermesinde, parti programında yer verdiği kadınların siyasal haklarını koruyacağına dair maddenin de etkisi vardır (Altındal, 2007, s. 81). Ancak aynı yıl içinde SCF, farklı nedenlerle kapatılmıştır.

3.1.6. 1933-Köy Kanununda Düzenlemeler

26 Ekim 1933'te tarihinde 442 sayılı Köy Kanununda yapılan düzenleme ile kadınlara muhtar ve ihtiyar heyetinin seçimlerinde oy kullanma ve seçilme hakkı tanınmıştır (Ünal, 2014, s. 75; Güneş, 2010, s. 173). Köy kanununda yapılan bu düzenlemenin ardından 12 Kasım 1933'te yapılan muhtarlık seçimlerinde, Aydın'da (Demircidere Köyü) muhtar seçilen Gül Esin Hanım Türkiye'nin ilk kadın muhtarı olmuştur (Güneş, 2010, s. 176). Bu sıralarda aydın kadınlar çeşitli konferanslar düzenleyip, kadınların tam anlamıyla seçme ve seçilme hakkına sahip olmalarının

zorunluluğu üzerine heyecanlı konuşmalar ve çeşitli eylemler yapmaya devam etmiştir. 1934 yılında Ankara’da düzenledikleri bir konferansın ardından kadınlar, bir gösteri yürüyüşü yapmışlar ve Meclise yürümüşlerdir (Yüceer, 2008, s. 142). Perihan Arıburun’un anlatımına göre; kadınların meclis önündeki konuşmaları içeriden duyulunca Atatürk, dışarıdaki kalabalığın ne istediğini öğrenmek için vekilleri gönderir. Milletvekilleri telaşlı bir şekilde Atatürk’e kadınların Mecliste temsil edilme hakkı istediğini iletir. Bunun üzerine Atatürk, kadınların bu isteklerinde haklı olduklarını söyler ve hemen kanun tasarısı için çalışmalara başlanması emrini verir (Yüceer, 2008, s. 142).

3.1.7. 1934-Milletvekili Seçim Kanunu’nda Düzenlemeler

Kadınların siyasal hakları ile ilgili son aşama, Milletvekili Seçim Kanununda kadınlar lehine yapılan düzenlemeler olmuştur. 5 Aralık 1934 tarihi itibarıyla Anayasa’nın 10. ve 11. maddeleri “yirmi iki yaşını bitiren kadın, erkek her Türk milletvekili seçme hakkına sahiptir” ve “otuz yaşını bitiren kadın, erkek her Türk milletvekili seçilebilir” şeklinde yeniden düzenlenmiştir (Yaraman, 2015, s. 69). Böylece Türk kadını anayasal bir hak olarak, seçme ve seçilme hakkına tam anlamıyla sahip olmuştur. Böylelikle Türkiye Cumhuriyeti’nde demokrasi adına önemli bir adım daha atılmış ve sınırlı oy ilkesi genel ol ilkesine dönüşmüştür.

Siyasal haklarına yasal zeminde tam anlamıyla kavuşan kadınlar, bu durumu büyük bir sevinçle karşıladılar. Bu gelişmeyi kutlamak için Ankara’daki kadınlar 6 Aralık’ta tekrar bir toplantı düzenleyip, bir öncekinde siyasal hak istemek için yürüdükleri Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM)’ne bu kez teşekkür etmek için gittiler. İstanbul’da da Türk Kadınlar Birliği, Sultanahmet Meydanı’nda bir miting yaparak kadınların seçme ve seçilme hakkına tam anlamıyla kavuşmalarını kutladılar ve Beyazıt’tan Taksim’e kadar memnuniyet yürüyüşü yaptılar (Yüceer, 2008, s. 144).

Cumhuriyetin ilk yıllarında kurulan Kadınlar Halk Fırkasına resmi onay verilmemesi üzerine partinin Türk Kadınlar Birliği adı altında bir derneğe dönüştürülmesi Tekeli’ye göre, kadın hareketinin tek parti yönetimi tarafından engellenmek ve baskı altına alınmak istenmesinin bir sonucudur (2004). 1930-1934 yılları arasında kadınlara tanınan seçme ve seçilme hakkı sonrası 1935’te kadınların milletvekili olarak meclise girmelerinin ardından, ülkedeki kadın dernekleri daha çok hayır amaçlı işlere yönel(til)miştir. Osmanlı döneminde başlayan kadın hareketinin

Cumhuriyete aktarılmasında kilit role sahip olduğu düşünölen Türk Kadınlar Birliği de kendini feshetme yoluna gitmiştir (Tekeli, 2004). Bununla birlikte günümüzde dünyanın gelişmiş ölkeleri arasında sayılan pek çok ölkeden daha önce Türkiye’de kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanındığı, bilinen bir gerçektir. Atatürk’ün öncülüğünde Cumhuriyetin kurulmasından itibaren Türkiye’de kadınlara dair her alanda iyileştirmeler yapıp, hakları teslim edilirken; bu konunun uluslararası belgelerde düzenlenmesi ve diğer ölkelerde bu hakların tanınması çok daha uzun süreler almıştır. Dünyada kadın haklarının korunması ve erkeklerle eşit sayılmalarına yönelik uluslararası konferans ve sözleşmeler, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonraki sürecin ürünüdür (Kaymaz, 2010, s. 350). Bir örnek vermek gerekirse; kadınların siyasal hak isteğini dile getirdiği için 18. yüzyılda giyotine gittiği Fransa’da, kadınlar siyasal haklarına İkinci Dünya Savaşı’nın sonlarına doğru 1944 yılında kavuşmuştur. Türkiye’nin bu konudaki dönüşümü her ne kadar zorlu olsa da diğer ölkelere nispeten daha sancısız gerçekleşmiştir.

Tablo 3.1. Ülkelerin kadınlara seçme/seçilme hakkı tanıma tarihleri

Kadınlara Seçme/Seçilme Hakkı Tanınan Tarihler	*Hakkın belirli koşullar ve sınırlamalarla tanındığını gösterir. Ülkeler
1893	Yeni Zelanda
1900'ler	Avustralya*, Finlandiya, Norveç*,
1910'lar	Almanya, Avusturya, Azerbaycan, Belçika*, Danimarka, Estonya, Gürcistan, Hollanda, İngiltere*, İrlanda, İsveç*, İzlanda*, Kanada*, Kırgızistan, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Macaristan, Polonya, Rusya*, Ukrayna
1920'ler	ABD, Arnavutluk, Çekoslovakya, Ekvador*, Ermenistan, İspanya, İsveç, Kazakistan, Moğolistan, Romanya* , Saint Lucia, Slovakya, Tacikistan, Türkmenistan
1930'lar	Bulgaristan, Brezilya, Bolivya, El Salvador, Filipinler, Güney Afrika*, İspanya, Küba, Maldivler, Myanmar (Burma), Özbekistan, Portekiz*, Seylan, Sri Lanka, Şili*, Tayland, Tayvan, Türkiye, Uruguay,
1940'lar	Arjantin, Bulgaristan, Cibuti, Çin, Dominik, Endonezya, Fransa, Guatemala, Guyana, Güney Kore, İsrail, İtalya, Pakistan, Panama*, Jamaika, Japonya, Kamerun, Kenya, Kosta Rika, Kuzey Kore, Liberya, Makedonya, Meksika, Nepal, Nijer, Senegal, Singapur, Suriye*, Trinidad ve Tobago, Malta, Venezuela, Vietnam, Yugoslavya (Hırvatistan, Slovenya, Bosna Hersek)
1950'ler	Antigua ve Barbuda, Barbados, Bhutan, Belize, Benin, Brunei, Burkina Faso (Yukarı Volta), Çad, Dominika, Eritre, Etiyopya, Fildişi Sahili, Gabon, Gana, Gine, Grenada, Haiti, Hindistan, Honduras, Kamboçya, Kolombiya, Komorlar, Laos, Lübnan, Madagaskar, Mali, Malaya, Malezya, Mauritius, Mısır, Nepal, Nikaragua, Nijerya, Peru, Saint Kitts ve Nevis, San Marino, Somali, Saint Vincent ve Grenadines, Tanzanya, Tunus, Yunanistan, Zimbabve*
1960'lar	Afganistan, Bahamalar, Bermuda, Botswana, Burundi, Cezayir, Cenevre, Ekvator Ginesi, Fas, Fiji, Gambiya, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, İran, Kongo D.C., Lesotho, Libya, Malavi, Monako, Moritanya, Nauru, Papua Yeni Gine, Paraguay, Ruanda, Sierra Leone, Sudan, Swaziland, Tuvalu, Tonga, Uganda, Yemen
1970'ler	Angola, Andorra, Bangladeş, Bahreyn, Cape Verde, Gine Bissau, İsviçre, Marshall Adaları, , Moldova, Mikronezya, Mozambik, Palau, San Marino, Solomon Adaları, Sao Tome ve Principe, Ürdün, Vanuatu
1980'ler	Irak, Kuveyt, Lihtenştayn, Namibya, Orta Afrika Cumhuriyeti
1990'lar	Samoa, Katar
2000'ler	Birleşik Arap Emirlikleri, Umman
2015	Suudi Arabistan

Kaynak: Ünal, 2014, s. 76; Ekşi, 2019 ; Gökçimen vd., 2009, s. 2-4; Sarkaya, 2019, s. 1-4.

3.2. TÜRKİYE’DE KADINLARIN İLK KEZ MİLLETVEKİLİ SEÇİLMESİ

Cumhuriyet kurulduktan sonra on iki yıl gibi kısa bir sürede Türk kadınının haklar ve özgürlükler konusunda geçirdiği büyük yenileşme hareketi, bütün dünya tarafından ilgiyle takip edilmiştir. Temps gazetesinin Ankara muhabiri Reviel, konuyla ilgili yazmış olduğu yazıda; Atatürk’ün memleketine kazandırdığı en parlak sonuçlardan birinin Türk kadınının eriştiği yüksek merteye olduğunu ifade etmiştir (Yüceer, 2008, s. 146). Cumhuriyetin kurulmasından sonra kadının durumu önemli bir mesele olarak zaman zaman gündeme gelmeye başlamıştır. Kadın bir anlamda cumhuriyet rejiminin vitrini, modernleşmenin yüzü olmuştur. Bu yüzden öncelikli olarak kadınların sosyal hakları düzenlenmiş, bu süre zarfında hem kadınların hem de toplumun yeni durumu içselleştirmesi amaçlanmış ve son olarak da siyasal hakları tanınarak kadınların, tam anlamıyla özgür ve eşit bireyler olmaları yolundaki en önemli adım atılmıştır (Sallan Gül ve Altındal, 2015, s. 56). Ancak hem toplumun hem de kadınların kendilerinin bu durumu içselleştirmeleri günümüze kadar süren uzun bir sürece yayılmıştır.

3.2.1. Atatürk’ün Kadın Hakları Konusundaki Tutumu

Siyasal hakların elde edilmesinde hiç şüphesiz İkinci Meşrutiyetten sonra hız kazanan ve Cumhuriyetin kurulmasının ardından tekrar alevlenen kadınların hak arama mücadeleleri, sosyal hayatta var olma çabaları ve siyasal hak taleplerinin; bu amaçlarla yaptıkları eylemlerin ve yazdıkları yazıların, kadın dernekleri kurarak örgütlenmelerinin büyük önemi vardır. Ancak bunun tek ve en önemli etken olduğu söylenemez. Şayet kadınların bu hak arama faaliyetleri tek etken olsaydı Fransa’da kadınların meclise girebilmek için verdikleri türlü mücadeleler yaklaşık iki yüz yıl sürmezdi. Türkiye’deki kadın hareketinin kısa sürede büyük kazanımlar elde etmesinde, Cumhuriyetin kurucu kadrosunun bu konudaki tutumu da önemli bir faktördür.

1923 yılında Tunalı Hilmi Bey, kadınların mecliste olmalarının gerekliliği üzerine bir konuşma yaptığında Mustafa Kemal Atatürk de Meclisteydi ancak herhangi bir müdahalede bulunmamıştı. Afet İnan, yıllar sonra kendisine bunun sebebini sorduğunda Atatürk’ten “Büyük Millet Meclisi’nin o günkü zihniyet ve havası içinde bu iş halledilemezdi” cevabını almıştır. Bu sebeple öncelikle toplumun bu duruma alıştırılması ve kadın hakları konusunda uygun toplumsal zeminin hazırlanması

gerekiyordu. Nitekim Cumhuriyetin ilanından sonra kadınlara yönelik yapılan düzenlemelere bakıldığında bilinçli bir şekilde belirli aralıklarla eğitim, medeni haklar, kılık kıyafet gibi düzenlemelerin yapıldığı ardından da siyasal haklar konusunda adımlar atıldığı görülür (Kaymaz, 2010, s. 348).

Atatürk, Kurtuluş savaşı sırasında kadınların gösterdiği yüksek başarı ve mücadeleyi görmüş ve Türk kadınının statüsünün yükseltilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Mustafa Kemal Atatürk Ocak 1923'te Cumhuriyet ilan edilmeden yaptığı bir İzmir gezisinde kadınlarla ilgili şu sözleri söylemiştir (Duroğlu, 2007, s. 35):

Bizim toplumumuzun başarısızlığının nedeni, kadınlarımıza karşı gösterdiğimiz ilgisizlik ve kusurdan doğmaktadır. İnsanlar dünyaya haklarında belirlenenleri yaşamak için gelmişlerdir. Yaşamak demek; faaliyet demektir. Bundan dolayı bir toplumun bir organı harekette bulunurken diğer organı duruyorsa o toplum felç olmuştur... Bizim toplumumuz için ilim ve fen gerekli ise bunları aynı derecede hem erkek ve hem de kadınlarımızın kazanmaları gerekir... Milletimiz kuvvetli bir millet olmaya karar vermiştir. Bugünün gereklerinden biri de kadınlarımızın her konuda yükselmelerini sağlamaktır. Bundan dolayı kadınlarımız da bilgin ve ilme açık olacaklar ve erkeklerin geçtikleri bütün öğrenim derecelerinden geçeceklerdir. Sonra kadınlar sosyal hayatta erkeklerle beraber yürüyerek birbirinin yardımcısı ve destekçisi olacaklardır.

Mustafa Kemal Atatürk'ün bu konuda farklı zamanlarda yaptığı benzer söylemleri ve cumhuriyetten sonraki düzenlemeleri incelendiğinde kadın hakları konusunda çağının çok ilerisinde uygar düşüncelere sahip olduğu söylenebilir. Yine Atatürk'ün de belirttiği gibi Türk kadınına tanınan seçme ve seçilme hakkı, onlara verilmiş bir lütuf değil memleketin kurtuluşunda göstermiş oldukları mücadele ile en az erkekler kadar layık oldukları bir haktır.

3.2.2. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin İlk Kadın Milletvekilleri

Kadınlara tam anlamıyla seçme ve seçilme hakkının tanınmasından sonra ilk genel seçimler, 8 Şubat 1935 yılında yapılmıştır. Bu seçimlerde on yedi kadın milletvekili seçilerek meclise girmiş ve 1 Mart 1935'teki ilk meclis toplantısında yer almışlardır. Daha sonra 1936 yılında yapılan ara seçimle bir kadın milletvekili daha seçilmiş ve bu sayı on sekize çıkmıştır (Çadır, 2011, s. 36).

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin beşinci yasama döneminde (1935-1939) ilk defa seçilen kadın milletvekilleri ve bazı özellikleri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 3. 2. Türkiye'nin ilk kadın milletvekilleri (1935-1939)

Adı-Soyadı	Seçim Çevresi	Eğitim Durumu	Mesleği	Seçilme Yaşı	Dönemi
Mebrure Gönenç	Afyon	Arnavutköy Amerikan Kız Koleji	Öğretmen	35	5./6./7.
Hatı Çırpan	Ankara		Çiftçi	45	5.
Türkan Örs Baştuğ	Antalya	İstanbul Darülfünunu Felsefe Bölümü	Öğretmen	35	5./6.
Sabiha Gökçül Erbay	Balıkesir-Samsun	Yüksek Öğretmen Okulu	Öğretmen	35	5./6./7.
Şekibe İnel	Bursa	Alman Mektebi	Çiftçi	49	5.
Hatice Özgener	Çankırı	Selanik İnas Rüştüyesi	Öğretmen	70	5.
Huriye (Baha) Öniz	Diyarbakır	Londra Üniversitesi Bedford Koleji	Öğretmen	48	
Fatma Memik	Edirne	İstanbul Darülfünun Tıp Fakültesi	Doktor	32	5./6./7.
Nakiye Elgün	Erzurum	İstanbul Muallim Mektebi	Öğretmen	53	5./6./7.
Fakihe Öymen	Ankara	Darülfünun Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü	Öğretmen	35	5./6./7.
İştar Arıman (Benal Nevzad)	İzmir	Sarbone Üniversitesi Edebiyat Fakültesi (Paris)	Yazar	32	5./6./7./ 8.
Ferruh Güpgüp	Kayseri	İlkokuldan sonra özel öğrenim gördü.		46	5.
(Bahire Bediz) Morova Aydılek	Konya	Ortaokul	Öğretmen	38	5.
Mihri İffet Pektaş	Malatya	Amerikan Kız Koleji	Öğretmen	38	5./6./7.
Meliha Ulaş	Samsun	Darülfünun Edebiyat Bölümü	Öğretmen	37	5./6.
Eşma Nayman	Seyhan	Lise	Öğretmen	36	5.
Hatice Sabiha Görkey	Sivas	Darülfünun Matematik Bölümü	Öğretmen	47	5.
Seniha Hızal	Trabzon	Darülfünun Fen Fakültesi	Öğretmen	38	5.

Kaynak: Gökçimen, 2008.

1935 genel seçimlerinde kadınlar 18, erkekler 381 sandalye ile Mecliste yer almışlardır. Meclisteki kadın milletvekili oranı yüzde 4,5 erkek milletvekili oranı ise,

yüzde 95,5'e tekabül etmektedir (Ünal, 2014, s. 78). Yukarıdaki tablo incelendiğinde, kadın milletvekillerinin birçoğunun İkinci Meşrutiyet sonrası açılan İnas Darülfünununda yetişen öğretmenlerden oluştuğu görülmektedir. Bunun yanında çiftçilik yapan iki kadının da milletvekili seçildiği görülmektedir. Bu durum toplumdaki diğer kadınlara, eğitim seviyesi ya da farklı sebeplerle siyasetten uzak durmamaları ve haklarına sahip çıkmaları için verilmiş bir mesaj olarak düşünülebilir. Ayrıca Cumhuriyet rejiminin, eğitilmiş veya eğitimsiz toplumun her kesimini kucaklayan, her kesimine eşit haklar tanıyan bir yönetim şekli olduğunun uygulamayla halka gösterilmesi şeklinde de yorumlanabilir.

3.3. CUMHURİYET DÖNEMİNDE TÜRKİYE'DEKİ KADIN HAREKETİ

Dünyada feminist hareket 18. yüzyıl sonları ile 19. yüzyıl başlarında başlamış; ikinci dalga feminist hareket ise 1970'lerden itibaren yükselişe geçmiştir. Türkiye'deki kadın hareketi de 19. yüzyıldan itibaren Osmanlı döneminde başlamış ve 1980 sonrasında yeniden yükselişe geçmiştir. Zaman bakımından Türkiye'deki kadın hareketi, dünyadaki kadın hareketi ile paralellik göstermektedir (Deniz, 2019, s. 83).

Türkiye'deki kadın hareketi 1910-1920 arası (Birinci dalga kadın hareketi) ve 1980 sonrası (İkinci dalga kadın hareketi) şeklinde iki döneme ayrılmaktadır. Birinci dalga kadın hareketi, öncesinde yaklaşık kırk beş yıllık bir hazırlık dönemi içerir (Deniz, 2019, s. 83). Sosyal bilimlerde dönemleri birbirinden keskin çizgilerle ayırmak zor olduğu için kadın hareketinde birinci ve ikinci dalga olarak adlandırılan bu dönemler de kendilerinden önceki birikimlerin bütünleşmiş hali ve kendilerinden sonraki değişimlere öncülük eden zaman dilimleri olarak değerlendirilebilir (Davutoğlu, 2015, s. 160). Birinci ve ikinci dalga kadın hareketi arasında dünyada olduğu gibi Türkiye'de de bir durağanlık dönemi yaşanmıştır (Deniz, 2019, s. 83). Tekeli'ye göre, 1935-1975 yılları arasında Türkiye'de aktif bir kadın hareketinden söz edilemez. Çünkü bu süreçte kadınlar hayır işleri ile ilgilenmeye yönlendirilmişlerdir (2004). Ayrıca kadınlar, yasal zeminde siyasal/sosyal haklar elde ettikleri ve yine yasal olarak erkeklerle eşit statüye geldikleri için bütün sorunların çözüldüğü duygusuna kapılmışlar; ancak belli bir zaman geçtikten sonra hem iş yaşamındaki hem de sosyal/siyasal alandaki dışlanmışlıklarının farkına varmışlardır. Üstelik ataerkil zihniyetin şekillendirdiği toplumsal yapı içinde kadınların sürekli olarak maruz kaldığı negatif ayrımcılık durumu, kadınları bu kez var olan haklarını pratiğe dönüştürebilmek ve

ataerkil zihniyetin kalıntılarını yıkmak için harekete geçmeye zorlamıştır (Deniz, 2019, s. 83).

Kadın hareketi, Türkiye’de 1980’lerde o zamana kadar olduğundan çok daha radikal bir şekilde gündeme gelmeye başlamıştır. 12 Eylül sonrası her türlü muhalif sesin kısıldığı bu dönemde kadın hareketinin yeniden canlanmış olması, kadın hakları savunucularının seslerinin daha gür çıkmasına imkân tanımıştır (Yaraman, 2015, s. 82). 1980’li yıllar Türkiye’de ‘kadın’ temasının düşünsel olarak işlendiği, siyasal, sosyal, ekonomik vb. alanlarda kadın-erkek eşitliğinin fiili olarak gerçekleşmesini sağlamak amacıyla çeşitli konferansların düzenlenip, tartışmaların yapıldığı bir dönemdir. 1990’lı yıllar ise kadın hareketinin kurumsal yapılar aracılığıyla sürdürülmeye çalışıldığı bir dönemdir. 1996’da kurulan Uçan Süpürge ve 1997’de kurulan Kadın Adayları Destekleme Derneği (KA-DER), kadın hareketini kurumsal yapıda sürdürme çabasının ürünleridir (Aldemir ve Budak, 2018, s. 52). Bugün de aktif olarak varlığını sürdüren KA-DER’in kuruluş amacı, “siyaset alanının toplumsal yaşam üzerindeki tayin edici özelliğini göz önünde bulundurarak, öncelikle siyasette eşit temsilin sağlanması”dır (KA-DER, 2016). Aynı şekilde hayatın her alanında toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasını amaç edinen Uçan Süpürge Vakfı da bugün hala varlığını sürdürmekte ve amaçları doğrultusunda çalışmaya devam etmektedir (Uçan Süpürge, 2019).

1990’lı yıllar aynı zamanda dünyada, üçüncü dalga kadın hareketinin başladığı yıllardır. Üçüncü dalga feminizmde, tek tip ve evrensel kadın sorunlarından ziyade, kadın sorunlarının bireysel düzlemde ele alınması amaçlanmış (Taş, 2016, s. 172); farklılıkların değerliliği üzerinde durulmuştur (Özdemir ve Aydemir, 2019, s. 1708). Türkiye’de 1990’larda başörtüsü ile eğitim görme ve kamusal alanda yer alma mücadelesi veren ve onlara destek olan tüm kadınlar (Çaha, 2001), üçüncü dalga feminizmin amaçlarından biri olan bireysel kadın sorunlarının genel düzlemde ele alınmasının önemli bir örneği sayılabilir. Taş’a göre üçüncü dalga feminizm, her kadının kişisel olarak maruz kaldığı farklı baskı ve ezilmişlik sorunları olduğunun ve bu farklı sorunların ortak noktalarının kullanılarak siyaset yapılması gerektiğinin üzerinde durur (2016, s. 172). Marso’ya göre de üçüncü dalga feminizm, kolektif siyasal bilinç oluşturulduktan sonra daha fazla politik ve sosyal haklar elde edilmesi amacı taşımaktadır (Erbaş, 2018, s. 79).

Günümüzün de dâhil olduğu 2007 ve sonrası, dünyada dördüncü dalga kadın hareketi olarak kabul edilmektedir (Er Özden ve Özden, 2018, s. 148). Günümüzde

kadınlar, cinsiyet ayrımcılığı veya haksız durumlara maruz kaldıklarında, neredeyse herkes tarafından kullanılan sosyal medya (facebook, twitter, youtube, instagram vb.) aracılığıyla saniyeler içinde örgütlenip, ortak paydada buluşabilmekte; kamuoyu oluşturabilmektedirler (Özdemir ve Aydemir, 2019, s.1709). Dolayısıyla feminist hareketlerin dijital platforma taşınması dördüncü dalga feminizm olarak adlandırılmaktadır (Erbaş, 2018, s. 78). Kadınlara yönelik çeşitli spesifik olaylar vasıtasıyla gerek dünyada gerekse Türkiye’de, sosyal medya aracılığıyla kadın sorunları hakkında farkındalık oluşturulmaya devam edilmektedir (Özdemir ve Aydemir, 2019, s. 1710).

3.4. CUMHURİYETİN BAŞLANGICINDAN GÜNÜMÜZE KADINLARIN SİYASETTE TEMSİLİ MESELESİ

Kadınların siyasete katılmalarına yönelik yasal düzenlemeler yapılmış olsa da bu düzenlemelerin yeterince uygulamaya geçiril(e)memesi geçmişten günümüze değişmeyen sorunlardan biridir. Siyasette kadın meselesi Türkiye’de ataerkil yapıya takılıp sekteye uğrayan alanlardandır. Örneğin; kadınlara siyasal haklar tanıldıktan sonra ilk dönemlerde, kadınların Cumhuriyet Halk Fırkasına üye olabilmeleri için iki erkek parti üyesinin önerisi gerekliydi. Seçimlerde aday gösterilecek kadınların belirlenmesi de erkek yöneticilerin inisiyatifindeydi (Deniz, 2007, s. 4). Bu nedenle kadınların siyasal haklara kavuşmasından günümüze kadar geçen süreçte aktif siyasette ne derece varlık gösterebildiklerinin irdelenmesi, bu anlayışın hala geçerliliğini koruyup korumadığının anlaşılması açısından önemlidir.

3.4.1. Genel Siyasette Kadın Temsili

Ülkenin yönetimi, TBMM’de temsilci olarak bulunmak, ülkeyi ilgilendiren önemli kararlarda söz sahibi olmak gibi önemli görevler, siyasette erişilebilecek en üst makamlardandır. Dolayısıyla kadınların ülkenin genel siyasetinin belirlendiği bu alanlardaki varlığı, kadın katılımının belirlenmesi ve kadınların siyasal geleceği açısından önem arz etmektedir.

3.4.1.1. 1935-2018 Arası Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Kadın Temsili

Türkiye Cumhuriyet'inin kuruluş felsefesi, köklü değişimlerle toplumun modern çizgilerle yeniden şekillendirilmesi ve kadınların yurttaşlık haklarına sahip olduğu ileri düzey demokrasiye sahip bir toplum inşa etmek üzerinedir. Türkiye'deki kadınlarla ilgili durum ise kendine has ve farklı bir biçimde gelişmiştir. Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında devlet çeşitli uygulamalarla kadınların çalışma, eğitim ve siyaset alanındaki yetersizliğini gidermeye çalışmıştır (Çağlar, 2011, s. 59). Kadınların siyasal hakları kullanmadaki etkililiğinin anlaşılması amacıyla 1935-2018 arasında yapılan seçimlerdeki kadın ve erkek milletvekili oranları tablosu aşağıda verilmiştir (Tablo 3.3).

Türkiye'de kadınların milletvekilliği seçimlerinde ilk kez seçme ve seçilme hakkını kullandığı 1935 seçimlerinden 2018 seçimlerine kadar aradan seksen üç yıl geçmiş ve bu süreçte yirmi üç genel seçim yapılmıştır. 1935 yılında yüzde 4,5 olan kadın milletvekili oranının sonraki seçimlerde daha da azaldığı ve 2007 yılına kadar bu oranın aşılamadığı görülmektedir. 2007-2018 arası dönemde (2015'te tekrar edilen seçimler dâhil) yüzde 9 ile yüzde 17 arası bir seyir izlemiştir; ilk kez 2011 yılında yüzde 10'un üzerine çıkmıştır. Erkek milletvekili oranı ise 1935-2007 arasında sürekli olarak yüzde 95'in üzerinde; 2007-2018 arası dönemde de yüzde 85 civarındadır. 1935'ten günümüze kadar geçen süreç incelendiğinde siyasal hakların (özellikle seçilme hakkının) kullanılmasında Türk kadını açısından iç açıcı bir tablo ile karşılaşılmamaktadır.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre 2018 yılı itibariyle Türkiye'de kadın nüfusu 40 milyon 863 bin 902 iken; erkek nüfus 41 milyon 139 bin 980 kişidir. Türkiye nüfusunun yüzde 49,8'i kadınlardan, yüzde 50,2'si erkeklerden oluşmaktadır (TÜİK, 2019a). Bu veriler dikkate alındığında toplumun yüzde 49,8'ini oluşturan kadınların meclisteki temsil oranı on yıllardır yüzde 4 ile yüzde 17 arasında sıkışıp kalmışken; toplumun yüzde 50,2'sini oluşturan erkeklerin mecliste yüzde 85 ile 95 arasında temsil edilmesi bir bakıma demokrasinin çoğulculuk ilkesine aykırı, erkekler lehine çoğunlukçu bir işleyiş olduğunun göstergesidir.

Anayasanın 10. maddesinde "Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür. Bu maksatla alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamaz" ifadeleri yer almaktadır (1982 Anayasası md. 10). 2010 referandumunda kadın erkek arasındaki adaletsizliği ve eşitsizliği

gidermek amacıyla kadınlar lehine pozitif ayrımcılık önlemlerinin/uygulamalarının yapılabileceği kabul edilmiştir. Kadın hakları anayasada güvenceye alınmış ve devlet bu konudaki eksiklikleri gidermekle mükellef kılınmıştır. Ancak Türkiye’de kadının siyasal ve kamusal alandaki varlığı teorik olarak ne kadar iyi düzenlenmişse, pratikte bir o kadar aksaklığa uğramıştır (Aydın Yılmaz, 2006). Birtakım hakların yasal çerçevede tanınmış olması ile bu hakların uygulamadaki etkinliği farklı olgulardır. Madalyonun öteki yüzü çevrildiğinde Türkiye’nin bu konuda şimdilik sınıfı geçemediği söylenebilir (Kaymaz, 2010, s. 350).

Tablo 3. 3. 1935-2018 yılları arası TBMM’de cinsiyete göre milletvekili sayıları ve Meclis’teki temsili oranları

Seçim Yılı (Dönemi)	Toplam Milletvekili	Erkek Milletvekili	Temsil Oranı (%)	Kadın Milletvekili	Temsil Oranı (%)
1935	399	381	95,5	18	4,5
1939	429	413	96,3	16	3,7
1943	455	439	96,5	16	3,5
1946	465	456	98,1	9	1,9
1950	487	484	99,4	3	0,6
1954	541	537	99,3	4	0,7
1957	610	602	98,7	8	1,3
1961	450	447	99,3	3	0,7
1965	450	442	98,2	8	1,8
1969	450	445	98,9	5	1,1
1973	450	444	98,7	6	1,3
1977	450	446	99,1	4	0,9
1983	399	387	97	12	3,0
1987	450	444	98,7	6	1,3
1991	450	442	98,2	8	1,8
1995	550	537	97,6	13	2,4
1999	550	527	95,8	23	4,2
2002	550	526	95,6	24	4,4
2007	550	500	90,9	47	9,1
2011	550	471	85,6	79	14,4
2015 (7 Haziran)	550	453	85,4	97	17,6
2015 (1 Kasım)	550	469	85,3	81	14,7
2018	594	490	82,49	104	17,51

Kaynak: TBMM, 2019; Ünal, 2014, s. 78; Tahaoglu, 2015.

3.4.1.2. Yürütme Organında Kadın

Türkiye Cumhuriyeti tarihinde ilk kez bir kadının (Türkan Akyol) bakanlık görevine getirilmesi otuz üçüncü Hükümet döneminde, 1971 yılında gerçekleşmiştir (Aldemir ve Budak, 2018, s. 52). Türkiye Cumhuriyeti'nde günümüze kadar kurulan hükümetlerde yer alan kadın bakan sayısı çok sınırlıdır. Çoğu hükümetin kabinesinde hiç kadın bakan bulunmamış; kadınlara bakanlık görevi verilen hükümetlerde ise bu sayı bir veya ikiyi nadiren geçmiştir (Sitembölükbaşı, 2007, s. 25).

1990'lı yıllarda kadınların siyasal temsili adına önemli bir gelişme yaşanmıştır. Bu gelişme, Tansu Çiller'in DYP hükümetinde önce bakanlık daha sonra da başbakanlık görevlerine gelmesidir. Böylece kadınların Meclise girme hakkı elde etmelerinin üzerinden kırk sekiz yıl geçtikten sonra Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk ve tek kadın başbakanı olan Tansu Çiller 1993 yılında göreve başlamıştır. Çiller'in kurduğu hükümette dört kadın bakan yer almıştır. Bu durum kadınların siyasal durumu açısından psikolojik olarak çok olumlu bir süreç olsa da Tansu Çiller'in başbakanlık yaptığı dönemlerde dahi kadın milletvekili oranı yüzde 3'e ulaşamamıştır (Tablo 3.3).

1993 yılında Tansu Çiller'in başbakan seçilmesiyle kadınların siyasete ilgisi artmaya başlamış, o dönem çok sayıda kadın, partilere üye olmuştur. Dönemin diğer siyasal partileri kadınların hemcinsleri olarak Tansu Çiller'i destekleyeceğini ve bu yüzden kendi oylarının azalacağını düşünerek, oylarını kazanabilmek amacıyla kadınlara yönelik farklı siyasalar geliştirme ve partileri için kadın politikacılar belirleme arayışına girmişlerdir (Örtlek ve Tekelioğlu, 2013, s. 285). Ancak partilerin bu arayışı ne yazık ki sembolik bir arayıştan öteye geçmemiş ve TBMM'deki kadın temsilci oranında önemli bir artış olmamıştır. 2020 yılına kadar altmış yedi hükümet kurulmuş ve bu hükümetlerin sadece birinde bir kadın başbakanlık yapmıştır. Türkiye Cumhuriyeti tarihinde cumhurbaşkanlığı yapan bir kadın siyasetçi ise henüz bulunmamaktadır.

2018'de yapılan cumhurbaşkanlığı seçimleri sonrası atanan on altı bakandan yalnız ikisi kadındır. Önceki yıllarda kurulan kabinelerde yer alan kadın bakan sayısı da genel olarak bu civardadır. Mevcut yönetimin kırk dokuz bakan yardımcısından sadece dördü kadındır. Mühendislik, ekonomi gibi teknik meslekler olarak kabul edilen genel müdürlük veya daire başkanlığı pozisyonlarında kadın bulunmamaktadır (Bianet, 2019). Kadın milletvekilleri daha çok milli eğitim, sağlık ve sosyal işler gibi komisyonlarında

görevlendirilirken; iktisat, plan ve bütçe komisyonlarında daha çok erkek milletvekilleri görevlendirilmektedir (Gençkaya, 2011, s. 27). Genel müdür ve daire başkanı kadın oranı yüzde 2'dir. Türkiye'nin mali kararlarının verildiği önemli kurumlardan biri olan Ekonomi Politikalar Kurulu'ndaki dokuz üyeden üçü kadındır. Ülkenin sosyal politikalarının belirlendiği Sosyal Politikalar Kurulu'nda ise yedi üyeden yalnız biri kadındır. Kurumların bütçelerini hazırlamakla görevli strateji daire başkanlıklarının yüzde 95'i erkeklerden oluşmaktadır. TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu'nun otuz üyesinden üçü kadındır (Bianet, 2019).

3.4.1.3. Bürokraside Kadın

Üniversite eğitimi alabilen veya meslek edinme imkânı bulan az sayıdaki kadın Türkiye'nin modern görüntüsünün vitrinini oluştururken; bu imkanlara sahip olamayan kadınların büyük bir çoğunluğu, ataerkil zihniyetin bir sonucu olarak tarımda ücretsiz aile işçisi olarak yer almaktadırlar. Bu yüzden eğitim, mülkiyet, gelir ve sosyal güvenlik gibi haklardan mahrum kalmakta ve iş yaşamında yer alamamaktadırlar (Tekeli, 2004). Bir şekilde bu zorlukları aşıp belirli bir eğitim seviyesini tamamladıktan sonra iş hayatında yer almaya başlayan kadınların önü bu sefer gayri resmi cinsiyet ayrımcılığı ile kesilmekte, üst kademeli görevlere genellikle erkekler seçilmektedir. Kadınlardan ise üstün başarı göstererek iş hayatında kendilerini bir şekilde kanıtlamayı başarmış az sayıda kişi üst kademeli görevlere gelme şansına sahip olmaktadır.

Türkiye'de 1990'ların başında Meclisteki kadın temsilci oranı hala yüzde 1-2 civarındadır. İlginçtir ki o döneme kadar kadın-erkek eşitliği konusunda pek çok yasal düzenleme yapıldığı halde kadınlara kaymakamlık sınavına girme hakkı 1989 yılında tanınmış, Türkiye Cumhuriyeti tarihinde ilk defa 1992 yılında kadın kaymakam ataması yapılmıştır (Yapar Gönenç, 2006, s. 81). Aynı şekilde Türkiye'de ilk kez 1991 yılında bir kadın vali göreve getirilmiştir (KA-DER, 2017). Bu bilgilerden hareketle 1990'lara gelindiğinde Türkiye'de hala kadın ve erkeğin fiili eşitliğinin hayata geçirilemediği anlaşılmaktadır.

Günümüzde ise, Mart 2018 itibarıyla üst dereceli devlet görevlerinde çalışan toplam kadın sayısı, toplam erkek sayısının neredeyse yarısıdır.

Tablo 3. 4. Mart 2018 itibariyle kamu personelinin cinsiyetlere göre dağılımı

Başbakanlık, Bakanlıklar, Üniversiteler, Kuvvet Komutanlıkları, Müsteşarlıklar, Başkanlıklar, Genel Müdürlükler, Üst Kurullar ve Diğer Statülü Kurumlar, Kit'ler, Kamu Sermayeli Kuruluşlar	Toplam Çalışan	Çalışan Oranı (%)
Kadın	1.188.382	37,98
Erkek	1.940.922	62,02
Toplam	3.129.304	100,00

Kaynak: T.C. Devlet Personel Başkanlığı, 2018.

Dışişleri Bakanlığı'nın 2018 yılı verilerine göre Türkiye'deki kadın büyükelçi oranı, yüzde 22,1'dir (TÜİK, 2019). 2018 yılı Mart ayı verilerine göre Türkiye'nin seksen bir ilindeki valilerin sadece ikisi, yani yüzde 2,4'ü kadındır. Yüksek yargı organlarındaki yedi başkandan yalnızca biri kadındır. Kasım 2017'de yirmi beş müsteşardan sadece biri kadın müsteşardı (KA-DER, 2019). 2019 yılı itibariyle Türkiye'deki 206 üniversitenin on dokuzunda kadın rektör görev yapmaktadır. Bu da üniversitelerde rektörlük görevindeki kadın oranının sadece yüzde 9 olduğu anlamına gelmektedir (YÖK, 2019).

Tablo 3. 5. İstihdam türüne göre kamu personelinin cinsiyet dağılımları

İstihdam Şekli	Kadın Sayısı	Oran (%)	Erkek	Oran (%)	Toplam
Memurlar	990.431	40,76	1.439.670	59,24	2.430.101
Hakim ve Savcılık	5.463	31,28	12.004	68,72	17.467
Öğretim Elemanı	56.137	42,80	75.034	57,20	131.171
Sözleşmeli Personel	83.833	39,32	129.392	60,68	213.225
Geçici Personel	3.527	17,78	16.311	82,22	19.838
Sürekli İşçi	18.321	8,05	209.208	91,95	227.529
Sürekli İşçi Kapsam Dışı	804	24,63	2.460	75,37	3.264
Geçici İşçi	3.076	12,56	21.406	87,44	24.482
Özel Hükümlere Tabi Personel	26.790	43,05	35.437	56,95	62.227
Toplam	1.188.382	37,98	1.940.922	62,02	3.129.304

Kaynak: T.C. Devlet Personel Başkanlığı, 2018.

Tablo 3.4 ve tablo 3.5'ten anlaşılıyor ki Türkiye'de siyasette olduğu gibi alınan siyasi kararların uygulanma alanı olan bürokraside ve üst düzey devlet görevlerinde de

kadınlar erkeklere oranla çok daha azdır. Çalışma hayatında yeterli düzeyde yer alamayan kadınların dış dünya ile bağlantısı zayıflamakta ve sosyal/siyasal olaylara olan ilgisi zamanla kaybolmaktadır. Bu durum kimi zaman doğrudan kimi zaman da dolaylı olarak kadınların siyasetle ilgisinin kesilmesine neden olmaktadır.

3.4.2. Yerel Siyasette Kadın Temsili

Türkiye’de yerel seçimlerdeki kadın temsilci oranı, genel seçimlerdekinden çok da farklı değildir. 2014 yılındaki yerel seçimlerde, otuz büyükşehir belediyesinden yalnızca üçünü kadınlar yönetmeye hak kazanmıştır. 1351 belediye başkanlığından ise sadece otuz yedisinde kadın belediye başkanı seçilmiştir. 31 Mart 2019’da yapılan yerel seçim sonuçlarına göre de 2014 yılına göre değişen bir durum olmamış; otuz büyükşehir belediyesinden yirmi yedisinde belediye başkanlığını erkek adaylar kazanırken, üç büyükşehirde kadın adaylar kazanmıştır.

Tablo 3. 6. 30 Mart 2014 mahalli idareler genel seçimi sonuçlarının ve seçmenlerin cinsiyet dağılımı

	Kadın	Kadın Oranı	Erkek	Erkek Oranı	Toplam
Büyükşehir Belediye Başkanlığı	3	% 10	27	% 90	30
Belediye Başkanlığı	37	% 2,7	1.314	% 97,3	1.351
İl Genel Meclisi Üyeliği	60	% 4,8	1.191	% 95,2	1.251
Belediye Meclis Üyeliği	2.198	%10	18.300	% 90	20.498
			Kadın Seçmen Sayısı: 26.704.757		
			Erkek Seçmen Sayısı: 25.991.075		
			Toplam Seçmen Sayısı: 52.695.832		

Kaynak: YSK, 2019a.

Yukarıdaki tablodan hareketle 2014 yılı yerel seçim sonuçları incelendiğinde milletvekilliği seçimlerinde olduğu gibi yerel yönetimlerde de kadın temsiline çok düşük oranlarda olduğu göze çarpmaktadır. Erkek oranının ise genel seçimlerde olduğu gibi yerel seçimlerde de yüzde 90’ların altına düşmediği görülmektedir. Yine tablo yorumlandığında ortaya çıkan ilginç sonuçlardan biri de şudur: 2014 yerel seçimlerindeki kadın seçmen sayısı 26 milyon 704 bin 757 iken; erkek seçmen sayısı 25 milyon 991 bin 75’dir. Başka bir ifadeyle yerelde oy kullanma hakkı olan kadın sayısı, oy kullanma hakkı olan erkeklerden 713 bin 682 daha fazladır. Fakat seçim sonuçlarına göre 26 milyon 704 bin 757 oya sahip olan kadınlar, yerel yönetimlerde yüzde 2 ile

yüzde 10 arasında temsil edilirken; kadınlardan daha az oya sahip olan erkekler ise, yüzde 90 ile yüzde 97 arasında temsil edilmektedir. Bu durum, kadınların sayılarına oranla temsiline çok adaletsiz bir çizgide ilerlediğinin göstergelerinden bir diğeridir.

Tablo 3. 7. 31 Mart 2019 mahalli idareler genel seçimlerinde büyükşehir belediyeleri ve il merkez belediyeleri adayları

Seçim Adaylığı	Kadın	%	Erkek	%	Toplam
Büyükşehir Belediye Başkanlığı	35	11	281	89	316
İl Belediye Başkanlığı	40	9	415	91	455
Toplam	75	10	696	90	771

Kaynak: Öktem ve Sadioğlu, 2019, s. 579.

Yukarıdaki tabloya (3.7.) göre, kadınların yerel seçimlerdeki belediye başkanlığı adaylıklarının dahi tüm adaylıklar içinde yüzde 10'u aşamadığı görülmektedir.

Tablo 3. 8. 31 Mart 2019 mahalli idareler genel seçimleri sonucu seçilen muhtarların cinsiyet dağılımı

2019	Kadın Muhtar		Erkek Muhtar		Toplam
	Sayı	%	Sayı	%	
Mahalle	963	3,00	31.042	97,00	32.005
Köy	108	0,59	18.044	99,41	18.152
Toplam	1071	2,13	49.086	97,87	50.157

Kaynak: Türkiye Muhtarlar Konfederasyonu, 2019.

Tablo 3.3, Tablo 3.6 ve Tablo 3.8 incelendiğinde siyasette kadın temsilci oranlarında, merkezden yerele doğru gidildikçe daha büyük azalmalar olduğu fark edilmektedir. Bu durum köy, kasaba, belde veya ilçe gibi görece daha küçük yerleşim yerlerinde kadınların geleneksel rollerini hala koruduğunu, yasal olarak sahip oldukları seçilme haklarını kullanacakları uygun bir kültürel ortam ve zihniyet değişiminin buralarda henüz yerleşmediğini göstermektedir. Tablo 3.8'e göre, 2019 yılında ülke genelindeki toplam 50.157 muhtarlardan yalnızca 1071 (yüzde 2,13) 'i kadınlara aittir.

Dünyanın pek çok ülkesinde kadınlar, genellikle yerel siyasette ulusal meclislerde olduklarından daha fazla oranda yer alırlar. Türkiye'de ise dünyadaki eğilimin tersine kadınların yerel meclislerdeki temsili, ulusal meclisteki temsil oranından bile daha düşük oranlarda gerçekleşmektedir. Yerel siyaset, yerelde yaşayan halkı doğrudan ilgilendiren ve halkın sonuçlarına doğrudan maruz kaldığı konularla ilgili olduğundan kadın katılımını özendirici etkenlere sahiptir (Sancar, 2008, s. 176).

Mesela ülke meseleleri üzerine kafa yormayan, kendine toplum tarafından biçilen geleneksel rolleri benimsemiş olan bir kadın bile oturduğu mahalle ile ilgili bir düzenleme söz konusu olduğunda, bu sorunu içselleştirip kendince bir çözüm arayışına girebilir. Alkan'a göre yerel düzeyde "hizmet" ön planda olduğundan bu durum geleneksel kadınlık rolleri ile daha fazla uyuşmaktadır (2004, s. 74). Bu algıya örnek vermek gerekirse, Fransa'da belediye yönetiminde söz hakkı isteyen kadınlar "evi temizledikleri gibi kenti de temizleyebilecekleri" savını öne sürmüşlerdir. Benzer şekilde 1930 yılında İstanbul il meclisine seçilen Latife Bekir'in "belediyecilik her şeyden önce büyütülmüş ev idaresi demektir" sözü de bu bağlamda, kadınlar tarafından yerel düzeydeki hizmetlerin geleneksel cinsiyet rolleriyle ilişkilendirildiği savını güçlendirir (Alkan, 2004, s. 74). Buna rağmen kadınların yerel siyasetteki yokluk sendromu Türkiye'de yerel hizmetlerin daha çok arsa, imar, yapılaşma gibi konuları öncelemesi ve bu alanlarda etkin kesimlerce şekillendirilmesi sebebiyle kadınların geri planda kalması ile açıklanabilir (Sancar, 2008, s. 177).

3.4.3. Siyasi Partilerin Kadın Temsili Konusundaki Tutumları

Konu kadınların siyasal hayata katılımı olduğunda, kuşkusuz siyasal partilerin kadın konusundaki yaklaşımları kadınların siyasal temsiline belirleyicisi olmaktadır. Partilerin bu konudaki tutumları, parti tüzüğü, parti programı veya seçim bildirgelerinde kadın konusuna gösterecekleri hassasiyet ülkenin bu konuda gerilemesinde veya ilerleme sağlamasında çok önemlidir.

3.4.3.1. 2000 Öncesi Türk Siyasetinde Etkin Siyasal Partiler ve Kadın Temsili

Siyasal partilerin kadınların siyasal katılımı üzerindeki etkilerinin araştırılması amacıyla, 2000 yılı öncesinde Türkiye'de söz sahibi olan partilerin kadın katılımı ve kadın temsili konusundaki tutumlarının incelenmesi, bu konuda genel bir çerçeve çizilmesi ve günümüzdeki partilerin tutumlarının değerlendirilmesi açısından aydınlatıcı olacaktır.

3.4.3.1.1. Demokrat Parti

Kurulduğu günden itibaren Türk siyasetinde önemli bir kitle partisi olarak yer alan Demokrat Parti (Şahin ve Tunç, 2015, s. 65) 1950 yılında iktidara geldiğinde,

yüzde 0,6'lık oranla yalnızca 3 kadın milletvekili meclise girebilmiştir. Bu oran cumhuriyet tarihindeki en düşük orandır. Demokrat Parti döneminde (1950-1960) kadınlar meclise en fazla 1957 yılında, yüzde 1,3'lük oranla sekiz kişi girebilmiştir (Tablo 3.3). Demokrat Partinin iktidar olduğu süre içinde parti programlarında, kadın hakları veya kadın sorunlarına dair herhangi bir madde bulunmamıştır. Demokrat Partinin geniş kitleler tarafından destek bulan parti programında, kadını dolaylı olarak içine alan tek söylem “ailenin Türk toplumunun temellerinden biri olduğu” şeklindedir (Altındal, 2007, s. 84).

3.4.3.1.2. Adalet Partisi

1960'lerden sonra gerek iktidar gerekse muhalefet olarak Türk siyasetinde en etkili partilerden biri olan Adalet Partisi, partinin kadın kollarını kurmuş (1964-1965) ve ilk yıllarında parti tüzüğünde kadınlarla ilgili siyasal, sosyal ve ekonomik haklardan bahsedilmiştir. Ancak 1967 yılında değiştirilen parti tüzüğünde kadın kolları, parti propagandası yapmakla görevli yardımcı örgütler olarak düzenlenmiş ve kadınların parti yönetimine katılmalarına dair herhangi bir amaçtan bahsedilmemiştir (Kovanlıkaya, 1999, s. 100). Nitekim Adalet Partisinin etkin olduğu 1960-1980 yıllarında gerek parti içinde gerekse Meclis'te önemli bir kadın varlığından söz edilemez.

3.4.3.1.3. Doğru Yol Partisi

Adalet Partisinin devamı niteliğinde 1983 yılında kurulan ve siyasette etkin bir parti konumuna geçen Doğru Yol Partisinin (DYP) kuruluş tüzüğünde, kadınlarla ilgili olarak; parti teşkilatlarında ve genel seçimlerde yüzde 10 cinsiyet kotası uygulanacağına dair maddeye yer verilmiştir. Daha sonraki tüzük değişikliklerinde kadın sorunları ile ilgili bazı konular ön plana çıkarılmıştır. Ancak uygulamada parti üst kurulunun büyük çoğunluğunun ve il başkanlarının tamamının erkeklerden oluşmuştur. Başka bir deyişle, partinin kadın konusundaki söylemleri ve uygulamaları birbirini tutmamıştır (Altındal, 2007, s. 94).

3.4.3.1.4. Anavatan Partisi

Anavatan Partisinin (ANAP) parti tüzüğünde kadınların siyasal katılımını artırmaya yönelik bir madde bulunmamaktadır. Ancak 1990'lı yıllardan itibaren zaman

zaman seçim bildirgelerinde ve çeşitli belgelerde, Türk kadınının toplumsal ve siyasal konumunun iyileştirilmesine gayret edileceğine ve bu amaçla gerekli yasal düzenlemelerin yapılacağına dair söylemler yer almıştır. Bununla birlikte uygulamada bu konuyla ilgili somut adımların atıldığını ve önemli gelişmelerin olduğunu söylemek güçtür (Altındal, 2007, s. 96). 1995 yılında ANAP'ın kadın kolları başkanlığına bir erkeğin (Yaşar Eryılmaz) getirilmiş olması da (Yaraman, 2015, s. 80) partinin söylemlerine göre ironik bir tablo ortaya çıkarmıştır.

3.4.3.1.5. Refah Partisi

Refah Partisinde kadınlara yönelik hâkim bakış açısı, kadınların aile kurumunun koruyucusu olarak geleneksel rollerini benimseyerek güç kazanacağı şeklindedir. Partinin yönetici pozisyonlarda kadınlar hiçbir şekilde yer almadığı gibi parti, 1995 seçimlerinde hiçbir kadını milletvekili aday yapmamıştır. Refah Partisi, kadınlara sadece “kadın kolları” vasıtasıyla parti için çalışma misyonu yüklemiştir (Altındal, 2007, s. 98). Parti, kadın kolları faaliyetleri ile oylarını büyük oranda artırmış, bu durum dönemin diğer partileri tarafından eleştirilmiştir. Fakat diğer partilerin kadın konusuna yaklaşımı ve kadın kolları faaliyetleri de bundan farklı olmamıştır (Yaraman, 2015, s. 79).

3.4.3.1.6. Demokratik Sol Parti

1985'te kurulan Demokratik Sol Partinin (DSP) parti tüzüğünde özel olarak kadınlara yönelik bir madde olmamakla birlikte, parti programında kadın erkek eşitliğinin sağlanmasına ve parti çalışmalarında kadın katılımını artırmaya yönelik çalışmalarda bulunulacağına dair bir cümle yer almıştır. 1999 yılına kadar kadın konusunda sessizliğe gömülen DSP, 1999 yılındaki seçim bildirgesinde “kadın-erkek eşitliğine aykırı uygulamaların önüne geçileceği” şeklinde vaatlere yer vermiştir (Altındal, 2007, s. 92). Nitekim DSP'nin kazandığı 1999 yılındaki seçimlerde meclisteki kadın milletvekili oranı, 1935 yılından beri ilk kez yüzde 4'ün üzerine çıkmıştır. Seçim sonucu meclise girmeye hak kazanan yirmi üç milletvekilinin on ikisi DSP'ye aittir. Fakat bu sonucun kadın temsili konusunda yeterli olmadığı açıktır.

3.4.3.1.7. 2000 Öncesi Siyasi Partilerin Kadın Temsiline Bakışlarına Dair Genel Değerlendirme

Geçmiş dönemlerde Türkiye’de etkili olmuş partilerin kadın konusundaki söylemleri ve uygulamaları incelendiğinde, kadın-erkek eşitliği ve kadının siyasal/sosyal etkinliğinin artırılması gibi meseleler, bazı partilerin tüzük, program vb. belgelerinde yer alırken bazı siyasi partilerin belgelerinde ve amaçları arasında hiç yer almamıştır. Bununla birlikte asıl önemli nokta kadın kolları vasıtasıyla partileri lehine çalıştırılan kadınların, seçim listelerinde veya parti yönetimlerinde yeterince yer bulamamış olmalarıdır. Yani kadın konusundaki söylemler ve pratikler hiçbir zaman yeterli düzeyde örtüşmemiş, kadınlar parti teşkilatlarında erkek siyasetçilerin destekleyicileri olarak yer almıştır. Zaten meclisteki kadın oranları incelendiğinde bu durum açık bir şekilde anlaşılmaktadır.

Partilerin kadın kolları, kadınların aktif siyasal katılımını ve üst düzey parti görevlerinde yer almasını sağlamak yerine parti için oy toplama, erkek partililerin giremediği ortamlarda onlar adına propaganda yapma gibi işlevleri üstlenerek, kadın kadına yapılan toplantılarla çoğunlukla özel alana sıkıştırılmıştır (Yaraman, 2015, s. 79). Bunların haricinde toplumun dezavantajlı kesimlerine yönelik yardım faaliyetlerinde bulunarak, parti lehine sempati toplama işlevi görmüştür. Buradaki önemli bir husus parti kadın kollarının etkinliklerinin “geleneksel kadınlık rolleri” ile uyuşan alanlara yönlendirilmesidir. Bu durum siyasette kadınların edilgen pozisyonlarda kalmalarına, erkeklerin pozisyonlarının ise daha da güçlenmesine sebep olmuştur (Yaraman, 2015, s. 79).

1980’lerden itibaren kadın seçmenlerin oylarının önemi anlaşılmaya başlanmış ve siyasi partiler bu doğrultuda adımlar atmaya (Çadır, 2011, s. 38), kadınların siyasal hayatta daha etkin olması şeklinde söylemler üretmeye başlamışlardır. Ancak partilerin bu konudaki istekli tutumu kadınların birer seçilmiş olarak siyasette yer almalarından ziyade, seçmen olarak siyasal hayata aktif katılım göstermeleri yönündedir. Bu yüzden parti teşkilatlarında veya aday listelerinde çoğunlukla göstermelik olarak sınırlı oranda yer bulabilmişlerdir. Kadınlar siyasal hayatta, sözleri geçen öznel olarak değil, kendilerine verilecek görevleri yerine getirecek edilgen nesnel olarak kurgulanmışlardır (Demir, 2015, s. 153).

1982 Anayasasının ilk halinde 68. maddesindeki “Siyasi partiler, yurt dışında teşkilatlanıp faaliyette bulunamaz, kadın kolu, gençlik kolu ve benzeri şekilde ayrıcalık yaratan yan kuruluşlar meydana getiremez, vakıf kuramazlar” (Resmi Gazete, 1982, s. 17) hükmü ile siyasi partilerin kadın kolları kurması yasaklanmıştır. Resmi olarak kadın kollarının tekrar kurulabilmesi 1995 yılında Anayasanın 68. maddesinde yapılan değişiklikle mümkün olmuştur.

Siyasi partilerin kadın politikaları, genellikle kadınlardan oy toplamak üzerine kuruludur. Partilerin kadın kolları teşkilatları, bu işlevi en iyi şekilde görecektir örgütlü bir yapı arayışının sonucudur. Kadınlara, önceleri her konuda olduğu gibi oy konusunda da erkekler tarafından yönlendirilmişlerdir. Kadınlara zaman içerisinde farklı etkenlerle gelişen bağımsız karar alma davranışları, partileri kadınlara yönelik politikalar üretmeye zorlamıştır (Demir, 2015, s. 153). Fakat kadın kolları nasıl merkez yönetimi erkeklerin egemenliğinde olan siyasi partilerde, onların denetiminde yardımcı işlev görüyorsa; kadınlara çoğunluğu da -özellikle kırsala doğru gidildikçe- ailedeki erkeklerin yönlendirmesine göre oy kullanmaya devam etmektedirler (Yaraman, 2015, s. 84).

3.4.3.2. 2000 Sonrası Türk Siyasetinde Etkin Siyasi Partiler ve Kadın Temsili

2000 yılından beri -son yirmi yıldır- Türk siyasetini şekillendiren önemli siyasal partilerin kadın temsili konusundaki tutumlarının incelenmesi, kadınlara günümüzde Türk siyasal hayatındaki yerinin belirlenmesine ışık tutacaktır.

3.4.3.2.1. Cumhuriyet Halk Partisi

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Parti tüzüğünde partinin amaçları arasında cinsiyet eşitliği ile ilgili olarak “Cinsiyet eşitliğinin toplumsal yaşamın her alanında uygulanmasını sağlamak, kadına karşı her türlü şiddeti önlemek” maddesi yer almaktadır (CHP, 2019). Ayrıca CHP tüzüğünün 56. maddesinde kotalar alt başlığında cinsiyet ve gençlik kotası şu şekilde düzenlenmiştir (CHP, 2019):

Merkez yoklaması yoluyla saptanacak milletvekili, il genel meclisi ve belediye meclisi adaylıklarında, parti meclisi seçiminde, il ve ilçe yönetim kurullarının seçiminde, il kongre delegeleri ve kurultay delegeleri seçimlerinde yüzde otuz üç (%33) cinsiyet ve yüzde yirmi (%20) gençlik kotası uygulanır. Bu özelliklerde yetersayıda aday çıkmazsa katılan adaylarla tespit ve seçim yapılır.

CHP, 1950’li yıllardan beri kadın kolları teşkilatına sahiptir ve kadın kolları teşkilatlanmasını uygulamaya koyan ilk partidir. Aynı zamanda Türkiye’deki siyasal

partiler içinde yasal bir zorunluluk olmamasına rağmen cinsiyet kotası uygulayan ilk partidir (Demir, 2015, s. 120). CHP resmi belgelerinde ve söylemlerinde, kadınların siyaset dâhil her alandaki etkinliğinin artırılması için çalışmalar yapacağını belirtse de 2018 yılındaki seçimlerde gösterdiği milletvekili adayları içindeki kadın oranı yüzde 22,67'dir. Seçilen CHP'li milletvekilleri içindeki kadın oranı ise yüzde 12,77'dir. Bu durum, CHP'de de diğer partiler gibi söylemler ile uygulamaların tam olarak uyuşmadığını göstermektedir.

3.4.3.2.2. Adalet ve Kalkınma Partisi

Adalet ve Kalkınma Partisinin (AKP) parti tüzüğünde cinsiyet eşitliğine dair herhangi bir ifade bulunmamaktadır. Yan kuruluşlar başlığı altında kadın ve gençlik kollarına üyelikle ilgili ayrıntılar verilmiştir. Parti programında ise sosyal politikalar başlığı altında kadınların siyasal yaşamı ile ilgili; kadınların kamusal yaşama katılımının ve AKP'ye üye olarak siyasette faal rol oynamalarının özendirileceğinden bahsedilmiştir. Ayrıca kadınla ilgili dernek, vakıf ve sivil toplum örgütlerine destek sağlanacağı ve kadınlarla ilgili konularda yasal düzenlemelerin yapılacağı belirtilmiştir. Bunların haricinde ise, eğitim, kadına şiddet, sosyal güvence gibi konularda iyileştirme yapılacağı dile getirilmiştir (AKP, 2019). AKP, kadın kolları teşkilatlanmasını iyi organize etmiş ve kadınlar aracılığı ile oylarını artırmayı başarmış partilerden biridir. Karaca'ya göre, seçimden seçime küçük değişiklikler olsa da AKP'nin aldığı oyların yarısından fazlası kadın oylarıdır. Ev kadınlarının, küçük şehirlerde yaşayan alt ve orta sınıfa mensup kadın oylarının yüzde 53-55'i AKP'ye gitmektedir (Karaca, 2014). Ancak parti yönetiminde ve AKP milletvekilleri arasında kadınların görünürlüğü sınırlıdır. AKP'nin 2018 seçimlerindeki milletvekili kesin aday listelerinde gösterdiği kadın aday oranı yüzde 21; seçilen AKP'li milletvekilleri içindeki kadın oranı ise yüzde 18,21'dir.

3.4.3.2.3. Milliyetçi Hareket Partisi

Milliyetçi Hareket Partisinin (MHP) parti tüzüğünde kadın ve cinsiyet eşitliği gibi konular hiç yer almamaktadır. Kadın konusuna ise parti programında "Sosyal Hedef ve Politikalar" başlığı, "Aile, Kadın ve Çocuk" alt başlığında değinilmiştir. Programda; kadınların eğitim seviyelerinin ve işgücüne katılımlarının artırılması, şiddete uğramalarına yol açan sebeplerin ortadan kaldırılması, karar alma

mekanizmalarında daha fazla bulunmaları gibi amaçlardan söz edilmiştir (MHP, 2019). Parti tüzük ve programında kadınların siyasal hayata katılımının artırılması konusunda herhangi bir cümleye yer vermeyen MHP, bu konuyu MHP Kadın Kolları Yönetmeliği'nde düzenlemiştir. MHP bu yönetmelikte, kadınların meclisteki temsil oranının nüfus oranına uygun şekilde gerçekleşmesini amaç edindiklerini belirtse de (Aldemir ve Budak, 2018, s. 57) MHP'nin 2018 seçimlerinde milletvekili gösterdiği adayların içindeki kadın oranı yüzde 12,67'dir. Seçilen MHP'li milletvekilleri içindeki kadın oranı ise yüzde 8,16'dır.

3.4.3.2.4. İyi Parti

İYİ Partinin tüzüğünde amaçlar kısmında kadınlar veya cinsiyet eşitliği ile ilgili herhangi bir madde bulunmamakla birlikte tüzüğün ikinci kısmında en az yüzde 25 cinsiyet kotası uygulanacağı dile getirilmiştir. Genel İdare Kuruluna bu kotayı yarı yarıya arttırma veya azaltma yetkisi tanınmış ve yeterli aday olmadığı takdirde cinsiyet kotasına uyulmayacağı belirtilmiştir. Aynı zamanda adaylık listelerinin ilk olarak cinsiyet kotası üzerinden inceleneceği ve kotaya uymayan listelerin reddedileceği bildirilmiştir.

Parti programında ise kadın konusuna ayrı bir başlıkta yer verilmiş; partinin eşit temsilin teminatı olacağı belirtilmiştir. Ayrıca programda “Siyasette, devlet kurumlarında ve yerel yönetim kadrolarında kadın taban kotası getirilerek kadınların karar alma mekanizmalarındaki temsili arttırılacaktır” şeklinde cinsiyet taban kotasının yasal zemine taşınacağı vaadi verilmiştir (İYİ Parti, 2019). İYİ parti henüz yeni kurulan fakat siyasette etkinliğini kanıtlamış bir parti olsa da kadınların siyasal temsili konusunda tüzük ve programında belirttiği hedeflerden şimdilik çok uzaktadır. İYİ Partinin katıldığı ilk seçim olan 2018 genel seçimlerinde, partinin gösterdiği milletvekili adaylarının yüzde 26,5'i kadın olsa da seçilen İYİ Partili milletvekillerinin yalnızca yüzde 7,69'u kadındır.

3.4.3.2.5. Halkların Demokratik Partisi

Halkların Demokratik Partisinin (HDP) parti tüzüğünde, partinin amaçları arasında siyasal, ekonomik ve toplumsal bütün alanlarda cinsiyet eşitsizliği ile mücadele edileceği, kadınlara yönelik şiddet olaylarının son bulması ve erkek egemen yapının ortadan kaldırılması için çalışılacağı belirtilmiştir. HDP'de diğer partilerden farklı

olarak eş genel başkanlık uygulaması vardır ve eş genel başkanlar geniş yetkilerle donatılmıştır. Tüzüğe göre, kadınlara fiziksel veya psikolojik şiddet uygulayanların partiden çıkarılma cezasına çarptırılacağı öngörülmüştür. Parti programında, kadınlara yönelik pozitif ayrımcılığın ve cinsiyetler arası eşitliği sağlayacak tipte örgütlenmenin destekleneceği gibi ibareler yer almaktadır. Ayrıca “Kadınlara Eşitlik ve Özgürlük Mücadelesi” adlı ayrı bir başlıkta erkek egemenliğinin son bulması, eşit katılım ve temsil hakkı için mücadele edileceği açıklanmıştır (HDP, 2019). HDP’nin 2018 seçimlerinde gösterdiği milletvekili adaylarının içinde kadın oranı yüzde 38,17’dir. HDP’den seçilen iki erkek milletvekilinin milletvekilliğinin daha sonra düşmesi ile HDP’nin kadın milletvekili oranı yüzde 40 olmuştur.

Günümüzdeki siyasi partilerin kadın temsili konusundaki tutumları geçmiş dönemlerdeki siyasal partilerin tutumlarından pek farklı değildir. Partilerin gerek merkez gerekse il/ilçe teşkilatlarındaki kadın sayıları son derece sınırlıdır (kadın kolları hariç). Aşağıdaki tabloda bazı partilerin il başkanlarının cinsiyet dağılımı yer almaktadır. Listede yer almayan HDP’de ise eş başkanlık uygulaması vardır.

Tablo 3.9. Mart 2018 itibariyle bazı siyasi partilerin il başkanları cinsiyet dağılımı

Parti	Toplam İl Başkanı	Kadın İl Başkanı	Kadın Oranı (%)	Erkek İl Başkanı	Erkek Oranı (%)
AKP	81	8	9,87	73	90,13
CHP	81	5	6,17	76	93,83
MHP	81	2	2,47	79	97,53
İYİ Parti	81	3	3,70	78	96,29

Kaynak: KA-DER, 2019; <https://iyiparti.org.tr/iletisim#teskilatlar>.

Türkiye’nin seksen bir ilinde teşkilatı bulunan bu partilerdeki kadın il başkanı sayıları AKP’de sekiz, CHP’de beş, MHP’de iki ve İYİ Parti’de üçtür. Üstelik bir kadın genel başkana sahip olan İYİ Parti’nin bile il ve ilçe teşkilat başkanlıklarında, kadınların neredeyse hiç yer almıyor olması çok ironik bir durumdur.

3.4.3.3. 2018 Genel Seçimlerinin Siyasi Partiler ve Kadın Temsili Açısından İncelenmesi

Siyasi partilerin kadınlarla ilgili söylemlerindeki samimiyetlerinin göstergelerinden biri seçim sonuçlarıdır. Günümüzdeki siyasi partilerin kadın temsili

konusundaki söylemleri ile uygulamalarının kıyaslanması ve mevcut tabloyu ortaya koymak açısından Türkiye'nin son genel seçimlerini incelemek faydalı olacaktır.

3.4.3.3.1. Siyasi Partilerin Milletvekili Adaylarının Cinsiyet Dağılımı

2018 yılında yapılan son genel seçimlerde, seçime giren partilerin milletvekili kesin aday listelerindeki erkek adayların sayısı, HDP hariç neredeyse diğer bütün partilerde kadın aday sayısının üç katıdır. Bağımsızlar da dâhil bütün partilerin gösterdikleri toplam aday sayısı 4851'dir. Tüm milletvekili adayları içindeki toplam kadın aday sayısı yalnızca 996 iken; toplam erkek aday sayısı 3855'dir. Bu da 2018 seçimlerinde gösterilen milletvekili adaylarının yalnızca yüzde 20,5'inin kadın aday olduğunu gösterir. Yani aday gösterilirken bile yüzde 20'yi aşamayan kadın oranının mecliste, dünyaca kritik eşik olarak kabul edilen yüzde 30-40'lara ulaşması imkânsızdır. Üstelik milletvekilliği aday listeleri incelendiğinde kadın adayların genellikle, listelerde erkeklerden sonra yer aldığı ve seçilebilecek sıralara erkeklerin yazıldığı görülmektedir. Nitekim bu sebeplerle ki cumhuriyet tarihinden beri TBMM'de ulaşılabilen en yüksek kadın temsilci oranı yüzde 17,4'tür. Bu durum nüfusun yarısını oluşturan kadınların siyasette büyük bir haksızlık ve temsilde adaletsizlik durumuyla karşı karşıya olduğunu göstermektedir.

Tablo 3. 10. 2018 Genel seçimleri seçime katılan siyasi partilerin milletvekili adaylarının cinsiyet dağılımı

Parti/Bağımsız	Kadın Adaylar		Erkek Adaylar		Toplam
	Sayı	%	Sayı	%	
Adalet ve Kalkınma Partisi	126	21	474	79	600
Milliyetçi Hareket Partisi	76	12,67	524	87,33	600
Hür Dava Partisi	44	7,55	539	92,45	583
Vatan Partisi	145	24,17	455	75,83	600
Halkların Demokratik Partisi	229	38,17	371	61,83	600
Cumhuriyet Halk Partisi	136	22,67	464	77,33	600
Saadet Partisi	70	11,67	530	88,33	600
İyi Parti	159	26,5	441	73,5	600
Bağımsız	11	16,18	57	83,82	68
Toplam	996		3.855		4.851

Kaynak: YSK, 2019.

3.4.3.3.2. Seçilen Milletvekillerinin Siyasi Partilere Göre Cinsiyet Dağılımı

24 Haziran 2018 genel seçimleri sonucu oluşan güncel tabloya göre meclisteki en az kadın milletvekili yüzde 7,69'luk oranla İYİ Partiye en fazla kadın milletvekili ise yüzde 40'lık oranla HDP'ye aittir. Meclisin toplam kadın vekil ortalaması ise yüzde 17,51'dir. Buradan anlaşılıyor ki günümüzde kadın konusu her ne kadar ön planda gibi görünse de siyasette hala etkin olan cinsiyet erkektir. Üstelik kadın seçmen sayısı, erkek seçmen sayısında yaklaşık bir milyon fazladır. Buna rağmen kadın temsilci sayısı Cumhuriyetin tarihin boyunca erkeklerin yarısına bile yaklaşmamıştır. Hem Türkiye'de hem de dünyada bu kadar büyük bir sayıya sahip olmasına rağmen bu kadar az temsil edilen başka bir grup yoktur. Üstelik ülkemizde siyasal hayat dışında sosyal, ekonomik ve kültürel alanlarda da çok fazla kadın sorunu varken. Bir grubu en iyi, kendi içinden kişiler temsil edebilir. Mevcut durumda erkek hâkimiyetinde olan bir siyasal hayatta, kadın sorunları üzerinde yeterince ve derinlemesine durulup, gerekli çözümlere ulaşılması mümkün görünmemektedir.

Tablo 3. 11. 27. dönem milletvekillerinin partilere göre cinsiyet dağılımı (24 Haziran 2018 genel seçimi sonucu)

Parti Adı	Kadın		Erkek		Toplam
	Sayı	Oran	Sayı	Oran	
AKP	53	% 18,21	238	% 81,79	295
CHP	18	% 12,77	123	% 87,23	146
MHP	4	% 8,16	45	% 91,84	49
HDP	26	% 40	39	% 60	67
İYİ Parti	3	% 7,69	36	% 92,31	43
Bağımsızlar	0	% 0	3	% 100	3
Türkiye İşçi Partisi	0	% 0	2	% 100	2
Saadet Partisi	0	% 0	2	% 100	2
Demokrat Parti	0	% 0	1	% 100	1
Büyük Birlik Partisi	0	% 0	1	% 100	1
Toplam	104	17,51 (Ort.)	490	82,49 (Ort.)	594

Kaynak: TBMM, 2019.

3.4.3.3.3. Seçmenlerin Cinsiyet Dağılımı

Türkiye’de yapılan son genel seçim istatistiklerindeki kadın ve erkek seçmen sayısı aşağıdaki gibidir:

Tablo 3. 12. 2018 genel seçimi yurt dışı ve yurt içi seçmen cinsiyet dağılımı

	Kadın Seçmenler		Erkek Seçmenler		TOPLAM
	Sayı	Oran	Sayı	Oran	
Yurt İçi	28.589.477	% 50,76	27.733.155	% 49,24	56.322.632
Yurt Dışı	1.429.198	% 46,9	1.618.130	% 53,1	3.047.328
Toplam	30.018.675		29.351.285		59.369.960

Kaynak: YSK, 2019.

Tablodan anlaşıldığı üzere toplamda 30 milyon 18 bin 675 kişilik toplam kadın seçmenine rağmen kadınların meclisteki temsilci oranı ironik bir şekilde yüzde 17,51’dir. 29 milyon 351 bin 285 kişilik seçmene sahip erkek nüfusunun meclisteki temsilci oranı ise yüzde 82,49’dur.

Türkiye’de kadınların siyasal hayattaki görünmezliği ve temsildeki yetersizliğinde siyasi partilerin büyük sorumluluğu vardır. Çünkü siyasi partiler kuruldukları andan itibaren iktidarı elde etme çabasına girişirken, toplumun yarısını oluşturan kadınların siyasetteki yetersiz temsil sorununu görmezden gelmişlerdir. Aslında siyasetteki erkek egemen kültürü olağan karşıladıkları için bu durumu bir sorun olarak algılamamışlar, bu durumu sorgulayan hareketleri de öncelikli konuları arasına almamışlardır. Aynı şekilde kadın kolları, kadınların temsildeki eşitsizliğini giderecek güçlü ve bağımsız bir konuma hiçbir zaman sahip olamamıştır (Altındal, 2009, s. 356). Türkiye siyasetinde 1930’lardan bugüne politika sahnesinde yer almış ve iz bırakmış kadın siyasetçi sayısı bir elin parmaklarını bile geçememiştir. Başbakanlık, bakanlık, milletvekilliği gibi siyasette etkin mercilere giden yol siyasi partilerden geçmektedir. Kadınların ülkenin siyasetinde etkin rol oynayabilmeleri için öncelikle siyasi partilerde etkin konumlara gelmeleri gerekmektedir. Oysa kadınların parti genel başkanlığı, parti meclisi üyeliği, il/ilçe başkanlığı gibi mevkilere gelmeleri çok zor ve günümüze kadar da nadiren gerçekleşen durumlardır. Kadınlar, partilerde genellikle ikincil görevlere itilmektedirler. Altındal’ın da belirttiği gibi, siyasi partiler, kadınların politikada erkeklerle eşit sayıda yer almalarını ve etkin olmalarını samimi bir şekilde amaç edinip, buna yönelik ciddi projeler geliştirmemekte; kadınları demokrasi ve çok seslilik mesajı

vermek için sadece vitrin olarak kullanılmaktadırlar. Meclise seçilen kadınlarsa azınlıkta kalmakla birlikte Mecliste, komisyonlarda veya kabinede kendilerine verilen görevler çoğunlukla toplumsal zihniyette kadınla eş anlamlı olarak düşünülen alanlarda olmaktadır. Ekonomi, içişleri, dışişleri, savunma, adalet gibi ülkenin kaderini belirleyen önemli komisyonlarda veya bakanlıklarda genellikle erkek siyasetçiler yer alırken; aile, sosyal politikalar gibi kadınlarla özdeşleştirilmiş alanlarda kadın siyasetçilere görev verilmektedir (2007, s. 75). Oysa Meclise girmeyi başaran kadınların pek çoğu zaten sağlık, ekonomi, adalet, siyaset, içişleri veya dışişleri gibi gayri resmi olarak erkeklere tahsis edilmiş olan alanlarda eğitim almış ve başarılı birer kariyer yapmış kişilerden oluşmaktadır. Başka bir deyişle, çoğunun o alanlarda görev verilen erkek siyasetçilerle eğitim ve uzmanlık alanları uyuyor olmasına rağmen hükümetler kurulurken veya komisyonlar oluşturulurken öncelik erkek siyasetçilere verilmektedir. Bu durum sanki yazılı olmayan bir anlaşmayla toplumun en alt tabakasından en üst tabakasına kadar her kesiminde ve her alanında kadınların erkekler tarafından bir kontrol mekanizmasının içine hapsedildiği izlenimini yaratmaktadır. Bir toplumu etkileyen ve yönlendiren önemli kararlar siyasiler tarafından alındığından, kadınların hem siyasal hem de diğer toplumsal alanlardaki görünmeyen eşitsizliğini çözmeleri için siyasette hem sayıca daha fazla hem de daha etkin bir şekilde yer almaları zaruri bir ihtiyaçtır.

3.5. KADIN TEMSİLİNDE TÜRKİYE’NİN DÜNYADAKİ YERİ

3.5.1. Kadın Temsiline Yönelik Dünyadaki ve Türkiye’deki Bazı Adımlar

Kadınların kazandığı yasal haklara rağmen kamusal yaşam alanının hala erkek egemenliğinde olması, 1970’lerde dünyada feminist hareketin yeniden canlanmasına neden olmuştur. Kadınlar toplumsal yaşamda, geleneksel olarak kendilerine uygun görülen kadınlık rollerini yapmaya itilmekte, bu çemberin dışına çıkmaya çalıştıklarında ise engellerle karşılaşmaktaydılar (Aldemir ve Budak, 2018, s. 52).

Birleşmiş Milletler çatısı altında kadın haklarıyla ilgili çalışmalar yapmak için 1950’li yıllarda kurulan Kadının Statüsü Komisyonu, kadın temsilinin yetersizliği ve kadınların maruz kaldığı negatif ayrımcılığa dünya genelinde dikkat çekmek için 1975 yılını Dünya Kadın Yılı ilan etmiştir. Ayrıca 1975-1985 yılları arasındaki dönem Kadın On Yılı ilan edilmiştir. Bu tarihlerden itibaren belirli aralıklarla Uluslararası Dünya Kadın Konferansları düzenlenmeye başlanmıştır (Demir, 2015, s. 94). 1979 yılında, BM

tarafından Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) kabul edilerek 1980 yılında üye devletlerin imzasına açılmıştır.

Türkiye bu sözleşmeyi 1985 yılında onaylamış ve Ocak 1986 tarihinde yürürlüğe sokmuştur. Sözleşmenin amacı siyasal, sosyal ve bilumum alanlarda kadın erkek eşitliğinin somut olarak hayata geçirilmesini sağlamaktır (Parlak Börü, 2017, s. 49; Gökçimen, 2008, s. 31). CEDAW'ın Türkiye'de yürürlüğe girmesinin ardından, 1990 yılında kadın konusunda çalışmalar yapılması amacıyla Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM) kurulmuştur (Gökçimen, 2008, s. 32).

3.5.2. Kadın Temsilinde Diğer Ülkeler ve Türkiye Karşılaştırması

Parlamentolar Arası Birlik (IPU) Ocak 2020 verilerine göre, ulusal parlamentolarındaki kadın temsilci oranı yüzde 40'ın üzerinde olan 24 ülke vardır. Bu ülkeler ve parlamentolarındaki kadın temsilci oranları aşağıdaki tabloda verilmiştir (Tablo 3.13). Tabloya bakıldığında kadınların siyasal katılımı konusunda dünyanın en başarılı ülkeleri tanınırlığı daha az olan Afrika ve Latin Amerika ülkeleridir. Ayrıca bu ülkelerin büyük çoğunluğu 1940'lardan sonra kadınlara bu hakkı tanımışlar ve kota vb. uygulamalarla kadınları siyasette desteklemişlerdir. Sonuç olarak çok kısa bir sürede kadın parlamenter sayıları dünyaca kabul edilen kritik eşiğin üzerine çıkmıştır.

IPU verilerine göre, dünya genelinde parlamentolardaki kadın milletvekili oranı ortalaması yüzde 24,9'dur. Bölgesel olarak ele alındığında, parlamentolardaki kadın temsilci ortalaması Avrupa'da yüzde 29,9; Amerika'da yüzde 31,3; Asya'da yüzde 20; Sahra-altı Afrika'da yüzde 24,4; Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da yüzde 16,6; Pasifik'te ise yüzde 19,4'tür (IPU, 2020). Türkiye, kadın milletvekilleri konusunda 2018 seçimlerindeki yüzde 17,5'lik oranla dünya ortalamasının gerisinde kalmıştır ve bu ortalamayla, 191 ülkenin parlamentolarındaki kadın oranlarının değerlendirildiği listede 123. sıradadır (IPU, 2020).

Tablo 3. 13. Kadın temsilci oranı yüzde 40'ın üzerinde olan ülkeler

Ülke	Kadınlara Seçme-Seçilme Hakkı Tanınan Tarih	2020 İtibariyle Parlamentodaki Kadın Temsilci Oranı (%)
1. Ruanda	1961	61,2
2. Küba	1934	53,2
3. Bolivya	1938	53,1
4. Birleşik Arap Emirlikleri	2005	50
5. Meksika	1947 (Seçme)-1953 (Seçilme)	48,2
6. Nikaragua	—	47,2
7. İsveç	1921	46,9
8. Grenada	1951	46,6
9. Andorra	1970-1973	46,4
10. Güney Afrika	1930(Sadece beyaz kadınlar) 1994 (Tüm kadınlar)	46,3
11. Finlandiya	1917	46
12. Kosta Rika	1949	45,6
13. İspanya	1931	44
14. Senegal	1945	43,03
15. Namibya	1989	42,7
16. İsviçre	1971	41,5
17. Norveç	1913	41,4
18. Mozambik	1975	41,2
19. Arjantin	1947	40,8
20. Yeni Zelanda	1893 (Seçme)-1919 (Seçilme)	40,8
21. Belçika	1948 (Seçme)-1921 (Seçilme)	40,6
22. Belarus	1991	40
23. Kuzey Makedonya	1990	40
24. Portekiz	1976	40

Kaynak: IPU, 2020.

Birleşmiş Milletler Kadın Birimi (UN Women) ve IPU tarafından hazırlanan “Siyasette Kadın 2019” raporuna göre, 2019 itibariyle dünyadaki kadın bakan oranı yüzde 20,7 (Türkiye’de yüzde 12,5)’dir (TimeTürk, 2019). Ayrıca kadın bakan oranı yüzde 50 veya üzeri olan dokuz ülkeden beşi (Fransa-1944, Kosta Rika-1949, Kolombiya-1954, Nikaragua-1955, Ruanda-1961) Türkiye’den daha sonra kadınlara siyasal hak tanıyan ülkelerdir ve bu ülkelerin çoğu Türkiye’nin ekonomik gelişmişlik düzeyinde olan ülkeler bile değildir. Başka bir ifadeyle Türkiye günümüzde, hem kendinden daha geç tarihlerde kadınlara siyasal hak tanıyan çoğu ülkeden hem de ekonomik olarak kendi gelişmişlik düzeyinde olmayan pek çok Afrika ülkesinden kadın temsili konusunda geridedir. Oysa Türkiye’de kadınların ilk kez meclise seçildiği 1935 tarihinde birçok Avrupa ülkesi kadınlara oy hakkı bile tanımamıştır.

“Siyasette Kadın 2019” verilerine göre kadınlar dünya genelinde genellikle, sosyal hizmetler, aile, genç, çocuk, yaşlı, engelli gibi alanlarda bakanlık yapmaktadırlar. Ancak raporda kadınların ekonomi, ticaret, çalışma, savunma ve dışişleri bakanlıklarında önceki yıllara göre daha fazla yer aldığı belirtilmiştir (TimeTürk, 2019). Türkiye’de şu anda Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile Ticaret Bakanlığı kadın bakanlar tarafından yönetilmektedir (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, 2019). Türkiye’de de dünyadaki trende uygun olarak kadın bakanlar genellikle kadın, aile, çocuk, sosyal hizmetler gibi alanlarda görevlendirilmektedir.

3.5.3. Kadın Temsili ve Demokrasi İlişkisi

Türkiye gibi ataerkil toplumlarda iktidar sahipliği, erkeğin egemenliğinden beslenir ve bu durumu meşrulaştırıp kurumsallaştırır. Kadın erkek eşitliğinin çerçevesi yasalarla çizilmiş olsa da pratikte erkekler lehinde olan mevcut siyasal işleyiş temelden sorgulanıp değiştirilmedikçe kadınların siyasal hayatta hem sayıca hem de niteliksel olarak aktif bir şekilde yer almaları çok zordur. Çünkü ataerkil ideoloji, iktidarın bütün kaynaklarını ve gücünü mevcut erkek egemenliğinin sürekliliğini sağlayacak şekilde kullanır ve kadınların gerek kamusal gerek özel alandaki varlığının sınırlarının belirlenmesi yetkisini de bu muktendir gruba verir (Yaraman, 2015, s. 28,29). Mevcut erkek egemen düzen içinde kadınların kendilerine yer bulabilmeleri için ekonomik, kültürel ve siyasal iktidara ihtiyaçları vardır. Fakat kadınların bu iktidar sahalarına erkek gibi değil kadın yaklaşımıyla eklenmesi gerekmektedir. Eğer kadınlar,

sınırlarını erkeklerin çizdiği şekillerde iktidar alanlarına dahil olmaya çalışırlarsa, bunun kadınlara nitel olarak bir faydası olmayacaktır (Yaraman, 2015, s. 31).

Demokrasinin temel ilkelerinden olan genel oy ve eşitlik ilkelerinin amacı toplumdaki herhangi bir grubu ötekileştirmeden bütün vatandaşların yönetimde eşit söz sahibi olmasıdır. Bu yüzden seçilecek adaylar arasında erkekler kadar kadınların da bulunması demokrasinin gereğidir. Türkiye dâhil dünyanın neredeyse bütün ülkelerinde kadınların siyasal hakları anayasal güvence altına alınmış olsa da bu durum uygulamada eşit siyasal temsilin sağlandığı anlamına gelmez (Yavaşgel, 2014, s. 118-119). Kadınların siyasal temsil sorunu bu açıdan yaklaşıldığında aslında temel bir demokrasi sorunudur. Toplumda tam anlamıyla demokrasi kültürünün yerleşmesi ve devlet idaresinin tam demokratik usullerle yürütülebilmesi için kadınların erkeklerle eşit temsil düzeyine ulaşması zaruri bir ihtiyaçtır (Yavaşgel, 2014, s. 121). Bir ülkenin gerçek anlamda yurttaşı olmak bütün hak ve sorumluluklara eşit katılımı gerektirir. Siyasal yaşama eşit katılım ise özellikle kadınlar açısından sosyal, kültürel ve ekonomik gelişmişlik gibi kriterlerle desteklendiğinde pratiğe dökülebilmektedir. Dolayısıyla mevcut durum, kadınlar açısından “eksik demokrasi ve eksik bir yurttaşlık anlayışı” şeklinde açıklanabilir (Deniz, 2019, s. 239).

Günümüzde dünya ülkelerinin neredeyse tümünde kadınlar seçme ve seçilme hakkını elde etmişlerdir. Ancak parlamentolardaki temsil oranlarına bakıldığında, kadın temsilci oranlarının hem dünya genelinde hem de Türkiye’de -toplumun yarısını oluşturan bir kesime göre- çok düşük olduğu görülmektedir. Modern demokrasilerde iktidarın meşruiyet kaynağı halktır. Dolayısıyla iktidarın meşruluğu ve demokrasinin gelişimi açısından kadınların karar alma mekanizmalarında yer alması çok önemlidir (Eser ve Sarışahin, 2016, s. 42).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KADINLARIN SİYASETTEKİ YETERSİZ TEMSİLİNİN SEBEPLERİ VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Bu bölümde kadınların Türkiye'deki mevcut siyasal düzen içerisinde, kendilerine yeterli derecede yer bulamamalarının sebepleri ve mevcut duruma yönelik çözüm önerileri üzerinde durulacaktır. Kadınların yetersiz temsilinin sebepleri, Türkiye'de hala geçerliliğini koruyan ataerkil sistemin getirdiği toplumsal davranış kalıpları gibi çevresel etkenlerden kaynaklandığı gibi, kadınların bu durumu içselleştirmeleri sebebiyle siyaset arenasından tamamen çekilip bu alanı erkeklerin hâkimiyetine bırakmaları, dolayısıyla mevcut durumu değiştirme konusunda yeterince istekli olmamaları gibi kendilerinden kaynaklı da olabilmektedir. Bu açıdan kadınların yetersiz temsilinin sebepleri üzerinde durulurken çevreden kaynaklı sebepler ve kadınların kendilerinden kaynaklı (içsel) sebepler olarak iki ayrı başlık altında incelenecektir. Ayrıca mevcut sebepler ortaya konduktan sonra bu sebepleri ortadan kaldırmaya yönelik çözüm önerileri sunulacaktır.

4.1. YETERSİZ KADIN TEMSİLİNİN SEBEPLERİ

Kadınların siyasal hayattaki yetersizliğinin anlaşılması için öncelikle toplumun kadına bakış açısının ve toplumsal hafızada kadınların hangi rollerle ilişkilendirildiğinin çözümlenmesi gerekir. Ayrıca çevresel faktörlerin de etkisiyle şekillenen kadınların kendilerinden kaynaklı sebeplerin de irdelenmesi siyasal katılımdaki yetersizliklerinin anlaşılmasında faydalı olacaktır.

4.1.1. Çevresel Faktörler

Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan ve demokratik temsil mekanizmaları hayata geçirildikten kısa bir süre sonra kadınlar siyasal haklarına kavuşmuş olsalar da siyasetin erkek işi olduğuna yönelik toplumda yerleşmiş olan yaygın düşünce, bu düşüncenin kadınlar tarafından sorgulanmaksızın içselleştirilmesi, kadın ve erkeklerin çocukluktan itibaren cinsiyetçi rollere göre yetiştirilmesi (Eser ve Sarışahin, 2016, s. 42), kadınların aileleri tarafından eğitim hakkından mahrum bırakılması, ekonomik bağımsızlıklarının

olmaması, çevre baskısı, siyasi partilerin kadınlara yönelik samimiyetsiz politikaları, medyanın kadınların geleneksel rollerini ön plana çıkartan ve kadınları sosyal, siyasal vb. alanlardan dışlayıcı tutumu gibi sayılabilecek daha pek çok nedenden ötürü kadınlar günümüzde, ülkemizde siyasi temsil mekanizmalarında hak ettikleri temsil oranına kavuşamamışlardır.

4.1.1.1. Geleneksel Ataerkil Zihniyet

Günümüzde pek çok uluslararası sözleşmede ve neredeyse dünyadaki anayasaların tümünde dil, din, ırk, cinsiyet farkı gözetmeksizin eşitlik ilkesi kabul edilmişse de toplumsal hayatın bütün kurumları ve bütün kuralları oluşturulurken erkek egemen ideoloji etkili olduğundan, kadın erkek eşitliği hala somut bir çözüme kavuşturulamamıştır. Hem dünyada hem de Türkiye’de kadın erkek eşitsizliğinin en fazla görüldüğü alanlardan biri siyasal yaşamdır.

Ataerkil zihniyetin topluma erkeğin “güçlü, akıllı, egemen, yöneten” kadının ise “güçsüz, duygusal, korunmaya muhtaç, yönetilen” olduğu önyargılarını benimsetmeye devam etmesi, kadınların siyasal katılımı önündeki en büyük engellerden biridir (İstanbul Barosu Kadın Hakları Merkezi, 2016). Birçok araştırmacıya (Jim Sidanius, Bo Ekehammar, Nicholas Alozie, James Simon, Bruce D. Merrill) göre, siyasal tutumlar yetişkinlik öncesi evrede şekillenmektedir (Güldü ve Ersoy Kart, 2009, s. 110). Toplumda siyasetin erkek işi olduğu gibi sözlerle yankı bulan baskın ataerkil zihniyet, erkek çocukların kız çocuklarından daha fazla siyasete ilgi duymasının asıl sebeplerinden biridir. Örneğin, dünyada 1970’lerde başlayan ikinci dalga feminizm hareketinden sonra erkek ve kız çocuklarının siyasi ilgileri konusunda, cinsiyet farkının azaldığı gözlemlenmiştir. Başka bir ifadeyle, cinsiyetçi yaklaşımların azaldığı ortamlarda yetişen kız ve erkek çocukların siyasal ilgileri birbirine yakın olmaktadır. “Siyasetle ilgilenmek siyasi bilgi ile yakından ilişkilidir. Dolayısıyla güç, liderlik, otorite hakkındaki cinsiyet ve eğitime dayalı peşin hükümler siyasal ilgi ve katılımı sınırlandırabilmektedir” (Güldü ve Ersoy Kart, 2009, s. 112). Ancak asıl mesele kadınların yetersiz siyasal temsilinin toplum tarafından bir sorun olarak algılanmamasından kaynaklanmaktadır (Güldü ve Ersoy Kart, 2009, s. 112).

Siyasetçilerin sıklıkla dillendirdiği kadınların siyasetle ilgilenmedikleri tezinin aksine, erkeklerin büyük çoğunluğu da siyasete pek ilgi duymamaktadırlar. Binnaz Toprak ve Ersin Kalaycıoğlu’nun 2004 yılında yaptıkları bir araştırmada kadınların

yaklaşık yüzde 80'i, erkeklerinse yaklaşık yüzde 65'i siyasetle ilgilenmediklerini söylemişlerdir (2004, s. 77). O zaman üzerinde durulması gereken konu tıpkı kadınlar gibi büyük bir çoğunluğu siyasete ilgi duymayan erkeklerin, siyasi temsil oranının neden yıllardır yüzde 90'larda olduğudur (Deniz, 2007, s. 7). Bize göre, bunun sebebi kadınlar ve erkekler arasında siyasete katılım anlamında somut fırsat eşitliğinin bulunmamasıdır.

Kadınların toplumda maruz kaldığı negatif ayrımcılık, kadınları dolaylı olarak siyasal hayatın dışında tutmaktadır. Çadır'a göre toplumun kadınlara uygun gördüğü roller hane içi, erkeklere uygun gördüğü roller ise hane dışındaki işlerle ilgilidir. Dolayısıyla siyasal hayatın şekillendiği kamusal hayatta daha fazla vakit geçiren erkekler için siyaset olağan bir olgu olarak kabul edilirken, kamusal alandan uzak kalan kadınlar için olağanüstü bir olgu olarak kabul edilmektedir. Böylece kamusal alanı şekillendirme fonksiyonu erkeklerle bağdaşarak, erkeğin toplumsal statüsünü yükseltmiştir (2011, s. 48). Kadın ve erkeğin toplumsal konumlarına dair günümüzde geçerliliğini koruyan bu gayri resmi tutum ve çağdışı anlayış, çoğu yönüyle Antik Yunan'daki "özel alan" ve "kamusal alan" ayırımına benzemektedir. Ayrıca Çadır'a göre, kadınların memur, öğretmen, doktor, işçi, temizlikçi ve benzer işlerde çalışarak kamusal hayatta yer almaları toplum tarafından normal karşılanırken; siyasetçi olarak var olmaları veya buna yönelik girişimleri anormal bir durum gibi değerlendirilmektedir. Çünkü ülke yönetimi, şehir yönetimi gibi iktidar mücadelelerinin yaşandığı alanlar, erkeklerin tekeline bırakılması gereken alanlar olarak görülmektedir (2011, s. 18). Bu nedenle siyasi yarışlarda adaylığını koymak isteyen kadınlar, çevrelerinden gördüğü cinsiyetçi yaklaşımlar ve baskılar sebebiyle bu isteklerinden vazgeçmek zorunda kalmaktadırlar (Çağlar, 2011, s. 57). Kadınların, bu baskıları aşip siyasal hayata dâhil olabilmeleri için fazladan enerji sarf etmeleri gerekirken, erkeklerin geneli bu tür baskılarla karşılaşmadan hatta çevresi tarafından desteklenerek siyasal hayata daha kolay adım atabilmektedir (Pınarcıoğlu, 2017, s. 19).

Kadınlara ataerkil toplum tarafından giydirilen geleneksellik elbisesi, özellikle orta ve alt tabakalarda zaruret halinde kadınların çalışma hayatına katılmasına müsaade ederken; daima evin reisinin erkek olduğu ve kadının toplumda her daim erkeğin bir adım arkasında kalması gerektiğini öğütlemektedir. Fakat toplumun iyi eğitim almış üst tabakalarında da durum pek farklı gözükmemektedir. Bu durumu örneklemek gerekirse; erkek siyasetçilerin resepsiyonlarda, mitinglerde, seçim konuşmalarında yanlarında

daima eşlerinin bulunması yani bir anlamda kadınların eşlerinin yanında ikinci planda kaldığı bu durum toplum tarafından gayet normal karşılanmaktadır. Oysa Tansu Çiller ya da Meral Akşener gibi parti genel başkanlığı yapan siyasetçi kadınların eşleri, hiçbir zaman mitinglerinde, seçim çalışmalarında vb. yerlerde eşlerinin yanında görünmezler. Bu durumun sebebi eşi başbakan veya parti genel başkanı bile olsa topluma erkeğin, statü olarak eşinin gölgesinde kaldığı bir portrenin sunulmak istenmemesidir. Çünkü toplumda yerleşmiş olan mevcut ataerkil zihniyet kadınların, erkeklerin gölgesinde yaşamalarını benimserken; erkeğin, arka planda kaldığı bir durumu kabullenmez. Toplumun büyük çoğunluğu böyle bir portre sunan partiye de oy vermez. Türkiye'deki siyasi partiler bu riski göze alamadıklarından parti içinde veya mecliste çok fazla sesi çıkan, baskın karakterli kadınları genellikle ikincil pozisyonlarda değerlendirirler ya da bir şekilde saf dışı bırakırlar.

Yavaşgel'e göre kadın erkek eşitliğine yönelik yapılan tüm yasal düzenlemelere rağmen, geleneksel cinsiyet rolleri nedeniyle Türk siyasal hayatında hala erkek egemen bir yapı hâkimdir (2014, s. 121) ve bu sebeple siyasal hayatta etkin kadın oranı diğer demokratik ülkelerle kıyaslanamayacak kadar düşük seviyededir (Deniz, 2019, s. 237).

4.1.1.2. Ailevi Sorumluluklar

Türkiye'de geçmişten günümüze erkek değerleri, erkeksi söylemler ve erkeklerin yaşam şartlarına göre şekillenmiş olan siyasal yaşam, kadınlara çok fazla siyasal katılım ve yeterli siyasal etkinlik alanı tanımamaktadır (Yavaşgel, 2014, s. 123). Erkek egemen bakış açısıyla şekillenen siyaset kuralları, kadınların özel hayatlarındaki sorumluluklarını yerine getirmelerini engellemektedir (Deniz, 2007, s. 7).

Kadınların eğitim ve iş hayatına katılma oranı geçmişe nazaran artmış olsa da özel yaşama ilişkin sorumlulukları eskisi gibi kalmaya devam ettikçe, özgürleşmeleri ve siyasal karar alma mekanizmalarında erkeklerle eşit oranda yer almaları çok zor görünmektedir (Yaraman, 2015, s. 24). Günümüz toplum yapısında kadınlar, aile sorumluluğunun çok büyük bir kısmını tek başlarına üstlenmektedirler. Dolayısıyla kadınların pek çoğu aile, çocuklar, eş ve ev sorumluluklarını ihmal etmemek adına siyasetten uzak durmak zorunda kalmaktadır (Deniz, 2007, s. 7). Kadın siyasetçiler arasında yapılan bir araştırmaya göre, kadınların siyasete girmelerinin önündeki en büyük engellerden biri ailevi sorumluluklar ve annelik görevleridir (Çadır, 2011, s. 48). Yine başka bir araştırmaya göre, parti disiplini, içtüzük kuralları ve ailevi sorumluluklar

kadınların siyasette etkin olmasını önlemektedir (Gençkaya, 2011, s. 30). Kadınların çalışma hayatında yer almaya başlaması, erkeklerin ev işlerinin kadın işi olduğuna dair biçimlenmiş zihniyetlerinde aynı oranda değişikliğe sebep olmadığından kadınların yaşam şartlarını zorlaştırmakta ve sorumluluklarını arttırmaktadır. Farklı bir ifade ile kadınların, kendileri ve toplum gelişimi açısından olumlu sonuçlar doğuracak olan eğitilmiş bireyler olarak çalışma hayatında yer almaları, bütün enerjilerini ve zamanlarını kamusal alan ve özel alanda zorunlu görevlerini yerine getirmek için kullanmaları sonucunu doğurmuştur.

Kadınların kamusal alanda yer almaya başlamaları, siyasal katılımlarının artması önündeki engellerden birini ortadan kaldırırken; erkeklerin, bu rol değişimine uygun biçimde ev işleri ve ailevi sorumlulukları kadınlarla eşit şekilde paylaşmaya yanaşmamaları, kadınların bu konuda ilerleme kaydetmesine izin vermemiştir (Yaraman, 2015, s. 24). Kadınlar iş ve ev hayatı dışında siyasal ve sosyal meselelerle ilgilenmeye vakit bulamazken; erkekler, hayatlarına -kadınlara nispeten daha az sorumlulukla- aynı şekilde, hatta kadınların da çalışması neticesinde maddi olarak daha rahat devam ettiklerinden siyasete daha fazla vakit ayırabilmektedirler. Bu durum kadınların siyasal katılımını görece azaltmakta, erkeklerin siyasal katılımını ise görece arttırmaktadır. Bu duruma bir örnek vermek gerekirse Amerika’da çalışan kadın oranı 1947-1989 arasında yüzde 32’den yüzde 57’ye yükselirken; ev işi yapan erkeklerin oranı 1965-1985 arasında yüzde 15’ten yüzde 33’e yükselmiştir (Yaraman, 2015, s. 25). Ataerkil yapının hâkim olduğu Türkiye gibi ülkelerde ise, erkeklerin ev işi yapma oranı muhtemelen daha düşüktür. Dolayısıyla ailevi sorumluluklar, Türkiye’de kadınların siyasal hayatta etkin bir şekilde var olmalarının ve siyasette eşit temsile ulaşmalarının önünde büyük bir engel teşkil etmektedir.

4.1.1.3. Uyarılmış Siyasal Katılım

Türkiye’de kadınların siyasal katılımını zedeleyen önemli etkenlerden biri de “uyarılmış siyasal katılım” olgusudur. Seçmenlerin kendi özgür iradeleri ile değil de başkalarının yönlendirmesi ile siyasal davranışlarının belirlenmesine “uyarılmış siyasal katılım” denir (Çağlar, 2011, s. 57). Türkiye’de kadınların çoğunun siyasal davranışı, eğitimsizlik veya ekonomik bağımlılık gibi nedenlerle aile içinde etkisi fazla olan erkeklerin (eş, baba, oğul vb.) yönlendirmesi ile şekillenmekte (Çağlar, 2011, s. 57) ve kadınlarda uyarılmış siyasal katılım erkeklerden daha fazla görülmektedir.

4.1.1.4. Eğitim ve Siyasal Katılım İlişkisi

Kadınların üniversite eğitimi almaları, toplumdaki cinsiyet rollerinin eşitlenmesi ve kadınların siyasal temsilciler olarak parlamentolarda yer almaları ile doğru orantılı bir seyir izlemektedir (Deniz, 2019, s. 119). Araştırmalara göre, kadınların eğitim düzeyleri yükseldikçe siyasal hayata katılım oranları artmaktadır (Çağlar, 2011, s. 61). Almond ve Verba'ya göre, siyasal davranışların şekillenmesinde eğitim çok önemli bir etkidir. Eğitim seviyeleri farklı olan insanların siyasal hayata katılımları da farklı düzeylerde olmaktadır. Bireylerin eğitim seviyesi yükseldikçe siyasete dair bilgisi ve siyasal meselelere ilgisi daha fazla olmaktadır. Dolayısıyla sosyal ve siyasal konularda fikirlerini daha rahat belirtebilmekte, siyasi konular hakkında kafa yorup çevresi ile bu meseleleri konuşmakta, siyasi mercileri etkileme konusunda kendilerini yeterli görmekte ve siyasi örgütlerde daha etkin biçimlerde yer almaktadırlar (Eser ve Sarışahin, 2016, s. 43). Kalaycıoğlu'na göre de eğitilmiş bireyler, siyasal katılımı bir yurttaşlık görevi olarak kabul eder, ülkedeki siyasal ve sosyal durumları daha geniş bir çerçeveden bakarak değerlendirebilir ve ileri düzey siyasal katılım türlerini daha rahat kullanabilirler (1983, s. 29,30). Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne milletvekili olarak girmeyi başarmış veya hükümette önemli görevlerde yer alabilen az sayıdaki kadın siyasetçilere bakıldığında, Türk toplumundaki genel kadın portresinin çok üzerinde niteliklere sahip oldukları görülür. Meclis'teki kadın milletvekilleri genel olarak erkek milletvekillerine göre daha eğitilidirler. Bu yüzden onlara "seçkinin de seçkini" denebilir (Demir, 2015, s. 266). Erkeklerin milletvekili seçilebilmek için gerekli olan milletvekilliği şartlarını asgari oranda taşımaları çoğunlukla meclise girmeleri için yeterli olurken, kadınların aday gösterilmesi veya seçilebilmesi için yeteneklerinin, eğitim durumlarının ve daha birçok özelliğinin erkek adaylara oranla çok daha üstün olması gerekmektedir. Çünkü riskli bir seçim olan kadın aday gösterme durumunda, kadın adayların parti vitrinini en iyi şekilde gösterecek kişiler olması gerekmektedir (Pınarcıoğlu, 2017, s. 19).

Eğitim ve siyasal katılım ilişkisi Türkiye açısından incelendiğinde, siyasal katılımın en basit türlerinden biri olan oy verme davranışı konusunda eğitimin bir etkisi olmadığı anlaşılmaktadır; çünkü Türkiye'de eğitim düzeyinin yetersiz olduğu bölgelerde dahi seçimlerde, oy kullanma oranının yüksek olduğu saptanmıştır. Bununla birlikte gösteri, yürüyüş, protesto eylemleri ve siyasal parti üyeliği gibi üst düzey

katılım türlerinde eğitilmiş insanlar daha çok yer almaktadırlar. “Türkiye açısından ortaya çıkan sonuç; eğitim, seviyesi düşük kimselerde daha çok oy verme düzeyinde bir katılım olduğunu gösterirken, eğitim seviyesi arttıkça katılım çeşitliliğinin arttığı yönündedir” (Eser ve Sarışahin, 2016, s. 44).

Öte yandan eğitimi artırma ve eşitlik hedefindeki bütün çabalarına rağmen, dünya genelinde kadınların eğitimi, erkeklere oranla düşük düzeyde kalmaktadır. Türkiye’de kadınların eğitim meselesi özellikle bazı bölgelerde, hala tam olarak bir çözüme kavuşturulamamış sorunlar arasındadır. Dolayısıyla eğitilmiş kadınların bile siyasette erkeklerin arasında kendilerine çok az yer açabildikleri Türkiye’de, kadınların erkeklere nispeten düşük eğitim oranları, siyasal temsilde erkeklerin gerisinde kalma nedenlerinden bir diğerini teşkil etmektedir (Gökçimen, 2008, s. 42).

Tablo 4. 1. Türkiye’de altı yaş üstü nüfusun bitirilen eğitim durumuna ve cinsiyete göre dağılımı
(2017 yılına ait veriler)

Eğitim Durumu	Cinsiyet		
	Kadın	Erkek	Toplam
Okuma Yazma Bilmeyen	1.977.313	359.534	2.336.847
Okuma Yazma Bilen Fakat Bir Okul Bitirmeyen	4.602.942	3.307.584	7.910.526
İlkokul	11.372.844	9.251.606	20.624.450
İlköğretim	3.659.664	5.032.195	8.691.859
Ortaokul ve Dengi Meslek Okulu	3.406.078	4.339.831	7.745.909
Lise ve Dengi Meslek Okulu	6.043.867	7.921.816	13.965.683
Yüksekokul veya Fakülte	4.231.958	5.014.120	9.246.078
Yüksek Lisans	386.985	503.452	890.437
Doktora	82.561	121.250	203.811
Bilinmeyen	291.936	280.585	572.521
Genel Toplam	36.056.148	36.131.973	72.188.121

Kaynak: TÜİK, 2019.

Tabloda görüldüğü gibi, Türkiye’de neredeyse tüm eğitim düzeylerinde kadınlar erkeklere nazaran daha az sayıda yer almaktadırlar. Bu nedenle kadınların kamusal alandaki varlığı ve siyasal ilgisi de erkeklere oranla daha düşük düzeylerde kalmaktadır. Siyasal ilgilerinin daha yüksek olması ihtimali olan eğitilmiş kadınlarsa, iş hayatına katılma konusunda erkeklere göre daha fazla zorlukla karşılaştıklarından enerjilerini

siyasal ve sosyal meselelerden ziyade iş bulma, işyerlerinde kendilerini kabul ettirme gibi farklı alanlara harcamaktadırlar. Avrupa Topluluğu İstatistik Ofisi (EUROSTAT) verilerine göre Türkiye, yükseköğretim mezunu kadın istihdamında Avrupa Birliği ülkeleriyle karşılaştırıldığında en düşük orana sahip ülkelerden birisidir. 2017 yılı verilerine göre, Türkiye’de yükseköğretim mezunu olan kadınların yüzde 21,3’ü işsizdir. Ayrıca bütün eğitim düzeylerinde erkeklerin istihdamı kadınlara oranla daha fazladır. Türkiye’deki yükseköğretim mezunu erkeklerin istihdam oranı yüzde 78,4, iken yükseköğretim mezunu kadınların istihdam oranı ise yüzde 61’dir (Doğruluk Payı, 2018).

4.1.1.5. Ekonomik Faktörler

Kadınların siyasal hayata katılımlarının önündeki en büyük engellerden biri de ekonomik faktörlerdir (Yaraman, 2015, s. 28). Kadınlar, erkeklere oranla çok düşük bir oranda çalışma hayatında yer aldıklarından, ekonomik bağımsızlıktan yoksun bir şekilde hayatlarını sürdürmektedir (İstanbul Barosu Kadın Hakları Merkezi, 2016). TÜİK’in açıkladığı 2018 işgücü istatistiklerine göre, Türkiye’de işgücüne katılım oranı erkeklerde yüzde 72,7 iken kadınlarda sadece yüzde 34,2’dir (TÜİK, 2019b). Ekonomik bağımsızlığının olması, bir kadının daha özgür kararlar verebilmesi ile doğrudan ilişkili ve siyasete katılımı kolaylaştırıcı faktörlerden biri olduğundan, siyasal hayatta etkili olabilmenin yollarından biridir (İstanbul Barosu Kadın Hakları Merkezi, 2016).

Normen H. Nie, Sidney Verba, Philip Converse, Ersin Kalaycıoğlu, Ahmet Taner Kışlalı gibi birçok siyaset bilimciye göre, bireylerin ekonomik durumları ile siyasal katılımları arasında doğru orantılı bir ilişki vardır. Buna göre ekonomik durumu iyi olan bireyler siyasette daha aktif bir şekilde yer alırlar ve bu kişiler düşük gelirli kimselerle kıyaslandığında daha yüksek siyasal katılım sağlarlar (Eser ve Sarışahin, 2016, s. 44). Duran’ın siyasal katılmayı etkileyen faktörler üzerine yaptığı bir araştırmadan çıkan sonuca göre; “bireylerin gelir düzeyleri arttıkça siyasete duydukları ilgi artarken gelir azaldıkça bireylerin ilgi duydukları konularda ekonomi ön plana çıkmaktadır” (2005, s. 150). Yine bu araştırmanın sonuçlarından bir diğeri de “en düşük gelir grubunda, siyasal parti üyeliği en düşük oranda gerçekleşirken gelir düzeyi arttıkça siyasal partilere üyeliğin artarak, bu oranın en yüksek gelir grubunda en üst düzeye ulaşmakta” (Duran, 2005, s. 150) olduğudur.

Devletin uyguladığı politikalar zengin kesimin yatırımlarını, planlarını kısacası ticari geleceğini doğrudan etkilediğinden, çok yüksek gelir düzeyine sahip insanlar siyasetle iç içedir. Bu kişiler siyasal meseleleri geniş imkânlarla takip edebilirler ve isterlerse çok rahat bir şekilde aktif siyasette yer alabilirler. Çok düşük gelir seviyesine sahip bireyler ise siyasi meseleleri takip etseler bile, üst düzey siyasal katılım sağlamaya ne zamanları ne de yeterli ekonomik güçleri vardır. Toplumun büyük bir kesimini oluşturan bu insanlar, geçim derdinde olduklarından siyasal katılım sağlamada oy vermeden öteye pek geçemezler. Ancak ekonomik durumları düzeldikçe üst düzey siyasal katılım için imkânları ve zamanları genişler. Bu perspektiften değerlendirildiğinde, kadın nüfusunun büyük bir bölümünün ekonomik bağımsızlığının olmadığı Türkiye’de, kadınların siyasal katılımı da düşük düzeylerde olmaktadır.

4.1.1.6. Siyasi Partilerin Tutumları

Siyasal temsil organlarında kadın temsilcilerin yetersizliğinin en önemli sebeplerinden biri de siyasi partilerin izledikleri politikalar ve temsilde cinsiyet eşitsizliğini körükleyen uygulamalarıdır (Çağlar, 2011, s. 65). Türkiye’de siyaset genel olarak erkeklerin, hatta birkaç erkeğin mutlak olarak yönlendirdiği bir alan durumundadır. Siyasi partiler içindeki durum da bundan farklı değildir. Siyasete atılan kadınlar, partiler tarafından sosyal faaliyetlere yönlendirilmekte ve kadın kolları gibi partilerin yan teşkilatlanmalarında pasif rollerde değerlendirilmekte, dolayısıyla siyasetin asıl iktidar çatışmalarının yaşandığı aktif siyasi alandan uzak tutulmaktadır. Erkeğin yapısının rasyonel ve yönetme yeteneğine uygun, kadınınsa duygusal ve daha çok yönetilmeye uygun olduğu yanılığısı, siyasi partiler tarafından da fiiliyatta sürdürülmektedir. Kadın adaylar siyasi partiler tarafından genellikle aday listelerinin sonlarına eklenmekte ve seçilemeyecekleri sıralara yazılmaktadırlar (Çağlar, 2011, s. 70-75). Aday listelerinde zaten çok az oranda yer verilen kadın adayların, listelerde seçilemeyecekleri sıralara göstermelik olarak yazılmaları, siyasi partilerin temsilde cinsiyet eşitliğine yönelik samimi bir düşünceye sahip olmadıklarını kanıtlar niteliktedir.

1950 sonrasında kadınların meclisteki sayılarının azalması ve kadın temsilcilerin temsil ettikleri topluluğun değişmesine rağmen, özellikle 1960’lardan sonra siyasi partilerin kadın kolları örgütlenmesi konusunda gösterdikleri çaba, temsil anlamında olmasa da parti çalışmalarına katılma anlamında kadınların siyasal ilgilerinin artmasında

rol oynamıştır (Pınarcıoğlu, 2017, s. 17). Fakat kadın kolları, partiler için kadınları siyasete katmanın bir aracı olarak değil aksine kadınları oy toplamanın bir aracı olarak görmüştür. Bu yüzden kadın kolları faaliyetlerindeki artış kadınların, temsilci olarak meclise girmeleri veya partilerin üst kademelerinde görev almaları konusunda herhangi bir artışa vesile olmamıştır. Kısacası kadınlar, siyasette sözü geçen öznelere olarak değil yardımcı aktörler olarak kendilerine yer bulabilmiştir (Pınarcıoğlu, 2017, s. 17).

Duverger'e göre, partilerin kadın kolları tam anlamıyla bir bağımsızlık ve serbestlik içinde yapılandırılırlarsa ileride partinin içinde rakip bir güç merkezi konumuna gelmeleri ihtimali doğabilir. Bu endişeden ötürü siyasi partiler, kadın kollarına otonom ve serbest kararların alınabileceği bir alan bırakmazlar (Çadır, 2011, s. 52). Parti merkezinin denetimi altında genellikle sosyal projelerde yer alan ve seçim dönemlerinde aktif propaganda faaliyetlerini yürüten kadın kolları, böylelikle bir yandan siyasi partilerin oy toplamasını sağlarken öbür yandan da siyasette kontrol altında tutulmaktadır. Sallan Gül ve Altındal'a göre, muhafazakâr sağ partiler kadınların siyasal hayatta var olmalarını daha çok sosyal faaliyet alanları ile ilişkilendirmektedirler. Bu nedenle partilerine üye olan kadınlar kadın kolları/kadın komisyonlarına yönlendirilmişler ve parti içindeki iktidar mücadelelerinden uzak tutulmuşlardır (2015, s. 57). Sol partiler ise söylemlerinde kadın erkek eşitliği, temsilde cinsiyet eşitliği, kadın hakları gibi konulara daha çok yer verseler de pratikte somut adımlar ve uygulamalardan uzak durmuşlardır. Türkiye'deki siyasi partilerin bu tutumları sebebiyle gerek partilerde gerekse meclislerde kısacası siyasetin olduğu hiçbir yerde, istisnalar dışında etkin kadın temsilciler ve liderler ortaya çıkamamaktadır.

Türkiye'de siyasete ilgisi olan ve ciddi siyasi hedeflerle siyasi partilere üye olan kadınların büyük çoğunluğu, eşit cinsiyet katılımına uzak yaklaşımlar sergileyen partileri tarafından gerekli moral ve destekten mahrum bırakılmaktadırlar (Aldemir ve Budak, 2018, s. 43). KONDA'nın 2011 yılında hazırladığı Siyasette Kadın Araştırması Raporu'na göre, kadınların mecliste ve genel anlamda siyasette yeterli oranda yer almamalarının en belirgin sebebi yüzde 39,2'lik oranla partilerin kadınlara siyasette yeterince destek vermemesi olarak tespit edilmiştir. Diğer sebepler ise, daha önce bahsedildiği gibi toplum tarafından kadınların siyaset yapamayacağına düşünülmesi ve bu düşüncenin uzantısı olarak seçmenlerin kadın milletvekili istememeleridir. Araştırmaya göre bir diğer sebep ise, kadınların aile sorumlulukları nedeniyle siyasete vakit ayıramamalarıdır (KONDA, 2011, s. 21).

Siyasi partilerin alt kademe teşkilatlarında daha fazla yer alan kadınların sayısı, üst kademelere doğru çıkıldıkça azalmaktadır. Çünkü parti örgütlenmesi içinde kadınların dikey hareketlilik göstermesi erkeklere oranla çok daha zordur ve bu nedenle kadınlar partilerin alt ve orta kademe teşkilatlanmalarında görünmez olmaktadır (Aldemir ve Budak, 2018, s. 43). Mevcut siyasal yapı içinde hiçbir partiyle bağlantı kurmaksızın seçimlerde bağımsız aday olarak çıkıp, çeşitli siyasi görevlere gelmek istisnai durumlar dışında mümkün olmamaktadır. Partilerin adayları belirlerken izledikleri yol ise, çoğunlukla demokratik yöntemlerden uzaktır ve adaylar partilerin üst yönetimlerinde belirlenmektedir (Alkan, 2004, s. 72). Seyman'a göre son zamanlarda kadınlar, ihtiyaç duyulması halinde partiler tarafından davet edilerek siyasete dahil edilmektedirler. Davet edilerek siyasete giren kadınlar, kendilerini siyasette misafir olarak görmekte ve bu düşünceye uygun olarak parti içinde fazla göze batmadan pasif biçimde siyasi varlığını sürdürmektedir. Aksi şekilde davrandıklarında ise, partiden ve görevlerinden uzaklaştırılmaktadırlar (2014). Gerek ulusal gerekse yerel düzeydeki seçimlerde “para, zaman, güçlü kamusal ilişki ağları, eğitim, deneyim gibi gerekli politik kaynak ve imkânlara sahip olan kişiler öncelikle aday gösterilir ve seçilir. Bu alanların neredeyse tamamında kadınların dezavantajlı olduğu açık bir gerçektir” (Alkan, 2004, s. 72). Gerekçesi ne olursa olsun kadınların toplum ve siyasi partiler tarafından siyasi karar alma mekanizmalarının dışına itildiği açıktır.

Türkiye'deki siyasi partilerin bazıları kadın temsili konusunu hiçbir zaman gündeme getirmemişler; bazıları ise, söylemlerinde veya tüzüklerinde az da olsa değinmişlerdir. Ancak muhalefet partileri iktidar olma telaşına kapıldığından, iktidar partileri mevcut iktidarlarını en uzun süreye taşıma telaşından, kadın sorunlarını ve siyasette kadının yokluk sendromunu on yıllardan beri görmezden gelmişler ve hala görmezden gelmeye devam etmektedirler. Bir şekilde kendilerini siyasete eklemeyi başarmış kadınlardan ise, partinin bir neferi olarak soluksuz çalışması ve gerek şeklen gerekse fikri olarak erkek gibi siyaset yapmaları beklenmektedir (Altındal, 2007, s. 105-106). Bu yüzden kadınlar siyasette yeterli sayıya ulaşmamakta, siyasette yer almayı başaranlar ise tam anlamıyla kadın sorunlarına yönelememektedirler.

4.1.1.7. Kadının Sembolik Olarak Kullanılması

Türkiye'de Meclisteki kadın temsilci oranının özellikle çok partili hayata geçişten itibaren büyük bir düşüşe geçmesinin sebebinin Nermin Abadan, Yeşim Arat,

Şirin Tekeli gibi araştırmacılar, cumhuriyetin ilk yıllarında kadının Türk modernleşmesinin sembolü olarak kabul edilmesiyle açıklamaktadır. 1950’li yıllardan sonra ise çok partili hayata geçişle birlikte modernleşmenin simgesel araçları değişmiş, bu yüzden mecliste fazla sayıda kadın temsilci bulunması ilkesi önemini kaybetmiştir (Demir, 2015, s. 96-98).

Deniz’e göre ise, eğer cumhuriyet rejimi kadınları sadece modernleşmenin bir sembolü olarak kullanmış olsaydı, kadınların eğitimini önceleyen ve toplumsal statüsünü yükselten çeşitli yasal düzenlemelerle, eşit ve özgür bireyler olarak yetişmesinin önünü açmazdı. Atatürk’ün söylemlerinde, kadınlara tanınan hakların birer lütuf olmadığı ve kadınların bu haklara layık yurttaşlar olduğu sık sık belirtilmiştir. Aynı zamanda topyekûn bir çağdaşlaşmanın toplumun yarısını dışarda bırakarak mümkün olmayacağı düşüncesiyle, kadın hakları konusunda kapsamlı adımlar atılmıştır (Deniz, 2019, s. 75). Öte yandan Türkiye’nin ilk kadın bakanlarının, meclisteki kadın oranının yüzde 1’lerde olduğu 12 Mart (1971) Muhtırası döneminde atanmış olması, kadınların demokrasinin sembolü olarak erkeklerin izin verdiği ölçüde siyasette yer alabildiği iddialarını güçlendirmektedir (Deniz, 2019, s. 94).

4.1.1.8. Sivil Toplum Kuruluşlarında Kadın Eksikliği

Türkiye’de sivil toplum kuruluşları bünyesindeki kadın sayısının azlığı, siyasette kadınların yetersiz temsilinin sebeplerinden bir diğeridir. Sivil toplum kuruluşları, ülkelerin siyasetlerinin yönlendirilmesinde önemli bir işleve sahip baskı araçlarıdır. Dünya parlamentolarındaki kadın temsilcilerin yüzde 51’i sivil toplum örgütleri ve sendikalardaki aktif çalışmalarının neticesinde seçildiklerini söylemişlerdir. Ancak, Türkiye’deki sivil toplum kuruluşlarında da toplumun ve siyasi partilerin cinsiyet konusundaki genel tutumuna benzer bir yapılanma görülmektedir. Kadınlar, genellikle ev içi rolleri ile bağlantılı gönüllü yardım faaliyetleri ile ilgilenen sivil toplum kuruluşlarında aktif olabilmektedirler. (Gökçimen, 2008, s. 51). Dolayısıyla kadınların siyasette yer almasında önemli bir role sahip olan sivil toplum kuruluşlarındaki yetersizliği, doğal olarak siyasi katılımlarını olumsuz yönde etkilemektedir.

4.1.1.9. Yasal Cinsiyet Kotasının Olmaması

Kadınların yetersiz siyasal temsilde bir başka sebep ise, Türkiye’de cinsiyet kotası uygulamasının yasal olarak kabul edilmemesidir. Türkiye’de bazı kadın sivil

toplum kuruluşları, kadınların temsilini arttırmak amacıyla zaman zaman cinsiyet kotasının yasallaşmasını dile getirmiş olsalar da bugüne kadar bu istek gerçekleştirilmemiştir. Yani Türkiye’de zorunlu cinsiyet kotası uygulaması bulunmamaktadır. Bunun yerine gönüllü kota uygulaması mevcuttur. Farklı bir ifadeyle, cinsiyet eşitliği konusu siyasi partilerin inisiyatifine bırakılmıştır. UNIFEM (Birleşmiş Milletler Kadınlar Kalkınma Fonu)’in 2008-2009 yılı İlerleme Raporu’na göre gelişmekte olan ülkelerde, temsilde kadın erkek eşitliğinin sağlanması için kırk yıl geçmesi gerekmektedir. Cinsiyet kotası uygulamayan ülkelerle uygulayan ülkelerin parlamentoları kıyaslandığında, kotanın süreci hızlandırdığı gözlemlenmiştir. Kota uygulamayan ülkelerde, uygulayan ülkelere göre kadınların temsili daha düşük düzeylerde kalmaktadır (Torres, 2014, s. 135).

4.1.1.10. Medyanın Cinsiyet Eşitsizliğini Körükleyici Tutumu

Türkiye’de kadınların siyasal, sosyal, kültürel, toplumsal ve bütün diğer alanlarda ikinci plana itilmiş olmalarının en büyük sebeplerinden biri medyanın cinsiyet eşitliği konusundaki olumsuz tutumudur. Medya kuruluşları, geçmişten günümüze geleneksel cinsiyetçi rollerin sürdürüldüğü bir dil kullanarak, kadınların hayatlarının erkekler tarafından kuşatma altına alınmasına sebep olmuştur (Aldemir ve Budak, 2018, s. 43). Medyanın kullandığı cinsiyet ayrımını körükleyici dil toplumda kadınları aşağı gören, erkekleri ise yücelten bir anlayış oluşmasına ya da daha doğrusu var olan bu anlayışın desteklenerek daha ileri boyutlara taşınmasına neden olmaktadır.

Kadınlar medya organlarında daha çok magazinsel ve kadınsı özellikleri ile ön plana çıkarılmaktadır. Böylelikle kadınların toplumdaki saygınlığı azaltılmakta ve toplumsal/siyasal meselelerde kamuoyu oluşturma ve fikirleri ile halkı etkileme güçleri engellenmektedir (Aldemir ve Budak, 2018, s. 43). Herhangi bir fikrin toplum tarafından kabul görmesinde veya reddedilmesinde medyanın etkisi çok büyüktür. Deniz’in 1935’den 2007’ye kadarki seçim dönemlerinde bazı gazetelerin kadın ve siyaset konusunu ele alış biçimlerini incelediği çalışmasında elde ettiği sonuçlardan biri, 1935 haricindeki yıllarda yapılan haberlerde ana temanın kadınların siyasi fikirleri değil, kadınlık özellikleri etrafında döndürüldüğüdür. Medya, kadın siyasetçilerden bahsederken onları çeşitli ideolojileri anlatmak için araçsallaştırmıştır. Kadın siyasetçiler, politikacı kişiliklerinden ziyade geleneksel kadınlık rolleri ile ön plana

çıkartılmış; bu durum bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde ataerkil zihniyetin devamını körüklemiştir (2019, s. 242,243).

Kadın ve siyaset konusu ile ilgili bazı gazetelerin farklı tarihlerde attıkları haber başlıkları şu şekildedir: 3 Ekim 1973 tarihli Hürriyet gazetesinde “Hanımlar ev işlerine paydos deyip hanım hanımcık propaganda yapmaya başladı” şeklinde haber yapılarak kadınlık ev işleri ile ilişkilendirilmiştir (Deniz, 2019, s. 244). 30 Haziran 1987 tarihli Milliyet gazetesinde “Ecevit mutfağına dön” şeklinde Rahşan Ecevit’le ilgili haber yapılmış ve bu haberde kadınların yerinin mutfak olduğu iması yapılmıştır (Milliyet, 1987). 5 Aralık 1995’te Hürriyet gazetesi Tansu Çiller’le yapılan röportajı “Makyaj yapmıyorum” başlığı ile haber yaparak Çiller’in siyasetçiliğinden ziyade kadınlık özelliğini vurgulamıştır. Hürriyet gazetesi 26 Temmuz 2007’de benzer şekilde “Önce aşık sonra vekil”; 27 Temmuz 2007’de “Kadın milletvekilleri için güzellik salonu”; 28 Temmuz 2007’de “Kadın vekillere makyaj odası” başlıklarını kullanarak kadın siyasetçileri ısrarla aşk, makyaj ve güzellik gibi toplumda kadınlıkla ilişkilendirilen önemsiz detaylarla ön plana çıkarmış; yine 29 Temmuz 2007’de “Siyasi dekolte” başlığı atarak kadın siyasetçilerin kıyafetleri ile ilgili haber paylaşmıştır (Deniz, 2019, s. 198, 242-245). Bu örneklerde görüldüğü gibi medya, siyaset yapan kadınların ekonomi, ticaret, dış ilişkiler, ülke ve dünya sorunları hakkındaki görüşlerindense “kadınlık” özelliklerini ön plana çıkarmayı tercih etmiştir. Haber başlıkları dikkatli incelendiğinde, medyanın bu haberlerle kadınların siyaset yapmasına karşı aşağılayıcı bir tutum takındığı, yaptığı haberlerle adeta “siyaset erkek işidir” dercesine kadınları siyasi arenadan dışlayarak ataerkil zihniyeti devam ettirme çabasında olduğu fark edilmektedir.

Aslında bugün bile medya bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde bu tutumu sürdürmeye devam etmektedir. 24 Haziran 2018 genel seçimlerinden sonra bakanlar açıklandığında, ticaret bakanının kim olduğu duyurulurken pek çok televizyon kanalında “Ticaret kadın bakana emanet” gibi başlıklar kullanıldı. Oysa diğer bakanlıklar açıklanırken “erkek bakan” diye bir tamlama kullanılmadı. Bu durum insanların bilinçaltında yaptığı çağrışım bakanlığın, özellikle de ticaret bakanlığının erkeklerin doğasına uygun, erkek siyasetçiler için normal kabul edilen bir iş olduğudur. Bu göreve getirilen kişi kadın siyasetçi olduğunda ise, sanki anormal bir durum gerçekleşmiş gibi görevin başına “kadın” kelimesi eklenmektedir. Medya, kadın konusunda geçmişten günümüze taşıdığı bu tutumu devam ettirerek kadınların siyasi

temsilinin erkeklerle eşit seviyeye gelmesi konusunda olumsuz bir tetikleyici görevi görmekte dolayısıyla kadınların siyasette erkeklerle eşit oranda yer alamamasının önündeki en önemli engellerden bir diğerini teşkil etmektedir.

4.1.1.11. Rant Kaygısı

Türkiye’de kadınların 1980 sonrası özellikle yerel yönetimlerdeki yetersiz temsilinin en önemli sebebi rant kaygısıdır. Nitekim Türkiye’de 1980’li yıllar kentsel topraklar üzerinden rant paylaşımının yapıldığı, belediyelerde yolsuzluk iddialarının sık sık gündem olduğu bir dönemdir. Yerel yönetimler, halka hizmet düsturundan ziyade rant dağıtım merkezi gibi görülmeye başlanmıştır. Kadınların şahsi mülk sahipliği erkeklere göre çok daha az olduğundan ve aynı zamanda rant dağıtımının ilişkili olduğu meslek gruplarındaki varlığı sınırlı olduğundan, doğal olarak yerel yönetimlerin dışında kalmışlardır (Alkan, 2004, s. 75). Bu görüş sadece 1980 sonrasında rant temelli yerel yönetim yapısını açıklamak için belirtilmiş olsa da rant kaygısı geçmişte olduğu gibi günümüzde de gerek yerel gerekse genel düzeyde devam etmekte olan bir problemdir. Kadınların bu alanlardaki yetersizliği de hala sürdüğünden, bu durum dolaylı olarak kadınların siyasal katılımını olumsuz etkilemektedir.

4.1.2. İçsel (Kadınların Kendilerinden Kaynaklı) Faktörler

Kadınların siyasal hayattaki (sayıca) eksikliğinde, çevresel faktörlerin olduğu kadar kendi içsel durumlarının da etkisi vardır. Kadınların kendilerinden kaynaklanan sebeplerin ortaya çıkarılması ve sorunun çözümüne öncelikle kadınların kendilerindeki eksikliklerin giderilerek başlanması daha kalıcı ve uzun vadeli çözümleri arkasından getirecektir.

4.1.2.1. Öğrenilmiş Sosyokültürel Değerler

Kadınlar, sosyal hayatta var olabilecekleri işlerden ziyade toplumsal hayatta eş ve annelik rolleri ile daha fazla yer almak durumunda kalmaktadırlar. Bu durum sosyal ve siyasal meselelerden uzak kalmalarına, zihinlerinin daha çok evleri ve çocukları ile ilgili konulara odaklanmasına neden olmaktadır. Oysa çalışan veya sosyal hayatta herhangi bir sebeple aktif olan kadınlar, siyasal meselelerle daha çok ilgilenmektedirler. Çalışma hayatında yer almak siyasetle ilgili birtakım temel bilgilerin edinilmesini

kolaylaştırmakta ve beraberinde siyasal meselelere ilgiyi de getirmektedir (Güldü ve Ersoy Kart, 2009, s. 99).

Kadınlar erkeklerle aralarındaki biyolojik farklılıklardan dolayı enerjilerinin büyük bir bölümünü çocuk bakımına harcamaktadırlar. Bu durum onların farklı meselelerle ilgilenmelerini engellemektedir. Günümüzdeki kadınların, toplumun dayattığı “çocuk bakımı ve ev işleri kadına aittir” görüşünü sorgulamaksızın kabul etmeleri, dışarıda resmi olarak bir işte çalışırken evde de bu görevleri eksiksiz yerine getirmeye çalışmaları sonucu sosyal ve siyasal meselelerle ilgilenmeye ne vakitleri ne de enerjileri kalmaktadır. Bu durumsa “kadınların doğası gereği siyasetle ilgilenmedikleri” görüşünün ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Kadınlar gerek ev işleri, gerek çocuk bakımı gibi konularda evde eşleriyle işbölümü yaptıklarında, sosyal ve siyasal meselelerle ilgilenmeye daha çok vakitleri ve enerjileri olabilir. Elbette bu gerçekleşirse bütün kadınlar otomatik olarak siyasal hayata ilgi duymaya başlamayacaklardır ancak en azından siyasete ilgi duydukları halde vakit ayıramayan kadınların katılımı açısından olumlu neticeler doğuracaktır. Dolayısıyla kadınların toplum tarafından kendilerine biçilen rolleri sorgulamaksızın kabul edip buna göre yaşamaları, siyasal katılımları önündeki en büyük engelleri farkında olmadan kendilerinin de desteklediğini göstermektedir. Çünkü öğrenilmiş sosyokültürel değerler kadınları siyasetin dışına itmektir.

4.1.2.2. Kadın Siyasetçilerin Kadın Sorunlarına İlgisiz Kalması

Kadınların siyasette az sayıda ve etkisiz yer almalarının sebeplerinden biri de siyasete atılan kadınların, seçildikten sonra kadın temsiline arttırılması konusunda yeterli çabayı göstermemeleridir. 1935 yılında Meclise seçilen ilk kadın milletvekilleri, kadın hakları konusunda bugünkü kadın siyasetçilere göre çok daha fazla çalışmaktaydılar. Araştırmalara göre ilk kadın milletvekilleri kendilerini daha çok ‘kadınların temsilcileri’ olarak görmekteydiler (Mutlu, 2017, s. 32). Ancak kadın siyasetçilerin bu tutumu zamanla değişime uğramış ve sonraki dönemlerde seçilen kadın milletvekilleri kendilerini kadınların temsilcisi olmaktan ziyade bütün milletin temsilcisi olarak görmeye başlamışlardır (Aldemir ve Budak, 2018, s. 51).

Türkiye’de özellikle çok partili hayata geçişten sonra seçilen kadın milletvekillerinin tutumları, daha çok parti çıkarlarını her şeyin üstünde tutma eğiliminde gelişmiştir (Demir, 2015, s. 101). Siyasette, kadınların bütün milletin

temsilcisi olarak hareket etmeleri toplum adına olumlu bir adım olmakla birlikte siyasi temsilde kadın erkek eşitliği sağlanmadığı sürece bu tutum kadınların yararından çok zararına sonuçlar doğurmaktadır. Zira bu hareket tarzı ile kadın siyasetçiler, kadın sorunlarını öncelikli olarak ele almaktan ve onlara yönelik çözümler üretmekten geri durmaktadırlar. Kadın siyasetçilerin, siyasette kadın aktörlerin yetersizliğini görmezden geldiği bir ortamda elbette, erkek siyasetçiler de bu eşitsizliği bir sorun olarak algılamamakta ve iktidar mücadelesinde daha farklı meselelere eğilmektedirler.

4.1.2.3. Kadınların “Eril Siyaset” Yapmaları

Siyasetin geçmişten günümüze erkek bakış açısıyla şekillenmiş olması sebebiyle siyasete girmek isteyen kadınlar eril dil, davranış ve söylemleri benimseyerek, bu şekilde siyaset yapmaya yönelmektedirler. “Eril siyaset” olarak nitelendirilen bu siyasi anlayış, siyasete ilgi duyan kadınlar ya da siyasette aktif olarak yer alan kadın siyasetçiler tarafından kendilerini siyasette kabul ettirebilmenin asli unsuru olarak görülmektedir. Dolayısıyla siyasetteki söylemlerini ve davranışlarını bu çerçeveden belirlemektedirler (Mutlu, 2017, s. 34).

Kadın siyasetçiler düşünce ve yaklaşımlarında ne kadar “radikal” olsalar da davranışlarıyla geleneksel cinsiyet rollerinin sürdürülmesinde model olmaktadır (Gençkaya, 2011, s. 31). Gerek dünyadaki gerekse Türkiye’deki sayıca az kadın liderlere bakıldığında neredeyse hepsinin imajlarının birbirine benzediği görülmektedir. Birkaç örnek vermek gerekirse; günümüzdeki Almanya başbakanı Angela Merkel, İngiltere’nin eski başbakanı Theresa May, Türkiye’nin ilk kadın başbakanı olan Tansu Çiller, İYİ Parti kurucusu ve genel başkanı Meral Akşener gibi gerek dünyada gerekse Türkiye’deki etkili kadın siyasetçilerin büyük çoğunluğunun kısa saçlı olduğu ve genelde vücut hatlarını belli etmeyen bol takım elbiseler giydikleri görülür. Ayrıca makyaj ve takı gibi kadınsılığını ortaya çıkaracak şeylerden de uzak dururlar. Bu imaj, siyaset yapan kadınların topluma bir nevi cinsiyetlerinden sıyrılıp, erkeklerden farksız şekilde siyaset yapabileceklerini kanıtlama çabasıdır. Çünkü siyaset, toplumdaki bireylerin zihinlerine erkek ideası ile kazanmıştır. Kadınlar da siyasette belirli mevkilere gelebilmek için gerek fiziksel gerekse fikirsel olarak toplumsal bellekteki siyasi figürlere benzemeye çalışmaktadırlar. Bu durum dolaylı olarak siyasetteki erkek hegemonyasının kadınlar aracılığıyla da sürdürülmesine neden olmaktadır.

4.1.2.4. Siyasetin Kadınlar Üzerinde Bıraktığı Olumsuz İmaj

Siyasetin kadınların pek çoğu tarafından “kirli bir oyun” olarak algılanması da kadınları siyasetten uzak tutan içsel sebepler arasındadır. Politikanın içinde dönen entrikalar, iktidar mücadeleleri, erkek hâkimiyetinde bir alan olması ve benzer durumlar kadınların özgüvenlerinin sarsılmasına ve siyasetten uzak durmalarına sebep olmaktadır. Kadınların, erkeklerin yüceltilerek yetiştirildiği Türk toplumunda, erkekler karşısında özgüven eksikliği duymaları, siyasete mesafeli yaklaşımlarında başlı başına bir sebeptir (Pınarcıoğlu, 2017, s. 19). Kararlılık ve özgüven, siyasette belirli mevkilere ulaşmak için gerekli temel şartlardandır. Ancak kadınlar, siyasetin kendilerine yabancı bir alan olduğu öngörüsüyle toplumsallaştırdıklarından, siyasal hayata katıldıklarında ise erkek siyasetçilerin önderliğinde, kendilerine verilen görevleri yerine getirme düsturuyla hareket ettiklerinden siyasette etkili bir özne konumuna gelememektedirler (Pınarcıoğlu, 2017, s. 19).

Onay’ın üniversite öğrencilerine yönelik yapmış olduğu bir araştırmada, öğrencilerin büyük çoğunluğunun siyasi katılım konusunda isteksiz olduğu gözlemlenmiş; genç neslin, mevcut siyasetçilerin tavır ve tutumlarını olumlu bulmamalarının siyasetten uzak durmalarındaki başlıca sebeplerden biri olduğu tespit edilmiştir. Siyasetçilerin bazı konularda kendi yararlarını, toplum yararının üstünde tutması, siyasetin toplum hafızasında olumsuz imgeler çağrıştıran sebeplerinden biridir (2013, s. 106). Dolayısıyla kamusal alandaki mevcudiyetleri erkeklere kıyasla çok düşük oranda olan kadınların pek çoğu, siyaset sahnesini içerisinde çok farklı hesapların yapıldığı ve erkeklerin iktidar mücadelelerinin yaşandığı bir alan olarak görmekte ve bu alandan uzak durmaktadırlar.

4.1.2.5. Siyasetin Seçkinler Tarafından Yapılabileceği Önyargısı

Kadınların siyasal hayattaki yetersizliğinin sebepleri incelendiğinde ortaya çıkan başka bir tablo Meclise girmeyi başaran kadınların, genellikle ortalamanın çok üzerinde eğitim görmüş, çok saygın mesleklere ve maddi olarak çok iyi imkânlarla sahip kişiler olduğu veya daha önce üst düzey siyasi görevlerde bulunmuş ailelere mensup kişilerden oluştuğudur. Bu durum karşısında toplumda bu şartlardan herhangi birine sahip olmayan diğer kadınlar, siyasette hiç şansları olmayacağını düşünerek siyasetten uzak durmaktadırlar (Aydın Yılmaz, 2006). Aslında bu durum hem kadınların kendilerinden

hem de siyasi partilerin kadın adayları belirlerken izledikleri tektipleştirici kıstaslardan vazgeçmemelerinden kaynaklı bir sorundur.

4.2. SİYASETTE KADIN TEMSİLİNİ ARTIRMAYA YÖNELİK ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Siyasal hayatta kadın erkek eşitliği meselesinin ciddi bir çözüme kavuşturulabilmesi için diğer toplumsal alanlarla birlikte ele alınması gerekir. Deniz'e göre bunun için kadınlara, politikacılara, ulusal ve yerel meclislere, sivil toplum kuruluşlarına ve medyaya büyük sorumluluklar düşmektedir (Deniz, 2019, s. 248).

4.2.1. Ulusal ve Yerel Politikada Değişiklik

Siyasi karar alma mekanizmalarında kadınların erkeklerle eşit oranda yer almasını sağlamak için sadece Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde değil yerel düzeydeki meclislerde de gerekli çalışmalar ve düzenlemeler yapılmalıdır. Toplumun bütün bireyleri eşit siyasal katılımın demokratik bir gereklilik olduğuna dair bilinçlendirilmeli; gerek yerel meclislerde gerekse ulusal mecliste bunu sağlamaya yönelik politikalar izlenmeli ve somut adımlar atılmalıdır (Yavaşgel, 2014, s. 125).

Kurulan hükümetlerde bakanlık gibi önemli görevlerde kadınlara sembolik olarak kadınsı rollerle bağdaştırılan bakanlıkları vermek yerine, erkeklerle eşit sayıda ve uzmanlık alanlarına uygun bakanlıklar verilmelidir ve bu anlayış liyakat esasından şaşmamak kaydıyla devletin bütün kademelerinde uygulanmalıdır. Kadınların hem ulusal hem de yerel karar alma mekanizmalarında yer almaları teşvik edilmelidir. Bu tutumun sadece hükümet tarafından değil siyasi partiler, sivil toplum kuruluşları, özel sektör, akademik kurumlar ve diğer bütün kuruluşlarca desteklenmesi; kadınların hiçbir kurum ya da kişi tarafından gerek kamusal gerekse özel alanlarda doğrudan veya dolaylı olarak negatif ayrımcılığa maruz kalmayacağı zihniyet değişimi ve yasal düzenlemelerin yapılması sağlanmalıdır (Afkhami ve Eisenberg, 2014, s. 160-161).

4.2.2. Zorunlu Cinsiyet Kotası

Siyasal temsil mekanizmalarında kadınların erkeklerle eşit oranda yer almaları üzerine yapılan tartışmalar devletin bu konuda alacağı pozitif ayrımcılık önlemleri ve yasal cinsiyet kotası uygulanması etrafında birleşmektedir. Kadınların cinsiyet kotası

uygulaması yoluyla niceliksel olarak siyasetteki varlığının artırılması, aynı zamanda kadın taleplerinin bütün toplumun temsilcisi görünümüyle mecliste var olan erkek siyasetçiler tarafından samimiyetle dile getirilmesi, siyasette cinsiyetler arası eşitliği getirebilir (Sancar, 2008, s. 182).

Türkiye’de çoğu siyasi partinin kota konusundaki tutumu samimiyetten uzaktır. Kitlesele olarak güçlü konumda olan partiler, bu konumlarını riske atmamak veyahut da erkek seçmenlerin desteğini kaybetmemek için cinsiyet kotası konusunda fazla girişimci davranmamaktadırlar. Yeni kurulan veya daha küçük bir kitlesi olan partiler ise kadınların potansiyel oylarını kazanabilmek için kota konusuna başlangıçta sıcak yaklaşmaktadırlar. Örneğin; AKP ilk kurulduğunda, 2002’deki seçimlere katılmadan önce kota konusunda bazı adımlar atmış ancak daha sonra bunları uygulamaktan vazgeçmiştir. İktidar olduktan sonra ise gönüllü veya zorunlu kota uygulanması konusunda herhangi bir girişimde bulunmamıştır (Sitembölükbaşı, 2007, s. 26).

Kadınların siyasi geleceği, siyasi partilerin inisiyatifine bırakıldığı sürece bu gidişata göre temsilde adaletin gerçekleşmeyeceği bir gerçektir. Dolayısıyla partilerin uygulayacağı gönüllü kotalar yerine Meclis’te yapılacak bir yasal düzenleme ile geçici zorunlu cinsiyet kotası uygulamasının getirilmesi cinsiyetler arası eşit temsilin sağlanması için büyük bir adım olacaktır (Deniz, 2007, s. 15). IPU (Parlamentolar Arası Birlik) raporları kadın temsil oranının kritik eşiği aştığı ülkelerin çoğunda zorunlu cinsiyet kotası veya parti kotası uygulandığını belirtmektedir. Kadın temsil oranının çok yüksek olduğu Ruanda gibi ülkelerde yasal kota uygulaması mevcuttur. Kota uygulanmasının yasal zorunluluk olarak düzenlendiği ülkelerde bu anlamda çok daha olumlu sonuçlar elde edilmektedir. (Yavaşgel, 2014, s. 126). Ayrıca cinsiyet kotasının partiler tarafından yeterli kadın aday olmadığı gibi gerekçelerle istismar edilmesinin önüne geçilebilmesi için yaptırım olarak mali kısıtlama cezası veya boş koltuk gibi yöntemler getirilebilir (Aldemir ve Budak, 2018, s. 59). Boş koltuk yöntemi, siyasi partilerin yeterince kadın aday göstermemesi ya da kadın adayların seçilememesi halinde mecliste onlara ayrılan koltukların bir dahaki seçime kadar boş bırakılmasıdır.

Feminist literatürde kota konusuyla ilgili çeşitli tartışmalar mevcuttur. Bazı feminist gruplar kadınların bir lütuf olarak kota uygulaması ile siyasetteki temsiline artırılmasını aşağılayıcı bir tutum olarak kabul ederken; bazıları da mevcut ataerkil toplumlarda negatif ayrımcılıklara maruz kalan kadınların en azından bu durumdan kurtulana kadar kota gibi pozitif ayrımcılık uygulamaları ile desteklenmeleri gerektiğini

savunmaktadır (Sitembölükbaşı, 2007, s. 26-29). Yine kota konusundaki bir diğer çekince de yüzde 30-40 gibi belirlenen kritik eşik oranlarının “cam tavan etkisi” yaratacağı yani bu oranların, kadınların parlamentolardaki temsilleri konusunda sınırlayıcı bir etkiye sahip olacağı ve daha fazla temsil edilmelerinin önünde bir engel oluşturacağı düşüncesidir (Torres, 2014, s. 135). Ancak Türkiye’nin de dâhil olduğu dünyadaki ülkelerin büyük bir çoğunluğu kadınların temsili konusunda henüz yüzde 20’lere bile ulaşamamışken kota uygulamasının cam tavan etkisi yaratacağı endişesi için henüz çok erken denebilir.

4.2.3. Siyasi Partilerin Kadınlara Yönelik Tutumlarında Değişiklik

Siyasi partilerin genellikle parti üst yönetimi tarafından belirlenen aday listelerinde, kadın adayların sayıları artırılmalıdır. Siyasi partiler kadınları listelerde sembolik olarak erkek adayların arasına serpiştirmekten ya da seçilemeyecekleri sıralara yazmaktan vazgeçmelidir. Bunu sağlamak içinse fermuar tipi liste gibi gerçekten temsilde kadın erkek eşitliğini sağlayıcı aday belirleme yöntemleri zorunlu hale getirilmelidir (Aldemir ve Budak, 2018, s. 59). Siyasi partilerin kadınları ikincil konumlara itme ve sadece seçim dönemlerinde hatırlama tutumlarını ve bu erkek egemen yapılanmayı yeniden gözden geçirmeleri gerekmektedir (Çağlar, 2011, s. 66). Siyasi partilerin bu konuda yapacağı atılımlar hem meclisteki kadın milletvekili oranlarının artmasının hem de kurulacak hükümetlerde kadınların daha fazla yer almasının ve daha önemli görevlere gelmelerinin yolunu açacaktır.

4.2.4. Eğitim Yoluyla Toplumsal Zihniyet Değişimi

Türkiye’de kadın erkek arasındaki toplumsal ve siyasal eşitsizliğin temeli daha çocukluktan itibaren aile, çevre, medya, güncel durum gibi etkenlerle bireylerin zihinlerine kazınmaktadır. İlköğretimden itibaren ders kitaplarında bile cinsiyet ayrımcılığını körükleyen çok sayıda öge yer almaktadır. Bu şekilde çocukluktan itibaren erkeklere karar verici, etken roller atfedilirken kadınlara ise bağımlı ve edilgen roller atfedilmektedir (Deniz, 2019, s. 248). Bu yüzden hem aileler hem de öğretmenler çeşitli eğitimlerle cinsiyet eşitliği konusunda bilinçlendirilmeli ve bu konuda özel çaba sarf etmeye yönlendirilmelidirler. Ayrıca ilköğretimden itibaren bütün ders kitapları bu hassasiyetle incelenmeli ve cinsiyet ayrımcılığını destekleyen öğelerden arındırılarak, çocuklara kitaplarda demokratik iş bölümüne dayalı bir aile tablosu sunulmalıdır. Buna

ek olarak toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin çeşitli dersler, eğitimin her aşamasında kademeli olarak verilebilir (Deniz, 2019, s. 248). Bu önlemler uzun vadede cinsiyet eşitliği konusunda topyekûn bir zihniyet değişiminin sağlanmasına çok büyük katkı sağlayacak, doğal olarak temsilde eşitliği de getirecektir.

Kadınların sosyal hayatta ve siyasi arenada aktif olamaması büyük ölçüde ev içi sorumluluklar ve çocukların bakımı gibi işlerden kaynaklanmaktadır. Gerek kamusal gerek özel kuruluşlarda kreşlerin yaygınlaştırılması, kadınların sosyal hayattan kopmalarını önleyerek siyasi meselelerden de uzak kalmamalarını sağlamak adına olumlu bir adım olabilir (Pınarcıoğlu, 2017, s. 23).

Bu anlamda bir diğer önemli husus da ailevi sorumluluklar ve ev işlerinin eşler arasında eşit şekilde paylaşılmasıdır (Afkhami ve Eisenberg, 2014, s. 161). Kadınlar çalışsa dahi erkekler, genel olarak evdeki işlerin tamamını tek başlarına kadınların üstlenmesini beklemekte, bu konuda eşit iş bölümüne yanaşmamaktadırlar. Ancak toplum tarafından normal kabul edilen bu durumun değişmesi için daha çocukluktan itibaren çocuklar, cinsiyetçi rollere büründürülmeden eşit iş paylaşımı ile yetiştirilmelidir. Kadınların bu konuda daha dikkatli olmaları, aile yaşamında da demokratik ve eşitlikçi bir anlayışın oluşturulması ve bu sayede gerekli toplumsal zihniyet değişiminin sağlanmasıyla, kadınlar siyasal hayatta daha aktif olmaya başlayacaklardır.

4.2.5. Siyasete Kadın Bakış Açısının Getirilmesi

Kadınlar, siyasette yer alabilmek için erkeksi kimlikler içine bürünme arayışından vazgeçmeli, hem kadın hem de siyasetçi kimlikleriyle siyasi arenada yer alma çabasında olmalıdırlar. Aksi takdirde kadın siyasetçilerin, erkek egemen söylemleri ve tavırları benimseyerek yaptıkları siyaset, pek çok alandan dışlanmış bir şekilde sadece ev işleri ve çocuk bakımı, nadiren çalışma hayatında yer alarak hayatlarını sürdüren kadınların toplumsal eşitliğe ulaşmalarında bir fayda sağlamayacak, aksine ataerkil zihniyetin devam ettirilmesine katkı sağlayacaktır (Mutlu, 2017, s. 44).

Kadın siyasetçiler sembolik olarak kendilerine verilen kadınsı rollerle bağdaştırılmış görevleri ve bu anlayışı reddederek, uzmanlık alanları ile ilgili konularda etkili ve aktif bir siyaset sürdürmelidirler. Siyasete kadın bakış açısını taşımalı ve diğer toplumsal sorunlar yanında kadınların eşitsizlik sorununa özel önem vererek, bu konuda

gerekli yasal düzenlemelerin ve somut adımların atılmasında öncü görev üstlenmelidirler. Kadın siyasetçilerin kendilerini hem kadın hem de siyasetçi olarak topluma kabul ettirmeleri, geleneksel cinsiyet rollerinin yıkılıp yerine eşitlikçi ve daha adil bir düzenin kurulması için gereken toplumsal zihniyet dönüşümünün gerçekleşmesine psikolojik olarak büyük katkı sağlayacaktır. Aynı zamanda kadınların siyasal hayatta daha büyük hedeflere daha emin adımlarla ilerlemelerinin ve sembolik görevlerden kurtulup, aktif şekilde ülke siyasetini yönlendirmelerinin de önünü açacaktır.

4.2.6. Pozitif Ayrımcılık Önlemleri

Türkiye’de yasal olarak on iki yıllık zorunlu eğitim var olsa da özellikle bazı bölgelerde kız çocukları aileleri tarafından çeşitli yollarla bu eğitimden mahrum bırakılmaktadırlar. Bu yüzden kız çocuklarının eğitimine özel önem verilmeli ve devlet tarafından çeşitli teşviklerle meslek sahibi olmaları için gerekli bütün imkanlar sağlanmalıdır. Ayrıca zorunlu eğitimden sonra iş kurmak isteyen kadınlara devlet tarafından destek sağlanarak ekonomik bağımsızlıklarını kazanmalarına yardım edilmelidir. Eğitim ve ekonomik durum siyasete ilgi ve siyasi katılımında olumlu rol oynadığından böylelikle, kadınlar bağımsız ve özgün fikirleriyle sosyal hayatta kendilerine yer bulabilecek, siyasal hayattan uzak ve erkeklerin egemenliğinde bir yaşam sürdürmek zorunda kalmayacaklardır. Bu durum mevcut ataerkil zihniyetin değişime uğramasına ve kadınların siyaset dâhil pek çok alanda özgüvenli ve yetkin bir şekilde yer almasına kapı aralayacaktır.

4.2.7. Sivil Toplum Örgütleri ve Medya Aracılığıyla Etkili Propaganda

Kadınlar, sivil toplum örgütleri ve kitle iletişim araçlarını etkili kullanarak, kadınların eşit temsili konusunda farkındalık oluşturmalarıdır. Kadın haklarına yönelik oluşturulan sivil toplum örgütleri, sosyal faaliyetlerin ötesinde kadınların ve kadın siyasetçilerin siyasal özelliklerine dikkat çekecek eylemlerde bulunmalıdır. Çünkü medyanın kullandığı dil, kadınlar milletvekili bile olsalar, daha çok onları magazin yönüyle yansıtmaktadır (Deniz, 2019, s. 248-249). Dizi, film, televizyon programları ve haberlerde kadınlar daha çok annelik ve kadınlık rolleriyle ön plana çıkartılmakta ve çoğunlukla güçsüz, korunmaya muhtaç kişiler olarak gösterilmektedir. Medya, kadınları ikincil konuma iten bu anlayıştan acilen vazgeçmeli; kadınları bilimsel, siyasal, sanatsal

ve benzeri alanlardaki başarıları ve fikirleriyle gündeme taşınmalıdır. Aynı şekilde, özellikle toplumda belirli mevkilere gelmeyi başarmış eğitimli kadınların da bu konuda hassasiyet göstermesi gerekmekte, siyasi pozisyonlardaki kadınların ise medyanın bu tutumunu değiştirmeye yönelik yasal düzenlemeler yapılması yönünde girişimlerde bulunması gerekmektedir.

Siyasal, sosyal, ekonomik, kültürel kısacası toplumsal yaşamı var eden bütün alanlar birbirleri ile bağlantılıdır. Dolayısıyla bu alanların sadece birine yönelik iyileştirme faaliyetleri uzun vadede olumlu sonuçlar elde etmek için yeterli değildir. Toplumsal hayatı oluşturan alanların kesin çizgilerle birbirlerinden ayrılması söz konusu olmadığından bütün bu alanlardaki düzenlemelerin birbirleriyle koordineli bir şekilde yapılması ve yürütülmesi gerekmektedir (Örtlek ve Tekelioğlu, 2013, s. 286). Bu düzenlemelerle birlikte kadınların ataerkil zihniyet tarafından kendilerine uygun görülen cinsiyetçi rolleri kabullenmeden önce bu rolleri sorgulayıp bunların dışına çıkmaya çalışması gerekmektedir. Eğer bunu yapmazlarsa, bütün toplumsal alanlarda ikinci plana atılmaya ve özel alandaki görevlerinin içinde hapsolmeye devam edeceklerdir (Çağlar, 2011, s. 66). Kadınlar, kendilerine biçilen cinsiyetçi rollerin dışında kamusal alanda başarılı çalışmalara imza atabileceklerini bilmeli ve öncelikle kendi zihinlerindeki prangaları çözmelidirler. Ancak bu şekilde hem siyasette hem de diğer alanlarda çok iyi yerlere gelebilirler.

SONUÇ

Yaşadıkları dünya tarihinin şekillenmesinde ve ülkelerinin kaderlerinin belirlenmesinde hatta kendi yaşamları üzerinde dahi uzunca bir süre söz hakkına sahip olamayan kadınlar, iki yüz yıl önce başlattıkları mücadele ile bu makûs talihlerini yenmek için büyük bir çaba içerisine girmişlerdir. Dünyada hak mücadelesi veren öncü kadınları ölüme götürecek kadar sancılı geçen bu süreç, Türkiye’de nispeten daha sancısız gerçekleşmiştir. Verilen bu mücadeleler sonucu bugün dünyanın çoğu ülkesinde yasal olarak erkeklerle eşit haklara kavuşan kadınlar, bu hakların pratiğe dönüştürülmesi noktasında özellikle politik alanda çok geride kalmıştır.

Aslında eski Türk gelenekleri araştırıldığında ve yirminci yüzyılda Türk kadınının dünyanın pek çok ülkesinden daha önce siyasal haklara sahip olduğu gerçeği göz önünde bulundurulduğunda, günümüzde Türkiye’nin siyasette kadın temsili konusunda dünya ülkelerine örnek olması gerekir. Eski Türk geleneklerinde kadının toplumsal statüsü hem çağdaşlarına hem de Osmanlı dönemine göre çok daha iyi durumdaydı. Eski Türk topluluklarında kadınların toplumsal yaşam alanlarından soyutlanması gibi bir durum söz konusu olmadığı gibi hatunlar (hakan eşleri) doğrudan veya dolaylı olarak devlet yönetimine katılabilirlerdi. Türklerin İslamiyet’i kabul etmelerinden sonra Arap kültürünün etkisiyle kadınlar, yavaş yavaş toplumsal alanlardan özel alana itilmeye başlanmıştır. Osmanlı Devleti’nde ise, Arap, İran ve Bizans kültürleri ile girilen etkileşim neticesinde bu durum çok daha ileri boyutlara varmıştır. Osmanlı döneminde bütün toplumsal alanlar erkeklerin egemenliğine geçerken, kadınların yaşam alanı büyük oranda evleri olmuştur. Öyle ki, kadınların evlerinden dışarı çıkabileceği saatler ile giyecekleri kıyafetler bile en ince ayrıntısına kadar fermanlarla düzenlenir hale gelmiştir. Bu durum erkeklerin bütün toplumsal alanlardaki hatta kadınlar üzerindeki hâkimiyetlerini pekiştirirken; kadınların da zamanla erkekleri yücelterek kendi cinslerini değersiz görmelerine, erkek hâkimiyeti altında yaşamayı içselleştirmelerine sebep olmuştur.

19. yüzyıla gelindiğinde dünyadaki kadın hareketinin etkisi Osmanlı’ya da tezahür etmiş ve Tanzimat Dönemi’nden itibaren kadınların toplumdaki pasif durumu gerek Avrupa’ya eğitim için gönderilen Jön Türkler gerekse Osmanlı’daki aydın kesim ailelere mensup kadınlar tarafından sorgulanmaya başlanmıştır. Tanzimat döneminden itibaren kadınlara eğitim, miras gibi konularda çeşitli haklar verilmeye başlanmıştır.

Özellikle II. Meşrutiyet döneminden sonra ise, Türk kadınları örgütlü bir şekilde hak taleplerine başlamış ve kamusal alanda yer alma mücadelesi vermiştir. Kadınlar, bu arada patlak veren Balkan Savaşları ve Kurtuluş Savaşında fikri ve fiziki olarak vatan savunmasına katılmışlar, askerlik gibi tamamen erkeklerle bağdaştırılan alanlarda bile etkili olabildiklerini ve güçlerini kanıtlamışlardır.

Cumhuriyet kurulduktan sonra Atatürk'ün önderliğinde kadınlara belirli aralıklarla eğitim, medeni haklar gibi konularda erkeklerle eşitlik sağlanmıştır. Bu gelişmelerin ardından kadınlar, 1930 yılında Belediye Kanunu'nda yapılan değişikliklerle belediyelerde, 1933 yılında Köy Kanunu'nda yapılan değişikliklerle köylerde ve nihai olarak 1934 yılında Anayasa'nın 10. ve 11. maddelerinde yapılan değişikliklerle genel seçimlerde seçme ve seçilme hakkına sahip olmuştur. Kadınların milletvekili seçilebilmesinin öne açıldıktan sonra 1935 yılında yapılan ilk genel seçimlerde meclise 18 kadın milletvekili (yüzde 4,5 oran) seçilmiştir. Bu tarihten sonra yapılan genel seçimlerde meclisteki kadın temsilci oranı sürekli azalmış ancak, 2007 yılından sonra tekrar artışa geçerek 2018'de yapılan son genel seçimler itibariyle yüzde 17,5'lük orana ulaşmıştır. Yerel temsil organlarındaki durum ise TBMM'deki kadın temsilci oranından bile düşüktür. Kadın muhtar veya belediye başkanı sayısı yok denecek kadar azdır. Türkiye Cumhuriyeti tarihinde sadece bir kadın başbakan görev yapmış, hükümet kabinelerinde ise, kadınlara sembolik olarak kadınlık rolleri ile bağdaştırılan alanlarda bir veya iki bakanlık verilmiştir. Benzer şekilde kadın vali veya kaymakam sayıları da yok denebilecek kadar azdır. Partilerin il ve ilçe teşkilatlarındaki kadın başkan sayısı son derece sınırlı, parti genel başkanlığı yapmış/yapan kadın siyasetçi sayısı da çok azdır. Tüm bu veriler birleştirildiğinde Türk siyasetinde kadın aktörlerin son derece yetersiz olduğu ve çoğunlukla sembolik olarak yer aldığı söylenebilir.

Kadınların günümüzde dünyadaki ortalama temsil edilme oranı yüzde 24 civarındadır. Türkiye ise, hem yüzde 17,5'lik oranla dünya ortalamasının altında yer almakta hem de ekonomik ve sosyal gelişmişlik düzeyi Türkiye ile denk olmayan pek çok Afrika ülkesinden dahi geri kalmış vaziyettedir. Dünyadaki durum Türkiye'ye nispeten daha iyi olsa da genel olarak, dünya ülkelerinin de bu konuda sınıfta kaldığı söylenebilir.

Kadınların Türk siyasetindeki eksik temsili ve sembolik katılımı üzerinde pek çok sebebin etkili olduğunu söylenebilir. Birçok etkenin bir araya gelmesiyle oluşan bu adaletsiz durumun sebeplerini sadece çevresel etkilere bağlamak doğru olmaz.

Dolayısıyla somut çözümler üretebilmek için hem çevresel etkenleri hem de kadınların kendilerinden kaynaklı sebepleri bir arada değerlendirmek gerekir.

Mevcut durumun en önemli sebeplerinden biri hiç şüphesiz içinde yaşadığımız toplumun ataerkil değerler üzerinden şekillenmesidir. Toplum tarafından benimsenen ve yeni nesillere itina ile aktarılan geleneksel cinsiyet rolleri kadınları küçük yaşlardan itibaren erkeklerin iradelerine mahkûm etmektedir. Bu cinsiyetçi kabullere göre erkek güçlüdür, aile içinde mutlak söz sahibidir, evin reisidir, istediği her şeyi yapmaya hakkı olan ve her konuda en çok bilgiye sahip olan, yöneticilik vasfıyla doğmuş değerli bir bireydir. Bunun yanında erkeğe yüklenen tek sorumluluk evin geçimini sağlamaktır. Para kazanmak dışındaki bütün işlerden evin kadını sorumludur. Kadınlar ise güçsüzdür, daima bir erkek tarafından korunmaya muhtaçtır. Ailedeki görevleri çocuk doğurmak, ev işlerini yapmak ve erkeğe sınırsız hizmet etmektir. Ayrıca kadınların mutlaka ailedeki erkekler tarafından denetim altında tutulması ve yönetilmesi gerekmektedir. Erkekler gibi istediği her şeyi yapamazlar, ev işleri ve çocuk bakımı dışında pek bir şeyden de anlamazlar. Daha doğdukları andan itibaren bu kabullerle şekillenmiş bir toplumda büyüyen çocuklar bu tutumları içselleştirir ve böylece geleneksel cinsiyet rolleri sonraki kuşaklara aktarılmış olur. Kadınlar böylesi şekillenmiş bir toplumda, siyaseten var olabilmek ve yöneticilik pozisyonlarında görev alabilmek için elbette türlü zorluklarla karşılaşmaktadır.

Siyasal hayatın şekillenmesinde en etkili faktör şüphesiz siyasi partilerdir. Dolayısıyla siyasi partilerin kadınların eşit temsili konusundaki söylem ve tutumları çok önemlidir. Ancak asıl önemli olan bu söylemlerini ne kadar hayata geçirdikleridir. Türkiye'deki siyasi partiler kadınları gerek parti teşkilatlarında gerekse parti merkez organlarında genellikle ikinci planda kullanmayı tercih etmişlerdir. Kadın kolları gibi yan kuruluşlarla hem kadınlardan oy toplama aracı olarak son derece etkili şekilde faydalanmışlar hem de bu yan kollarla kadınları daha çok gönüllü sosyal projelere yönlendirerek siyasi mücadelelerin yaşandığı asıl siyaset sahnesinden uzak tutmuşlardır. Söylemlerinde kadın haklarına ve eşit temsil hakkına vurgu yapan siyasi partiler bile seçimlerde aday gösterirken kadınlara listelerde sınırlı sayılarda yer vermiş veya kadınları çoğunlukla seçilemeyecekleri sıralara yerleştirmişlerdir. Aynı şekilde hükümetler, kabinede ve devlet yönetimi ile ilgili diğer üst düzey pozisyonlarda kadınlara sembolik olarak yer vermektedirler. Belirli görevlere getirilen kadınlardan ise gerek siyasi partiler gerekse hükümetler, sadece kendilerine verilen görevleri

yapmalarını beklemektedirler. Dolayısıyla kadınlar siyasette önemli görevlere gelseler bile partilerinin eylem ve programları dışına çıkmayarak, kadınların siyasetteki ve diğer toplumsal alanlardaki ikincil durumlarını görmezden gelmektedirler.

Kadınların eğitim ve istihdamda yer alma oranlarının düşük olması sebebiyle kamusal alanda daha az görünür olmaları, dolayısıyla ekonomik bağımsızlıklarının olmayışı gibi sebepler de düşük siyasal katılıma sebep olmaktadır. Kamusal görünürlüğü olmayan kadınlar daha çok “ev” içinde sınırlı bir çevreyle vakit geçirdiğinden siyasal bilgiden yoksun kalmaktadır. Ayrıca kadınlar çalışsa dahi erkeklerin büyük çoğunluğunun ev işleri ve çocuk bakımını paylaşmaya yanaşmamalarından dolayı siyasete zaman ayıramamaktadırlar.

Türkiye’de siyasette kadınların yetersiz temsilinde bir diğer etken de medyanın kadınları ikinci plana itme, fikir ve başarılarından ziyade magazinsel yönleri ve geleneksel cinsiyetçi rolleri ile ön plana çıkarma çabasıdır. Günümüzde medya organlarının toplum üzerindeki etkisi düşünüldüğünde, medyanın kadın konusunda bilinçli veya bilinçsiz olarak sergilediği bu tutum kadınların geleneksel rolleri aşip siyasi arenada etkili bir siyasetçi olarak yer almasını güçleştirmektedir.

Tüm bunlara ek olarak kadınlar da kendilerine toplum tarafından biçilen rolleri sorgulamaksızın kabullenip, içselleştirdikleri için hemcinslerinin siyasetteki yetersiz temsilinden sorumludurlar. Seçilen kadın politikacılar, parti ilkelerinin dışına çıkmamak adına kadın sorunlarını görmezden geldiği için; zengin ve aydın tabakaya mensup kadınlar, sadece kendi rahatlıkları ile ilgilenip toplumun eşitsizliğe maruz kalan kadınlarını göz ardı ettiği için; eğitimci kadınlar ise, kadın-erkek eşitliğini küçük yaştan itibaren çocuklara aşılamadıkları için kadınların Türkiye’deki siyasal ve sosyal alanda maruz kaldıkları eşitsiz durumdan sorumludurlar.

Kadınların hem yerel hem de ulusal siyasetteki temsilini arttırmak için hükümet, siyasi partiler, sivil toplum kuruluşları, medya ve özellikle kadınların bu konuda hassasiyet göstermesi ve iş birliği içinde bu amaca yönelik çalışmalar yapması gereklidir. İşbirliği içinde belirlenecek önlemlerin kısa vadede devlet politikası olarak hayata geçirilmesi sağlanırken, uzun vadede cinsiyet eşitliği konusunda zihniyet dönüşümünü sağlayacak yasal tedbirler alınmalıdır. Temsilde cinsiyet eşitliği sağlanıncaya kadar zorunlu cinsiyet kotası uygulanmalıdır. Siyasi partilerin merkez ve yerel örgütlenmelerinde eşit cinsiyet şartı getirilmeli, partilerin bu konuda hassas davranmaları özendirilmelidir. Çocukluktan itibaren verilen eğitimle cinsiyet eşitliği

konusunda bilinç oluşturulmalı, eğitim ve çalışma konusunda dezavantajlı grup olan kadınların eğitimlerine, meslek sahibi olmalarına özel önem verilmelidir. Kadın siyasetçiler, siyasette geleneksel rollere uygun görevlerde sembolik olarak yer almayı reddedip kendi uzmanlık alanlarında görev almalı ve kadın sorunlarına/eşit cinsiyet temsiline özel önem vermelidir. Sivil toplum örgütleri ve medya aracılığıyla bu konuda etkili propaganda faaliyetleri yürütülmeli, toplumda farkındalık oluşturulmalıdır. Zira kadınların kamusal alanda ve siyasi karar alma mekanizmalarında erkeklerle eşit oranlarda yer alması sadece kadınların gelişimi için değil demokrasi kültürünün yerleşmesi ve ülkenin gelişmesi için de elzem bir meseledir.

KAYNAKÇA

- Acar, H. (2019). Türk Kültür ve Devlet Geleneğinde Kadın, *İnsan&İnsan Bilim Kültür Sanat ve Düşünce Dergisi*, 21, 395-411.
- Afkhami, M. ve Ann E. (2014). *Eyleme Doğru Kadınlar İçin Politik Katılım El Kitabı*, Erişim Tarihi: 18 Ocak 2019.
<https://learningpartnership.org/sites/default/files/resources/pdfs/Turkish%20LT%20Final.pdf>
- Ağırbaş, E.D. (2008). *Avrupa Birliği ve Türkiye’de Alan Kullanım Kararlarında Yerel Yönetimlerin Rolü: Gaziemir Örneği*, (Doktora Tezi), İzmir: Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Akıncı, S. (2014). Siyasal Katılım Düzeyleri Üzerine Bir İnceleme, *KTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, 7, 33-45.
- Adalet ve Kalkınma Partisi*. (2019). “AK Parti Tüzüğü ve Parti Programı”, Erişim Tarihi: 30 Mart 2019, <https://www.akparti.org.tr/parti/parti-tuzugu/>
- Aksoy, İ. (2016). Toplumsal ve Siyasal Süreçte Türk Kadını, *Yasama Dergisi*, 11(32), 5-20.
- Aldemir, C. ve Canan B. (2017). Cam Tavanı Kırmak: Parlamentoda Cinsiyet Kotası, *Eğitim Bilim Toplum*, 16 (61), 37-64.
- Alkan, A. (2004). Yerel Siyaset Kadınlar İçin Neden Önemli, *Birikim*, 179, 71-77.
- Altındal, A. (1985). *Türkiye’de Kadın*, İstanbul: Süreç Yayıncılık.
- Altındal, Y. (2007). *Kadının Siyasal Katılımı Bağlamında Partilerin Kadın Kollarının Sosyolojik Açısından Değerlendirilmesi*, (Yüksek Lisans Tezi), Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Altındal, Y. (2009). Erkeksi Siyasetin ‘Erk’siz Dublörleri, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12 (21), 351-367.
- Arat, Y. (1987). Türkiye’de Kadın Milletvekillerinin Değişen Siyasal Rollerini: 1934-1980, *Boğaziçi Üniversitesi Ekonomi ve İdari Bilimler Dergisi*, 1, 45-66.
- Aydın, H. (2015). Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e Türkiye’de Kadın, *Current Research in Social Sciences*, 1 (3), 84-96.
- Aydın Yılmaz, S. (2006). *Siyasete Kadın Eli Gerek*, Erişim Tarihi: 25 Şubat 2019.
<http://kadem.org.tr/sare-aydinin-siyasete-kadin-eli-gerek-makalesi/>

- Aydınör, F. (2006). *Tanzimat Döneminde (1839-1876) Kadın Yaşamındaki Modernleşme*, (Yüksek Lisans Tezi) Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Baykal, D. (1970). *Siyasal Katılma: Bir Davranış İncelemesi*, Ankara: Ankara Üniversitesi SBF Yayınları.
- Baytok, C. (2018). 15 Eylül 1995: Pekin Deklarasyonu ve Eylem Planı Kabul Edildi, Erişim Tarihi: 30 Kasım 2018. <https://catlakzemin.com/15-eylul-1995pekindeklarasyonueylemplanikabul-edildi/>
- Berktaş, F. (2004). Kadınların İnsan Haklarının Gelişimi ve Türkiye, *Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları*, Erişim Tarihi: 20 Aralık 2018. https://stk.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/02/01/berktay_std_7.pdf
- Bianet. (2019). HDP'li Kerestecioğlu: Kadınların Siyasette Eşit Temsilinin Önündeki Engeller Kaldırılsın, Erişim Tarihi: 25 Mart 2019. <https://bianet.org/bianet/toplumsalcinsiyet/205651hdplikerestecioglukadinlarinsiyasettesittemsilininonundekiengellerkaldirilsin>
- Cumhuriyet Halk Partisi. (2019). “Cumhuriyet Halk Partisi Tüzüğü”, Erişim Tarihi: 30 Mart 2019. https://content.chp.org.tr/file/chp_tuzuk_10_03_2018.pdf
- Çadır, M. (2011). *Kadının Siyasal Yaşama Katılımında Siyasi Parti Kadın Kollarının Rolü: TBMM’de Grubu Bulunan Siyasi Partiler Bağlamında Ankara İli Örneği*, (Uzmanlık Tezi) Ankara: T.C Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü.
- Çağlar, N. (2011). Kadının Siyasal Yaşama Katılımı ve Kota Uygulamaları, *Vizyoner*, 3 (4), 56-79.
- Çaha, Ö. (2001). “Türkiye’de Kadın Hareketi Tarihi: Değişen Bir Şey Var mı?” , Erişim Tarihi: 14 Şubat 2020. <https://kadem.org.tr/turkiyede-kadin-hareketinin-tarihi-degisen-bir-sey-varmi/>
- Çakır, S. (2012). Yüz Yıl Öncesinin Kadın Mücadelesi: Osmanlı Kadın Hareketi, *NEÜ Bülten*, 8 Mart Özel Eki, 6-8.
- Çelik Russell, Ö. (2016). Türkiye’de Seçime ve Geleneksel Olmayan Siyasal Faaliyetlere Katılımı Etkileyen Bireysel Seviye Faktörler, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 71 (2), 437-463.
- Çilingir, L. (2002). Kültür Kaynaklarımız Açısından İlk İnsandan Günümüze Kadın Problemi, *İslami Araştırmalar Dergisi*, 15(4), 477-483.

- Çitci, O. (1996). Temsil, Katılma ve Yerel Demokrasi, *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 5 (6), 5-14.
- Çukurçayır, M.A. (2008). *Yerel Siyaset: Türkiye’de Yerel Siyasetin Tarihi Gelişimi*, İstanbul: Okutan Yayıncılık.
- Davutoğlu, A. (2015). Türkiye’de İkinci Dalga Feminizmin Etkisi ve Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi’nde Gülten Kutal’ın İlk Kadın İstihdamı Makalesi, *Sosyal Siyaset Konferansları*, 69, 159-174.
- Demir, Z. (2015). Kadınların Siyasete Katılımı ve Katılımı Artırmaya Yönelik Stratejiler, *KADEM*, 38, 35-47.
- Demir, Z. (2015). *Türkiye’de Kadın ve Siyaset*, Ankara: Kadim Yayınları.
- Deniz, Ş. (2007). Kadın Parlamenterlerin Bakış Açısıyla Türkiye’de Kadınların Siyasal Hayattaki Temsili, *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 5 (7), 2-16.
- Deniz, Ş. (2019). *Türkiye’de Kadın ve Siyaset*, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Doğruluk Payı. (2018). “Kadın İstihdamı En Sıkıntılı Alanlardan Biri”, Erişim Tarihi: 9 Nisan 2019. <https://www.dogrulukpayi.com/bulten/2018-de-kadin-istatistikleri>,
- Döğüş, S. (2015). Kadın Alplardan Bacıyan-ı Rum’a (Anadolu Bacıları Teşkilatı): Türklerde Kadının Siyasi Ve Sosyal Mevkii, *KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 12 (1), 127- 150.
- Dulum, S. (2006). *Osmanlı Devleti’nde Kadının Statüsü, Eğitimi ve Çalışma Hayatı (1839- 1918)*, (Yüksek Lisans Tezi) Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Duran, H. (2005). Siyasal Katılmayı Etkileyen Faktörler Üzerine Bir Araştırma: Tavşanlı-Kütahya Örneği, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13, 131-152.
- Duroğlu, S. (2007). *Türkiye’de İlk Kadın Milletvekilleri*, (Yüksek Lisans Tezi) Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Erbaş, S. (2018). Varolmanın Dayanılmaz Zorluğu: Kadın Olmak, *LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 9 (1), 75-88.
- Er Özden, E. ve Zafer, Ö. (2018). Feminizm Ve Görsel Tasarım: Birinci Kuşak Feminizm Dönemindeki Kozmetik Reklamlarında Kadın İmgelerinin Dönüşümü, *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 30, 142-163.
- Ekşi, Ö. (2019), Dünya’da ve Türkiye’de Kadınlara Seçme Hakkının Tanınması, Erişim Tarihi:25 Şubat 2019.

https://www.tbmm.gov.tr/eyayin/GAZETELER/WEB/MECLIS%20BULTENI/24692005_0000_0120_0000/0016.pdf

- Eroksal Ülger, G. (2015). Türk Anayasalarında Kadın Hakları ve Uygulamalarıyla İlgili Bir Değerlendirme , *Yasama Dergisi*, 31, 24-45.
- Eser, H.B. ve Pınar S. (2016). Cinsiyet-Siyasal Katılım İlişkisi: SDÜ Örnek Olayı, *Vizyoner*, 7, (15), 38-55.
- Geçit, B. (2013). John Stuart Mill’de Kadının Toplumsal Konumu, *Beytulhikme An International Journal of Philosophy*, 3 (2), 105-127.
- Gençkaya, Ö. F. (2011). Kadın Milletvekillerinin Yasama ve Denetim Faaliyetleri ve Rollerini: 1935-2007, *Yasama Dergisi*, 6 (18), 5-34.
- Gökalp, Z. (1968). *Türkçülüğün Esasları*, İstanbul: Varlık Yayınevi.
- Gökalp, Z. (1976). *Türk Medeniyeti Tarihi*, İstanbul: Güneş Matbaacılık.
- Gökçe, A.F. , Özdemirci İ. ve Ceylan İ. H. (2017). Üniversite Öğrencilerinin Siyasal Katılım Seviyesi: Kilis 7 Aralık Üniversitesi Örneği, *SDÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 27, 289- 319.
- Gökçimen, S. (2008). Ülkemizde Kadınların Siyasal Hayata Katılım Mücadelesi, *Yasama Dergisi*, 10, 5-59.
- Gökçimen, S., Yapıcı H., Kaya E., Gültemen D. ve Geçmez T. (2009). *Türk Parlamento Tarihinde Kadın Parlamenterler 1935-2009*, Ankara: TBMM Yayını.
- Gören, Z. (1999). Kota Düzenlemelerinin Anayasaya Uygunluğu, *Anayasa Yargısı Dergisi*, 16 (6), 381-413.
- Görmez, K. ve Harika U.A. (2011). *Yerel Demokrasi ve Kent Konseyleri*, Kent Konseyleri Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Bursa: Bursa Kent Konseyi Bilimsel Yayınlar Dizisi 1.
- Gözler, K. (2011). *Anayasa Hukukuna Giriş: Genel Esaslar ve Türk Anayasa Hukuku*, Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Güldü, Ö. ve Müge E.K. (2009). Toplumsal Cinsiyet Rollerini ve Siyasal Tutumları: Sosyal Psikolojik Bir Değerlendirme, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 64 (3), 97-116.
- Güneş, F. (2017). Feminist Kuramda Ataerki Tartışmaları Üzerine Eleştirel Bir İnceleme, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 27 (2), 245-256.

- Güneş, G. (2010). Türk Kadınının Muhtarlık Ve Köy İhtiyar Heyetlerine Seçme Seçilme Hakkını Kazanması ve Türkiye'nin İlk Kadın Muhtarı Gül Esin (Hanım), *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 9 (20) , 171-190.
- Gürhan, V. (2017). 18. Yüzyıl Osmanlı Toplumunda Kadın ve Hukuk: Amid Mahkemesi'nde Kadınların Hak Arama Süreçlerine Dair Bazı Değerlendirmeler, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6 (3), 1644-1664.
- Gürsoy Çuhadar, S. (2017). Aydınlanma, Eşitlik ve Kadın: Rousseau Üzerine Bir Değerlendirme, *Emek Araştırma Dergisi*, 8 (12), 145-156.
- Halkların Demokratik Partisi*. (2019). "Halkların Demokratik Partisi Tüzüğü ve Parti Programı", Erişim Tarihi: 29 Mart 2019. <https://www.hdp.org.tr/tr/parti/parti-tuzugu/10>
- IDEA. (2019). "Gender Quotas Database", Erişim Tarihi: 30 Aralık 2019. <https://www.idea.int/es/data-tools/data/gender-quotas/country-overview>
- IPU. (2020). "Percentage of Women in National Parliaments", Erişim Tarihi: 14 Şubat 2020. <https://data.ipu.org/women-ranking?month=1&year=2020>
- İlyas, A. (2017). Osmanlı'dan Erken Cumhuriyet'e Kadın Siyasal Hareketi, *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 9 (9), 465-476.
- İstanbul Barosu Kadın Hakları Merkezi*. (2016). "Kadınların Siyasetteki Durumu, Aslında Bir Demokrasi Sorunu", Erişim Tarihi: 7 Nisan 2019. <https://www.istanbulbarosu.org.tr/HaberDetay.aspx?ID=11956>
- İYİ Parti*. (2019). "İYİ Parti Tüzüğü ve İYİ Parti Programı", Erişim Tarihi: 1 Nisan 2019. <https://iyiparti.org.tr/Assets/Upload/iyi-parti-guncel-parti-program.pdf>
- Kabaklı Çimen, L. (2008). *Türk Töresinde Kadın ve Aile*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayını.
- KADEM. (2019). "Kadınlara Yönelik Yasal Düzenlemeler", Erişim Tarihi: 1 Şubat 2019. <http://kadem.org.tr/kadinlara-yonelik-yasal-duzenlemeler/>
- KA-DER. (2007). *Kota El Kitabı-Geçici Özel Önlem Politikası: Kota*, Ankara: Yalçın Matbaacılık.
- KA-DER. (2016). Erişim Tarihi: 5 Nisan 2019. <http://ka-der.org.tr/hakkimizda/>
- KA-DER. (2017). "Muğla'ya atanan ikinci kadın valimiz Esengül civelek", Erişim Tarihi: 4 Nisan 2019. <http://ka-der.org.tr/muglaya-atanan-ikinci-kadin-valimiz-esengul-civelek/>

- KA-DER, (2019). “2018 Yılı 8 Mart Karnesi Verileri”, Erişim Tarihi: 18 Mart 2019. http://ka-der.org.tr/wp-content/uploads/2018/04/istatistik_02.04.2018.pdf
- Kalaycıoğlu, E. (1983). *Karşılaştırmalı Siyasal Katılım: Siyasal Eylemin Kökenleri Üzerine Bir İnceleme*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi SBF Yayınları.
- Kalaycıoğlu, E. ve Binnaz, T. (2004). *İş Yaşamı Üst Yönetim ve Siyasette Kadın*, İstanbul: TESEV Yayınları.
- Kapani, M. (2007). *Politika Bilimine Giriş*, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Karaca, S. (2014). “Kadınlar AKP’ye Niye Oy Veriyor?”, Erişim Tarihi: 10 Şubat 2020. <https://www.evrensel.net/yazi/72264/kadinlar-akpye-niye-oy-veriyor>
- Kartal, C.B. (2005). *Türkiye’de Kadınların Siyasal Haklarını Kazanma Süreci ve 1930 Belediye Seçimleri*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kavuncu, M. (1999). Osmanlılarda Aile ve Kadın, *Dini Araştırmalar*, 2 (4), 143 -168.
- Kaymaz, İ.Ş. (2010). Çağdaş Uygarlığın Mihenk Taşı: Türkiye’de Kadının Toplumsal Konumu, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 46, 333-366.
- Kaypak, Ş. (2011). *Katılımcı Yönetim Mekanizması Olarak Kent Konseyleri*, Kent Konseyleri Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Bursa: Bursa Kent Konseyi Bilimsel Yayınlar Dizisi 1.
- Kılıç, Z. (2000). *Eşitlik için Kota Politikaları*, Ankara: Ankara Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi Çalışması, 1-42.
- Kışlalı, A.T. (2006). *Siyasal Sistemler: Siyasal Çatışma ve Uzlaşma*, Ankara: İmge Kitabevi.
- Konan, B. (2011). Türk Kadınının Siyasi Hakları Kazanma Süreci, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 60 (1), 157-174.
- KONDA. (2011). “Siyasette Kadın Temsili Araştırması Mart 2011”, Erişim Tarihi: 10 Şubat 2019. https://konda.com.tr/wpcontent/uploads/2017/02/2011_04_KONDA_SiyasetteKadinTemsili_Raporu.pdf
- Kovanlıkaya, Ç. (1999). *1980 Sonrası Türkiye’de Politik Alanda Kadınlar ve Kadın Politikası*, (Doktora Tezi) İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kurnaz, Ş. (1991). *Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını: 1839-1923*, Ankara: T.C Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları.

- Milliyetçi Hareket Partisi*. (2019).“Milliyetçi Hareket Partisi Tüzüğü”, Erişim Tarihi: 30 Mart 2019.
https://www.mhp.org.tr/htmldocs/mhp/tuzuk/mhp/siyasi_parti_tuzugu.html
- Milliyet. (1987). Ecevit Mutfağına Dön, (30 Haziran).
- Mutlu, A. (2017). Niteliksel Bağlamda Kadının Siyasetteki Yeri ve Anlamı, *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9, 24-46.
- Onay, İ. (2012). Eski Türk Toplumunda Aile Düzeni ve Bunun Dini, Siyasi Hayata Yansımaları, *The Journal of Academic Social Science Studies*, 5(6), 347-357.
- Onay, M. (2013). Kadınların Siyaseti, Siyasetin Kadınları, *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 5 (1), 100-110.
- Ortaylı, İ. (2007). “Teke Tek Özel”, Erişim Tarihi: 30 Kasım 2018.
<https://www.youtube.com/watch?v=By98Xu7JgiU>.
- Oruç, T. (2013). *Yerel Siyasette Temsil ve Katılım: Kadın Aktörler*, (Yüksek Lisans Tezi) Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Öktem, M. K. ve Uğur, S. (2019). Yerel Yönetim Ve Kadın Temsili Üzerine Bir İnceleme: 31 Mart 2019 Mahalli İdareler Genel Seçimleri Örneği, *II. Uluslararası Kadın Ve Hukuk Sempozyumu*, Ed. S. Suzan Gökalp Alıca ve Necdet Basa, (ss. 565-591), Ankara: TBB Yayınları.
- Örtlek, M. ve Serhat T. (2013). Türkiye’de Siyaset ve Kadın, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 5 (2), 278-287.
- Özbudun, E. (1975). *Türkiye’de Sosyal Değişme ve Siyasal Katılma*, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Özdemir, H. ve Duygu A. (2019). Dördüncü Dalga Feminizm Üzerine, *International Social Sciences Studies Journal*, 5(32), 1706-1711.
- Özkan, A. (2010). Türkiye’de Seçmenlerin Oy Verme Davranışının Siyasal İletişim Perspektifinden İncelenmesi, Erişim Tarihi: 31 Ağustos 2019.
https://www.academia.edu/7574255/Oy_verme_davranisi_ve_siyasal_iletisim
Dr AbdullahOzkandoc
- Özkişiraz, A. ve M. Nazan A. (2011). İkinci Meşrutiyet Döneminde Kadın Olmak, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 3 (1), 1-10.
- Özyurt, C. (2010). Üniversite Öğrencilerinin Siyasal Katılım Davranışları: 29 Mart 2009 Yerel Seçimleri- Balıkesir Örneği, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 9 (33), 289-320.

- Parlak Börü, Ş. (2017). Kadının Korunmasına İlişkin Uluslararası Sözleşmeler ve Türkiye'nin Konumu, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Özel sayı, 43-63.
- Phillips, A. (2015). *Demokrasinin Cinsiyeti*, Çev. Alev Türker, İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Pınarcıoğlu, N.Ş. (2017). Eril Siyasette Kadın Temsili (Mi?), *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 7 (1), 12-24.
- Resmi Gazete*. (1982). Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, (20 Ekim).
- Rousseau, J. J. (2011). *Emile*, Çev. Yaşar Avunç, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Sallan Gül, S. ve Yonca A. (2015). Türkiye' Siyasetinin Eril Anatomisi: 2015 Seçimlerini Kota Uygulamaları Üzerinden Yeniden Düşünmek, *Toplum ve Demokrasi*, 51-71.
- Sancar, S. (2008). Türkiye'de Kadınların Siyasi Kararlara Eşit Katılımı, *Toplum ve Demokrasi*, 2 (4), 173-184.
- Sancar, S. (2014). *Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti: Erkekler Devlet, Kadınlar Aile Kurar*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sarıkaya, E. (2019). *Kadının Siyasal Hakları Tarihi*, Ankara: TAÇESE Yayınları.
- Sarıkoyuncu, A. (1999). Türklerde Kadın Hakları Üzerine Bir Değerlendirme, *Bilig*, 8, 113-123.
- Sennett, R. (2016). *Kamusal İnsanın Çöküşü*, Çev. Serpil Durak ve Abdullah Yılmaz, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Seyman, Y. (2014). *Türk Siyasetinde Kadının Yeri: Sandıkta Kadın Siyasette Kadın*, Toplumcu Düşünce Enstitüsü Panel Toplantısı, İstanbul.
- Sitembölükbaşı, Ş. (2007). Kadınların Siyasal Hayata Etkin Katılımının Bir Aracı Olarak Seçimlerde Kota Uygulamaları, *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi*, 12 (1), 13-36.
- Sultana, A. ve Saadet, A. (2019). Ataerkillik ve Kadının İkincilliği: Kuramsal Bir Analiz, *e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi*, 11 (1), 417-427.
- Şahin, E. ve Bilal, T. (2015). Demokrat Parti'nin Kuruluş Süreci ve DP-CHP Siyasal Mücadelesi (1945-1947), *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 1 (2), 31-69.
- Şahin, H. H. (2018). Müslüman Türk Devletinin Tek Kadın Sultanı, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 5 (16), 362-377.

- Tahaoglu, Ç. (2015). “Kadın Vekil Oranı Düştü: 43 İlden Sadece Erkek Vekil Çıktı”, Erişim Tarihi: 10 Şubat 2019. <https://bianet.org/bianet/siyaset/168890-kadin-vekil-oranidustu-43ildensadeceerkek-vekil-cikti>
- Taş, G. (2016). Feminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Kavramsal Analizi, Tarihsel Süreçleri ve Dönüşümleri, *Akademik Hassasiyetler*, 3 (5), 163-175.
- TBMM. (2019). “Türkiye Büyük Millet Meclisi Milletvekili Dağılımı”, Erişim Tarihi: 15 Şubat 2019
https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.dagilim
- T.C. Adalet Bakanlığı. (2019). “1982 Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının İlk ve Son Hali”, Erişim Tarihi: 10 Ekim 2019.
- T. C. Cumhurbaşkanlığı. (2019). “Cumhurbaşkanlığı Kabinesi”, Erişim Tarihi: 1 Nisan 2019. <https://www.tccb.gov.tr/kabine/>
- T.C. Devlet Personel Başkanlığı. (2018). “Kamu Personeli İstatistikleri”, Erişim Tarihi: 25 Mart 2019. <http://www.dpb.gov.tr/tr-tr/istatistikler/kamu-personeliistatistikleri>
- TDK, (2018). *Büyük Türkçe Sözlük*, Erişim Tarihi: 19 Ekim 2018.
- Tekeli, Ş. (1982). *Kadınlar ve Siyasal Toplumsal Hayat*, İstanbul: Birikim Yayınları.
- Tekeli, Ş. (2004). “On Maddede Türkiye’de Kadın Hareketi”, Erişim Tarihi: 18 Mart 2019. <https://m.bianet.org/bianet/kadin/43145-on-maddede-turkiyede-kadin-hareketi>
- Tellioglu, İ. (2016). İslam Öncesi Türk Toplumunda Kadının Konumu Üzerine, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 55, 209-224.
- TimeTürk. (2019). “Dünya Siyasetinde Kadının Adı Artıyor”, Erişim Tarihi: 30 Mart 2019. <https://www.timeturk.com/dunya-siyasetinde-kadinin-adi-artiyor/haber-1055851>
- Torres, D. (2014). Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ölçütü Olarak Kotalar, *Eyleme Doğru Kadınlar İçin Politik Katılım El Kitabı*, Der. Mahnaz Afkhami ve Ann Eisenberg, Erişim Tarihi: 18 Ocak 2019.
<https://learningpartnership.org/sites/default/files/resources/pdfs/Turkish%20LTA%20Final.pdf>
- TÜİK. (2019a). “İstatistiklerle Kadın: 2018”, Sayı: 30707, Erişim Tarihi: 10 Mart 2019.
<http://tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30707>

- TÜİK. (2019b). “İşgücü İstatistikleri: 2018”, Erişim Tarihi: 15 Nisan 2019.
<http://tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30677>
- TÜİK. (2019). “Bitirilen eğitim durumuna ve cinsiyete göre nüfus 2008-2017 (6 + yaş)”,
Erişim Tarihi: 9 Nisan 2019. http://tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1018
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası*, 1982.
- Türkiye Muhtarlar Konfederasyonu*. (2019). “Türkiye Geneli Kadın Muhtar Sayısı”,
Erişim Tarihi: 3 Mayıs 2019.
<http://www.muhtarlarkonfederasyonu.org/kunye/i%C3%A7erik/51-turkiye-geneli-kadin-muhtar-sayisi.html>
- Uçan Süpürge. (2019). “Biz Kimiz”, Erişim Tarihi: 5 Nisan 2019.
<http://ucansupurge.org.tr/hakkimizda.html>
- Uysal, B. (1984). Siyasal Katılma ve Katılma davranışı Üzerinde Ailenin Etkisi, *Amme İdaresi Dergisi*, 17 (4), 109-134.
- Üçok, B. (1965). *İslam Devletlerinde Kadın Hükümdarlar*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Ünal, U. (2014). Kadının İnsan Haklarının Tarihsel Akışı, *Siyasal Modernleşme-Türk Siyasetinde Kadının Temsil Sorunu-*, Der. Emine Yavaşgel, (ss. 71-105), İstanbul: Derin Yayınları.
- Yapar Gönenç, A. (2006). Fransa’da ve Türkiye’de Kadın Hareketleri, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 27, 63-84.
- Yaraman, A. (2015). *Türkiye’de Kadınların Siyasal Temsili: Dişiliksiz Siyaset*, İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Yavaşgel, E. (2014). *Siyasal Modernleşme: Türk Siyasetinde Kadının Temsil Sorunu*, İstanbul: Derin Yayınları.
- Yavuz, Ş. (2015). Ataerkil Egemen Erkeklik Değerlerinin Üretiminde Kadınların Rolü: Trabzon örneği, *Fe Dergi*, 7(1), 117-130.
- Yıldız, H. (2015). *Türkiye’de Kadınların Siyasi Haklar Mücadelesi ve Nakiye Elgün*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yılmaz, A. (2004). Türk Kültüründe Kadın, *Milli Folklor*, 61, 111-123.
- Yılmaz, A. (2010). Osmanlı’dan Cumhuriyete: Kadın Kimliğinin Biçimlendirilmesi, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 9 (20), 191-212.
- Yılmaz, İ. (2012). Osmanlı Kadın Tarihine İlişkin Birkaç Not, *Kadın Araştırmaları Dergisi*, 10, 61-81.

- Yurtseven, Y. (2003). 1917 Tarihli Hukuk-ı Aile Kararnamesi ve Osmanlı Aile Hukukuna Getirdiği Yenilikler, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 11 (1-2), 199-250.
- YÖK. (2019). “Üniversitelerimiz”, Erişim Tarihi: 21 Mart 2019.
https://www.yok.gov.tr/universiteler/univer_sitelerimiz
- YSK. (2019). “30 Mart 2014 Mahalli İdareler Genele Seçimleri”, Erişim Tarihi: 17 Mart 2019. <http://www.ysk.gov.tr/tr/30-mart-2014-mahalli-idareler-genel-secimleri/2853>
- Yüceer, S. (2008). Demokrasi Yolunda Önemli Bir Aşama: Türk Kadınına Siyasal Haklarının Tanınması, *U.Ü. Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14, 131-151.

